॥ શ્રી [illegible] ॥

મંજરી.

(સરલ ગુજરાતી ભાષાર્થ દિપિકા)

[illegible]

આવૃત્તિ ચોથી. પ્રત ૨૦૦૦.

કિંમત ૦-૮-૦

[illegible]

શાહ [illegible]

[illegible]—અમદાવાદ.

॥ ॐ श्री तत्सत् ॥

નઝીર

(સરળ ગુજરાતિ ભાવાર્થ દિપિકા).

—સ્પર્શકાન્ત, કબીર, કિર્ત્તન ચંદ્રોદય, નરસિંહ મેહેતા, શૈલમાળા,—
—રજનીચંદ્ર, ધારાવતિ વીગેરે સુપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો નોવેલો અને—
—નાટકોના લખનાર, સંશોધક અને ટીકાકાર—

સાહિત્ય અને સંગિત કલાધર,

કવિ ભીમરાવ માધવલાલ યોધ.

અમદાવાદ.

પ્રસિદ્ધ કરનાર,

શાહ રણછોડલાલ મોતીલાલ.

બુકસેલર—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ પેહેલી. પ્રત ૧૦૦૦.

સને ૧૯૧૪. સંવત ૧૯૭૧.

કીંમત ૧—૦—૦.

શ્રી " રામકૃષ્ણ " પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. મગનલાલ હરીવલ્લભદાસે છાપ્યું. ઠે. કાળુપુર ટંકશાળની પોળ—અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથમાં નઝીર કવિની અમુલ્ય વાણી છે. ભાષા ઉર્દુ હોવાથી માત્ર સહજ સર્વને તેનો સરળ અર્થ સમજાય તેવી ગુજરાતી ભાષામાં ટીકા કરી છે. આ નઝીર એક પ્રથમ દરજ્જાના ફકીર અને કવિશિષ્ઠશિરોમણી હતા; અને આગરા કે જેને અકબરાબાદ કહે છે ત્યાં નિવાસ કરતા હતા. તેમની બનાવેલી એવી એવી ઉતમ કવિતાઓ છે કે હિંદુ વા મુસલમાન કોઇ પણ માણસ તેને ફકત એકવાર વાંચેતો તરત તેને અસર કર્યા વિના રહે નહિ. તે કવિતાઓ વાંચ્યા પછી માણસને પોતાનું વર્તન સુધારવા તરફ, પોતાનું શી રીતે કલ્યાણ થાય તેમ છે તેના સાધનો મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવા તરફ, અને આ દુનિયાના ઝઘડા બખેડાથી મુકત થઇ, એક પરમાત્મા તરફ સત્વર લક્ષ લગાડવાની વૃત્તિ થાય છે. અને પ્રાણી તેમ કરે છે તો તે તેના હૃદયમાં શાંતીનો અનુભવ કરે છે. કેટલાક લેખકો અને કવિઓએ આ મહાત્મા કવિ નઝીરની કેટલીક કવિતાઓ દષ્ટાંત તરીકે પોતાના ગ્રંથમાં લઇ પ્રકટ કરી છે પણ તે કવિતાઓ સંપુર્ણ આપેલી જણાતી નથી. મને જેટલી જેટલી આ કવિની ઉત્તમ કવિતાઓ સંપુર્ણ અને પુરી હાથ લાગી છે તેટલી તેટલી લખી લઇ સંગ્રહ કરી રાખેલી તેને આ ગ્રંથમાં આપી તેનો સરલ અર્થ સમજાય તેવી ટીકા કરી, સર્વ જનસમાજને સરખો લાભ મળે તેવા ઉદ્દેશથી પ્રકટ કરી છે. આ ગ્રંથમાં પ્રકટ કરેલી કેટલીક કવિતાઓ કેટલાક સાધુ–ફકિરો ટેલ નાંખતાં બોલે છે અને તેથી તેઓ પોતાનું રૂડી રીતે પોષણ કરે છે;

કારણ કે આ કવિની કવિતાઓ ચાબકા રૂપ, અતિ ઉત્તમ, રસિક, ઝડ-ઝમક અને અર્થગાંભિર્યવાળી તેમજ ચિત્તાકર્ષક છે; જેથી તેના શ્રવણ પડતાંની સાથે લોકોને પ્રિય અને માન્ય એવી તો થઈ પડે છે કે તરત તે સાધુ-ફકિરોને માણસો અન ધન વસ્ત્ર ઇત્યાદિ આપવામાં જરા પણ વાર કરતા નથી. આ પ્રમાણે જન સમાજમાં અતિ લોકપ્રિય અને કેવળ પ્રાસાદિક દેવવાણી જેવી આ કવિની વાણીની તુલના થવાથી તેને ગ્રંથના રૂપમાં ટીકા સાથે પ્રકટ કરવામાં આવેથી તેનો બોહોળો ફેલાવો થવાનો સંભવ સમજી આ ગ્રંથ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે; માટે આશા છે કે ભૂલચુકની ક્ષમા પૂર્વક સર્વ કોઇ તેનો સ્વિકાર કરશે.

લિ. સંશોધક અને ટીકાકાર

કવિ ભીમરાવ માધવલાલ. અમદાવાદ.

॥ ॐ श्री तत्सत् ॥

નઝીર.

(સરળ ગુજરાતી ભાવાર્થ સાથે.)

ખુશામદ.

(ગજલ, લાવણી, કવાલી, બેત, શેર, આખ્યાત સર્વેમાં ગવાશે.)

દિલ ખુશામદસે હરએક શખ્સકા કયા રાઝી હય
આદમી જીન પરી ઔર ભૂત બલા રાઝી હય
ભાઇ ફરઝંદ ભી ખુશ બાપ ચચા રાઝી હય
શાહ મસરૂર ગની શાહો ગદા રાઝી હય
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચ તો યહ હય કે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય. ૧

શુશ્રુતા-ખુશામત. ૧

૧. દરેક માણસનું દીલ ખુશામતથી અત્યંત ખુશી થાય છે. પછી તે મનુષ્ય હોય, જીન હોય, પરિ હોય, ભુત હોય કે બલા હોય, ભાઇ હોય બાપ હોય કાકો હોય કે પુત્ર હોય, રાજા હોય રૈયત હોય ગુણી હોય કે મૂર્ખ હોય, પણ જે ખુશામત કરે, તેનાથી આખું જગત રાજી રહે છે. તાત્પર્ય એટલુંજ કે ખુશામતથી પરમેશ્વર પણ રાજી થાય છે.

અપના મતલબ હોતો મતલબકી ખુશામદ કીજે
ઔર નહિ કામતો ઉસ ઢબકી ખુશામદ કીજે
ઔલિયા અમ્બિયા ઔર રબકી ખુશામદ કીજે
અપને મકદુર ગરઝ સબકી ખુશામદ કીજે
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યે હય કે ખુશામદસેં ખુદા રાઝી હય. ૨

ચાર દીન જીસકો ખુશામદસેં કિયા ઝુકકે સલામ
વહુ ભી ખુશ હો ગયા અપનાભી હુવા કામસે કામ
બડે આકિલ બડે દાનાને નીકાલા હય યહ દામ
ખુબ દેખાતો ખુશામદહી કી આમદ હય તમામ
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય

---

૨. જો આપણો મતલબ સધાતો હોયતો તે મતલબની ખુશામત કરવી જરૂરની છે. જેવો અર્થ સધાતો હોય. જેવી ઢબનું કામ હોય તેવા અર્થની અને તેવા કામની ખુશામત કરવી. ઓલીયા પુરૂષોની અને સાક્ષાત પરમાત્માની પણ મતલબ સધાતો હોયતો ખુશામત કરવી જરૂરની છે.

☛ નઝીરના કાવ્યોમાંથી ચુંટી કાઢેલા કાવ્યો આ ગ્રંથમાં આપી તેની સરળ અને સમજાય તેવી ગુજરાતીમાં ટીકા આપવામાં આવી છે. જોકે તે કવિતાઓના શબ્દે શબ્દનો અર્થ નથી કર્યો તોપણ સરળ અને ટુંકાણમાં તેની લીટીઓના અર્થની યથાસ્થિત મતલબ આપવામાં આવી છે જે વાંચવાથી સ્પષ્ટ થશે.

સચતો યે હય કે ખુશામદસેં ખુદા રાઝી હય. ૩
ખ્યારસે જોડ દીયે જીસકી તરફ હાથ જો આહ
વહી ખુશ હો ગયા કરતેહી વહ હાથોપેં નીગાહ
ગૌરસે હમને હય ઇસ બાતકો દેખા વલ્લાહ
કી ખુશામદસે મિલો લોગોકી હય ઇઝઝ બજાહ
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યે હય કે ખુશામદસેં ખુદા રાઝી હય. ૪
અએશ કરતે હય વહી જીનકા ખુશામદકા મિજાઝ
જો નહિં કરતે હય વહ રહતે હય હમેશાં મોહતાજ

---

૩. જો એક ચાર દીવસ કોઇને ખુશામતની સાથે જરા નીચા નમીને સલામ કરીયે તો તે સત્વર ખુશ થઇ આપણું કામ કરી આપશે. ખુશામત એ એક લક્ષ્મી કરતાં પણ અધીક છે એમ બુદ્ધિમાન અને દાના પુરૂષોનું કહેવું છે. માટે જ્યાં જોઇયે ત્યાં ખુશામત એ એક આમદ રૂપ છે માટે જેણે ખુશામત કરી તેનાથી આખુ જગત ખુશ રહે છે અને ખરી રીતે જોઇએતો ખુશામતથી એક વખતે સાક્ષાત ઇશ્વિર પણ આધીન રહે છે.

૪. પ્રેમપૂર્વક જેની સમક્ષ ખુશામતથી તમે બે હાથ જોડયા તો જાણુજો કે તે હાથ ઉપર તેની દ્દષ્ટિ પડતાંની વારમાં તે ખુશ થઇ જશે. મુરશદ નઝીર કહેછે કે મેં વિચાર કરીને જોયુંતો નકકી જણાયું કે ખુશામતથી પૈસો, ખુશામતથી આબરૂ, અને ખુશામતથી માન વધે છે. માટે ખુશામત કરવાથી આખુ જગતતો શું પણ બલ્કે પરમેશ્વર પણ રાજી રહે છે.

હાથે આતા હય ખુશામદસે મકાં મુલ્ક ઐાં તાઞ
ક્યાહી તાસીરકી ઇસ નુસ્ખેને પાઇ હય રવાઞ
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હય કી ખુશામદસેં ખુદા રાઝી હય. ૫

ખુબ દેખા તો ખુશામદકી બડી ખેતી હય
ગૈર ક્યા અપનેહી ઘરબીચ યહ સુખ દેતી હય
મા ખુશામદકી સબબ છાતી લગા લેતી હય
નાની દાદી ભી ખુશામદસે દુઆ દેતી હય
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હયકે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય. ૬

બીબી કહતી હય મિંયા તેરે મંયે સદકે જાઉં
સાસ બોલે કહીં મત જા તેરે સદકે જાઉં

---

૫. જેને ખુશામત કરતાં આવડે છે તેઓ મઝા કરે છે અને જેને ખુશામત કરતાં નથી આવડતી તેઓ બીચારા મોહતાજ અર્થાત ઓશીયાળી જીંદગી ભોગવે છે. ઘરબાર વાડી વજીફા મુલ્ક અને મુકુટપણુ ખુશામતથી પમાય છે. એ પ્રકારની ખુશામતમાં કરામત છે. માટે જે ખુશામત કરે છે તેનાથી આખુ જગતતો શું બલ્કે ઇશ્વર પણ રાજી રહે છે.

૬. જ્યાં જોઇએ ત્યાં ખુશામતની ખેતી થાય છે. પરાયે સ્થળે એટલુંજ નહિં પણ પોતાના ઘરમાં પણ તે અત્યંત સુખ આપે છે. દીકરામાં ખુશામત હોય તો માપણુ તેને વહાલ કરી છાતી સરસો ચાંપે છે. દાદી વડીઆઈ વીગેરે પણ ખુશામતથી આશીષ આપે છે.

ખાલા કહતી હય કુછ ખા તેરે સદકે જાઉં
સાલી કહતી હય કી ભૈયા તેરે સદકે જાઉં
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હયકે ખુશામદસેં ખુદા રાઝી હય. ૭

આપડા હય જો ખુશામદસે સરોકાર ઉસે
ઢુંઢતે ફિરતે હય ઉલ્ફતકે ખરીદાર ઉસે
આશના મિલતે હય ઔર ચાહે હય સબ યાર ઉસે
અપને બેગાને ગરઝ કરતે હય સબ પ્યાર ઉસે
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસ્સે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હયકે ખુશામદસેં ખુદા રાઝી હય. ૮

રૂખી ઔ રોગની આબીકી ખુશામદ કીજે
નાનબાઇ ઔર કબાબીકી ખુશામદ કીજે
સાકી ઔ જામ શરાબીકી ખુશામદ કીજે
પારસા રિન્દ ખરાબીકી ખુશામદ કીજે

---

૭. ઘરની સ્ત્રી પણ ખુશામત કરતાં આવડે તો પતિના ઓવારણાં લે છે. ઓ સાસુ પણ જમાઈ ઉપર ખુશામતથી પ્રાણ વારી નાંખે છે. માસી પણ ખુશામતથી આમદ પુર્વક જમાડે છે ઓ સાળી પણ ભાઈ ભાઈ કરી ખુશામતથી રાજી રાજી રહે છે.

૮. જેને ખુશામત પુરેપુરી આવડે છે તેને ચાહનારા આ જગતમાં ઘણા મળી આવે છે. રાખેલી સ્ત્રીને પણ જો ખુશામત આવડે છે તો તેનાપર તેનો યાર ખુશી રહે છે.

જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હય કે ખુશામદ ખુદા રાઝી હય ૯
મર્દોઝન તિફ્લો જેવાં ખુર્દો લાં પીરો ફકીર
જીતને આલમમેં હય સુલ્તાનો ગદાશાહો વઝીર
સબકે દીલ હોતે હય ફન્દેમેં ખુશામદ કે અસીર
તૂ બડી બાત યહ કહતા હયગા વલ્લાહ નઝીર
જો ખુશામદ કરે ખલ્ક ઉસસે સદા રાઝી હય
સચતો યહ હય કે ખુશામદસે ખુદા રાઝી હય. ૧૦

मुफ़्लिसि. २

જબ આદમીકે હાલ પે આતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી
પ્યાસા તમામ રોઝ બિઠાતી હય મુફ્લિસી

---

૯. નીરોગી કે રોગીની, વ્યસની અને નિર્વ્યસનીની, સારા અને નરતાની તમામની ખુશામત કરવી; કારણ કે ખુશામતથી આખું જગત ખુશી રહે છે અને પરમેશ્વર પણ ખુશી રહે છે.

૧૦. આખી દુનીયામાં જેટલા પીર, ફકીર, કગાવાન, દીવાન વીગેરે તમામના મનમાં ખુશામતની કારમી અસર થાય છે, કે જેને માટે નઝીર મહાત્મા સત્ય કહે છે કે ખુશામત કરે છે તેનાથી આખુ જગત અને બલ્કે પરમેશ્વર પણ રાજી થાય છે.

ભુખા તમામ રાત સુલાતી હય મુફિલસી
યહ દુખ વહ જાને જીસ્પે કિ આતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૧

કહીયે તો અબ હકીમકો સબસે બડા હય શાન
તાઝીમ જીસકી કરતે હય નૌબાબ ઔર ખાન
મુફિલસ હુએ તો હઝરતે લુકમાન ક્યા હય યાન્
ઈસા ભી હો તો કોઇ નહી પૂછતા મિયાં
હિકમત હકીમકી ભી ડુબાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨

જો અહલે ફઝલ આલિમો ફાઝીલ કહાતે હય
મુફિલસ હુએતો કલ્મઃતલક ભુલ જાતે હય
પુછે કોઈ અલીફ્તો ઉસ્સે બે બતાતે હય

નિર્ધનાવસ્થા—ગરીબી—૨

૧. જ્યારે આદમીનામાં નિર્ધનતા આવી જાય છે ત્યારે તે નિર્ધનતા તેને કેવી રીતે સતાવે છે તે કહી શકાતું નથી, નિર્ધનતા ભૂખ્યો તરસ્યો તેને બેસાડી મુકે છે માટે જેને વીતે છે તેજ જાણે છે કે ગરીબીથી કેવા પ્રકારે આદમી પીડાય છે.

૨. જે વૈદ્યને લોકો કહે છે કે ઘણો હુશીયાર છે અને જેથી નવાબો વીગેરે તેને સલામો ભરે છે પણ જ્યાં નિર્ધનતા પ્રાપ્ત થઈ કે પછી તેને કોઇ પુછતું નથી અને તેની સઘળી વૈદકની હીકમત ધુળમાં મળી જાય છે.

વહુજો ગરીબં શુરબે કે લડકે પઢાતે હય
ઉનકી તો ઉમ્રભર નહીં જાતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી. ૩

મુફ્લિસ કહે જો આનકે મજલિસકે બીચ હાલ
સબજાને રોટીયોંકા યહ ડાલા હે ઇસને જાલ
ગર ગિર પડે તો કોઇ ન લેવે ઉસ્સે સંભાલ
મુફ્લિસ મેં હોવે લાખ અગર ઇલ્મ ઔર કમાલ
સબ ખાક બિચ આકે મિલાતી હય મુફ્લિસી
કીસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી. ૪

જબ રોટીયોંકે બટનેકા, આકર પડે શુમાર
મુફ્લિસકો દેવે એક, તવંગરકો ચાર ચાર
ગર ઔર માંગે વહતો ઝીડકતેં હય બાર બાર
ઇસ મુફ્લિસીકા આહ બયાં કયા કરૂં મેં યાર
મુફ્લિસકી ઉસ જગહભી ચપાતી હય મુફ્લિસી

---

૩. મોટા મોટા કવિઓ પંડીતો કહેવાય છે તે પણ નિર્ધન બનતાં પોતાની સઘળી વિદ્વતા ભુલી જાય છે કોઇ (અલેફ) એક પુછે છે તો (બે) બીજું બતાવે છે; ગરીબોના છોકરાં ભણાવે છે અને આખી ઉમરભર તેમની નિર્ધનતા જતી નથી.

૪. સભાના વચમાં નિર્ધન માણસ જાય તો તેને કોઇ માન આપતું નથી. માટે નિર્ધન માણસમાં કદીને લાખો હુનર હોય તોપણ તે સઘળા રદ સમજવા.

કિસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૫

મુફિલસકી કુછનઝર નહિં રહતી હૈ આનપર
દેતા હૈ અપની જાન વહ એક એક નાનપર
હર આન ટૂટ પડતા હૈ રોટીકે ખ્વાનપરં
જીસ તરેહ કુત્તે લડતે હૈં ઇક ઉસ્ત ખ્વાનપરં
વૈસાહી મુફિલસોં કો લડાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરેહસેં ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૬

---

૫. નઝીર મુરશદ કહે છે કે જ્યારે પોતાને ઘેર રોટી અર્થાત રોટલા વેહેંચવાનો વખત આવે છે ત્યારે બીચારા નિર્ધન કંગાલ અને મુફલીસને એક રોટલો મળે છે અને પોસાતા મનુષ્યને ચાર ચાર મળે છે. પેલો પોસાતો મનુષ્ય બીજીવાર બીજો વેશ ધારણ કરી ઠગી બીજા રોટલા લઇ જાય તો તેને મળે છે અને ગરીબનો કોઇ ભાવ પણ પુછતું નથી પેલો બીચારો ગરીબ-મુફલીસ-કંગાલ-ફરિ માગવા જાય છે તો રોટલાનો આપનાર તેની ધુળ કાઢી નાંખે છે. એવી આ મુફિલસી-નિર્ધનાવસ્થા છે કે જેનું વર્ણન થઇ શકે એમ નથી. છેવટે તે નિર્ધનની રોટલા માગવાની જગો પણ જતી રહે છે એ પ્રમાણે મુફિલસને અર્થાત નિર્ધનને નિર્ધનાવસ્થા ત્રાસ આપનારી છે.

૬. નિર્ધનોની કોઈ ચીજપર નજર રેહતી નથી. નિર્ધનો એક રોટલાને માટે પોતાનો પ્રાણ અર્પે છે. નિર્ધનો ખાવાને માટે તુટી પડે છે અને તે એવા કે જાણે રોટલાને માટે કુતરાં લડતાં હોય તેમ લડી મરે છે. આ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા નિર્ધન લોકોને લડાવે છે એવી નિર્ધનાવસ્થા સતાવનારી છે.

કરતા નહિં હયાસે જો કોઇ વહ કામ આહ
મુફલસ કરે હૈ ઉસકે લઇ ઇન્સરામ આહ
સમજે ન કુછ હલાલ ન જાને હરામ આહ
કહતે હૈ જીસકો શર્મો હયા નંગોનામ આહ
વહ સબ હયા વ શર્મ ઉડાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૭

યહ મુફિલસી વહ શૈ હૈ કિ જીસ ઘરમેં ભરગઇ
સબ ચીઝ કે યહ મીલને કો મુહતાજ કરગઈ
ઞન બચ્ચે રોતે હૈં ગોયા નાની ગુઝર ગઇ
હમસાયા પૂછતે હૈ કિ કયા દાદી મરગઈ
બિન મુરદે ઘરમેં શોર મચાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી ૮

---

૭. કોઈ વીવેક પૂર્વક કામ કરી શકતું નથી. નિર્ધનાવસ્થાથી માણસ હલાલનું કે હરામનું કંઇ સમજતો નથી. શરમ આબરૂ વિવેક વીગેરે સઘળુ નિર્ધન અવસ્થાથી જતું રહે છે એવી નિર્ધનાવસ્થા લાજ આબરૂ પણ મુકાવનારી અને દરેક રીતે મનુષ્યને ત્રાસ આપનારી છે.

૮. જેના ઘરમાં નિર્ધનાવસ્થા ભરાઈ ગઇ તેને કોઇ ચીજ મળી શકવી મહા દુર્લભ છે. બચ્ચા બાલાં ઘરમાં રોતાં હોય છે. અને કોઇ પુછે છે કે ભાઈ કોણ તમારી દાદી ગુજરીગયાં જો કે કોઇ મરી ગયું હોતું નથી પણ નિર્ધન અવસ્થા ઘરમાં મુડદુ પડયું હોય અને જેવો શોરબકોર મચી રહે છે તેવો શોરબકોર મચાવી મુકે છે એવી તે ખરાબ છે.

લાઝિમ હૈ ગર ગમીમેં કોઈ શોરોગુલ મચાય
મુફ્લિસ બગૈર ગમ કેહી કરતા હૈ હાય હાય
મરજાયગર કોઈ તો કહાંસે ઉસે ઉઠાય
ઇસ મુફ્લિસીકી ખ્વારીયાં કયા કયા કહું મૈં હાય
મુર્દેકો બિન કફન કે ઘિરાતી હૈ મુફ્લિસી
કિસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હૈ મુફ્લિસી ૯

કયા કયા મૈં મુફ્લિસીકી કહું ખ્વારી ફકડિયાં
ઝાડુ બગૈર ઘરમેં બિખરતી હૈ ઝકડીયાં
કોનેમેં જાલે લેતે હૈ છપ્પરમેં મકડીયાં
પૈદા ન હોવે જીનકે જલાનેકો લકડીયાં
દરિયામેં ઉનકે મુરદે બહાતી હૈ મુફ્લિસી
કિસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હૈ મુફ્લિસી ૧૦

---

૯. કોઇ મરી ગયું હોય અને તેથી શોકને લીધે કોઇ રડારોળ કરી મુકે તેવી રીતે નિર્ધનાવસ્થાવાળા પુરૂષના ઘરમાં શોક પ્રસરી રહે છે. જો ઘરમાં કોઈ મરી જાય તો કહે છે કે પૈસા વગર શી રાતે તેને ઉઠાવી દફનાવા લઇજવો આ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા માણુસની કેટલી ખુવારી કરી મુકે છે તેનું મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે હું શું વર્ણન કરૂં ? ટુંકામાં એટલું કે નિર્ધનાવસ્થા માણુસને હરેક પ્રકારે સતાવનારી છે.

૧૦. નિર્ધનાવસ્થાથી કેવી કેવી ખુવારી થાય છે તે હું શું કહું કારણકે તેના વર્ણનનો પારજ નથી. ઘરમાં સાવરણી સરખી પણ હોતી નથી ઘરમાં પુંજો એમને એમ પડયો રહે છે. ખૂણામાં બા-

બીબીકી નથ ન લડકોં કે હાથોં, કડે રહે
કપડે મિંયા કે બનિયે કે ઘરમેં અડે રહે
જબ કડીયાં બિક થઇ તો ખંડરમેં પડે રહે
ઝંઝીર ન કેવાડ ન ચક્કર કડે રહે
આખિરકો ઈંટ ઇંટ ખુદાતી હૈ મુફ્લિસી
કિસકિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હૈ મુફ્લિસી ૧૧

નક્કાશ પરભી ઝોર જબ આ મુફ્લિસી ગિરે
સબરંગ હમમેં કરદે મુસોઅર કે ફિર ફિરે
સૂરતભી ઉસકી દેખકે મું હ ખીંચના પરે
તસ્વીર આર નકશેમેં કયાં રંગ વહ ભરે
ઉસકે તો મુંહકા રંગ ઉડાતી હૈ મુફ્લિસી

ઉઆં, જાળાં બાઝેલાં રહે છે અને છાપરામાં ચાંબાચીડીયા નિવાસ કરી રહે છે. મુડદા માટે લાકડાં પણ મળતા નથી આખરે નિર્ધનના ઘરના મુડદા દરિયામાં વહેવરાવવાં પડે છે. એવી નિર્ધનાવસ્થા ત્રાસ આપનારી છે.

૧૧. ઘરમાં સ્ત્રીને નાકે નથની કે છોકરાને હાથે કડાં પણ હોતાં નથી; અને ભાઈના કપડાં વાણીયાને ઘેર ઘરેણે મુકેલાં હોય છે. ઘરની ઝુંપડી વેચાઇ જાય છે તો ખંડેરમાં જઇને તે નિર્ધન મનુષ્ય પડયાં રહે છે કારણ કે કમાડ સાંકળ કે કશું તેનુ રેહેતું નથી બધું વેચાઇ જાય છે છેવટે નિર્ધનાવસ્થા ઘરની એકે એક ઇંટ ખોદાવી નાંખે છે એવી ત્રાસદાયક છે.

કિસકિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હૃ મુફિલસી ૧૨
જબ ખૂબરૂ પે આનકે પડતા હૈ દિન સિયાહ
ફિરતા હય દરબદર વ હરેઈકકે ખ્વ મખ્વાહ
હર્ગિઝ કિસીકે દીલકો નહી હોતી ઉસ્ક ચાહ
અગર હુસ્ન હો હઝાર રૂપીકા તો ઉસ્કી આહ
કયા કૌડીયોંકે મોલ બીકાતી હય મુફિલસી
કિસકિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૧૩

---

૧૨. ગમેતેવા તેજસ્વી અને પવિત્ર પુરૂષ ઉપર જ્યારે નિર્ધનતાનું દુખ આવી પડે છે ત્યારે બધું તેજ, બધી પવિત્રાઇ, કાણ જાણે કયાં જતી રહે છે, અને નાકમાં દમ લાવી મુકે છે. એની સુરત અર્થાત મુખની કાન્તી પણ એવી થઈ જાય છે કે તેના મ્હોં સાંમું પણ કોઇને જોવું ગમતું નથી. મ્હો ઉપરથી રંગ ઉડી જઈ તેની છબી ફીકી થઈ જાય છે એ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા માણુસના મુખપરની ઉજાશ ઉડાડી મુકે છે એવી તે ત્રાસ આપનારી છે.

૧૩. જ્યારે અપવાસ ફાકો કે લાંઘણ થવાથી મ્હો વીલું થઈ જાય છે છતાં પણ જે માણુસ ફકીર થઇને ઘેર ઘેર દરરોજ ફરે છે યદ્યપિ તેના તરફ કોઇની ચાહનાજ થતી નથી. પછી ભલે તેનામાં અનેક પ્રકારે ગોરવ હોય તોપણ તેને માટે વાહવાહ કોઇ બોલતું નથી; કારણકે નિર્ધનાવસ્થાથી તેની કે તેના ગોરવની એક કોડીની પણ કીમત નથી એટલે તે ટકે ટકે બલ્કે તેથી પણ ઓછી કીમતે વેચાય છે. તે કેવળ પાણીના મુલે વેચાય છે. માટે મુફલીસી શી રીતે આદમીને સતાવે છે તેનું વર્ણન થઇ શકતુંજ નથી.

ઉસ ખુબરૂકો કૌન દે અબ દામ ઔ દીરમ
હોવે જો કૌડી કૌડી પે રાઝી વહ દમબદમ
કોઇભી ઉસપે કરતા નહિ હય ઝરા રહમ
કયોં કર ન જીકો ઉસ ચમને હુસ્નકો હો ગમ
જીસકી બહાર મુફત લુટાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૧૪
આશકકે હાલ પરભી જબ આ મુફિલસી પરે
માશુક ઉસકે દુખકો ન દિલમેં ઝરા ધરે
આવે જો ઉસકે પાસતો વહ દેખી જર મરે
ઇસ ડરસે યાની મુજસે ન યહ કુછ તલબ કરે
તુહમત યહ આશકોંકો લગાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૧૫

---

૧૪. જે માણસનો શ્વાસ પ્રશ્વાસ કોડી ઉપર રાજી છે એવો નિર્ધન કદાચ ઘણો ખુબસુરત અને તેજસ્વી હોય છતાં પણ કોઇ તેનાપર અભિદૃષ્ટિથી જોતું નથી; એટલે તેને પોતાના ગૌરવપર કોઇ નજર કરતું નથી એથી દીલગીરી થાય છે; પણ એમ તેને ગમ પડતી નથી કે એ નિર્ધનાવસ્થાનું કારણ છે અને તે મારૂં સર્વ હુસ્ન અર્થાત સર્વ સૌંદર્ય મફતમાં લુંટાવી દે છે. માટે નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીને દરેક રીતે સતાવનારી છે.

૧૫. સાચો પ્રેમી પણ જ્યારે નિર્ધન બની જાય છે ત્યારે તેની પ્રેમ કરનાર વસ્તુ પણ તેના દુઃખ તરફ દયા લાવતી નથી, કદાચ તે પ્રેમી તે પોતાની પ્રેમી વસ્તુ પાસે જાય છે તો તરત તેની પ્રેમી

કૈસેહી ધુમધામકી રંડી હો ખુશ જમાલ
જબ મુફિલસીકા આન પડે સિરપર ઉસકે જાલ
દેતે હૈં ઉસકે નાચકો ઠઠ્ઠેકે બિચ ડાલ
નાચે હય વહતો ફર્શકે ઉપર કદમ સંભાલ
ઔર ઉસકો ઉંગલિયોપે નચાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૧૬

ઉસકાતો દિલ ઠિકાને નહિં ભાવ કયા બતાય
જબ હો ફટા દુપટ્ટા તો કાહેસે મું છિપાય
લે શામસે વહ સુબહ તલક ગોકિ નાચે ગાય
ઔરોંકો આઠ સાતતો વહ દો ટકેહી પાય
ઇસ લાજસે ઉસેભી લજાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૧૭

વસ્તુના અંતરમાં એમ ખ્યાલ આવે છે કે વખતે નિર્ધન છે તો મારી પાસે કંઇ માગણી કરશે. આ પ્રકારે મુફલીસી અર્થાત નિર્ધનાવસ્થા સાચા પ્રેમીઓને પણ બિન ગુન્હે ગુન્હેગાર બનાવી મુકે છે.

૧૬. ગમેતેવી વારાંગના–અપ્સરા કે નૃત્ય કરનારી સર્વોપરી નાયિકા હોય પણ તેનાપર જ્યારે મુફિલસી–નિર્ધનાવસ્થા આવી પડે છે ત્યારે તેનું નૃત્ય એક મશ્કરીમાં ગણાય છે જોકે તે સર્વોપરી ફર્શ સબંધી ઉપર નૃત્ય કરે છે તોપણ જાણે નિર્ધનાવસ્થા તેને આંગળીયોપર નચાવતી હોય તેમ લાગે છે. એ પ્રકારે નિર્ધનાવસ્થા મનુષ્યને કેટલી સનાવે છે તેનો અવધિજ નથી.

૧૭. નિર્ધનાવસ્થાના દુઃખથી જેનુમન ઠેકાણે નથી તેને ભાવ

જીસ કસબી રંડીકા હો હલાકતસે દીલહુઝી
રખતા હય ઉસકો જબ કોઇ આકર તમાશ બીં
ઇક પૌન પૈસે તકભી વહ કરતી નહિં નહિં
યહ દુખ ઉસીસે પુછીયે અબ આહ જીસ તહીં
લાલચમેં સારી રાત જગાતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફ્લિસી ૧૮

વહતો યે સમજે દિલમે કિ ઢલા જો પાઉંગી
દમડી કે પાન દમડીકી મિસ્સિ મંગાઉંગી
બાકી રહે છદામ સો પાની ભરાઉંગી
ફિર દિલમેં સોંચતી હય કિ કયા ખાક ખાઉંગી
આખિર ચના ઉસિકા ભુનાતી હય મુફ્લિસી

શું પુછવો કે તે બતાવી શકવાનો હતો? મ્હોં ઢાંકવા સારૂ પોતાની પાસેનોજ દુપટો–અંગવસ્ત્ર ફાટેલું છે તો શી રીતે તે મ્હોં છુપાવી શકે એવી મિસકીન અર્થાત ગરીબ અવસ્થા જેથી બીજાને આઠ દશટકા મળે તો તેને બે ટકા મળે કારણ તેના દુર્ભાગ્યે પ્રાપ્ત થએલી નિર્ધનાવસ્થા એજ મુખ્ય હેતુ છે.

૧૮. જે નાયકા મુફ્લીસ છે તેને તમા શગીર જેવા કે સરકસ નાટક ઇત્યાદિ ધંધાના કરનારાઓ નોકર રાખે છે અને આખી રાત લાલચમાં નચાવે છે અને જગાડે છે. તોએ નિર્ધનાવસ્થાને લીધે પેટપુર ખાવાનું મળતું નથી એવી કારમી નિર્ધનાવસ્થા છે, જે આદમીને હરેક પ્રકારે સતાવનારી છે.

કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૧૯
જબ મુફિલસીસેં હોવે કલાવતકા દિલ ઉદાસ
ફિરતા હય લે તંબુરે કો હર ઘરકે આસપાસ
ઈક પાવશેર આટેકી દિલમેં લગાકે આસ
ગૌરીકા વખ્ત હોવેતો ગાતા હય વહ બિભાસ
યાંતક હવાસ ઉસકી ઉડાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨૦
મુફિલસ જો બ્યાહ બેટીકા કરતા હય બોલ બોલ
પૈસા કહાં જો જાકે વહ લાવે જહેઝ મોલ
જોરૂકા વહ ગલાહય કિ ફુટા હો જૈસે ઢોલ
ઘરકી હલાલખોરી તલક કરતી હય ઠઠોલ
હૈબત તમામ ઉસકી ઉઠાતી હય મુફિલસી

---

૧૯. તે મુફલસ કહેનાં નિર્ધન નાયકા એમ સમજે છે કે આ ડલ્લો મળશે તેમાંથી દમડીના પાન અને દમડીની મશી મંગાવીશ અને અમુક કરીશ પણ આખરે તે નિર્ધનનું નિર્ધન પ્રારબ્ધ તેને ચણા ચાવવા સીવાય અન્ય ઉત્તમ ખોરાક આપતુંજ નથી એવી તે નિર્ધનાવસ્થા છે.

૨૦. જ્યારે કોઇ કળા કૌશલ્યથી ભરપુર હોય એવો મનુષ્ય નિર્ધનાવસ્થાથી કંટાળી જઇને ઘેરેઘેર તંબુરાથી ગાઇને એક પાશેર આટાની આશાએ માગી ખાય છે, પણ ગૌરી રાગ ગાવાનો હોય ત્યાં બિભાસ ગાય છે એવી અનિયમીત સ્થિતિમાં તેને લાવી મુકનારી નિર્ધનાવસ્થા છે.

કિસ કિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨૧

દરવાઝે પર ઝનાને બજાતે હય તાલીયાં
ઔર ઘરમેં બૈઠી ડોસની દેતી હય ગાલીયાં
માલિન ગલેકો હાર હો દૌડે લે ડાલીયાં
સિક્કા ખડા સુનાતા હૈ બાતે રઝાલિયાં
યહ ખ્વારી યહ ખરાબી દિખાતી હૈ મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨૨

કોઇ શૂમ બેહયા કોઇ બોલા નિખટ્ટુ હૈ
બેટીને જાના બાપ તો મેરા નિખટ્ટુ હૈ
બેટે પુકારતેં હય કિ બાબા નિખટ્ટુ હૈ

---

૨૧. કદીને બિચારા નિર્ધનને દીકરીનો વીવાહ કરવો હોય અને તે બાબત જે તે બોલ બોલે તે પળી શકતા નથી; કારણ કે બધી વસ્તુઓ જે પોતે કબુલ કરી હોય તે પૈસા વીના કયાંથી આવે અને ઘરમાં બાયડીને કહેતા જતાં જાણે ફુટેલું ઢેલ વાગે તે પ્રમાણે બડબડાટ કરી મુકે છે. નિર્ધન અવસ્થાવાન દરિદ્રીને આ પ્રકારની સર્વ મુઝવણ સહન કરવી પડે છે એવી તે નિર્ધનાવસ્થા છે.

૨૨. નિર્ધનને ઘરની સ્ત્રી ઘરમાં આવતો જોઇને તાળીયો વગાડે છે. અને ઘરમાં ડોશી ડગરૂં હોય તે તો ગાળો દેવાજ મચી પડે છે. માળી પણ પૈશાથી ફુલની ડાળી લેઇ દોડયો દોડયો ગળાનો હાર લઇ આવે છે. આમ શિક્કો-પસો રહ્યો રહ્યો તે નિર્ધનને રઝળતી વાતો સંભળાવે છે આ પ્રમાણે નિર્ધનની ધનવગર ખુવારી થાય છે એવી નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીને સતાવનારી છે.

બિબી ચે દિલમે કહતી હય ભડુઆ નિખ઼ુ હૈ
આખિર નિખટ્ટુ નામ ધરાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી. ૨૩

ચુલા તવા ન પાની કી મટુકી મેં આબી હૈ
પીનેકો કુછ ન ખાનેકો ઔર ન રીકાબી હૈ
મુફિલસકે સાથ સબકે તંઇ બેહીજાબી હૈ
મુફિલસકી જોરૂ સચ હૈ કી હાં સબકી ભાબી હૈ
ઇઝઝત સબ ઉસકે દીલકો ગવાંતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી ૨૪

કૈસાહી આદમી હો પર અફલાસકી તુફૈલ
કોઇ ગદહા કહે ઉસે કોઇ કહતા હૈ પુરા બૈલ

---

૨૩. નિર્ધનને બધા લોકો સુગ અર્થાત કંજુસ, બેહયા અર્થાત બેશરમ અને નિખટ્ટુ અર્થાત નામરદ બાયલા જેવો ગણી કાઢે છે પુત્ર પુત્રીપણ કહે છે કે મારો બાપ બાયલો છે અને માલ વગરનો છે. ઘરની સ્ત્રી પણ કહે છે મારો ધણી નમાલો છે એમ નિર્ધનાવસ્થાથી આખુ જગત નિખટ્ટુ અર્થાત બાયલો એવું નામ આપે છે એવી નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીને શીરે મોટા આફત રૂપ છે.

૨૪. નિર્ધનના ઘરમાં ચુલો, તવી, પાણીનુંમાટલુ કે પાણી પીવાનું પવાલુ પણ કયાંથી લાવે? તેથી બધાના તેને ઓશીયાળા રેહેવું પડે છે. તેની સ્ત્રીને આખું જગત ભાભી કહે તોપણ સાંખી રહેવું પડે છે અને એ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા પ્રાણીની આબરૂ ઉપર છીની ફેરવનારી દુખદાયક છે.

કપડે ફટે તમામ બઢે બાલ ફેલ ફેલ
મું ખુશ્ક દાંત ઝર્દ બદનપર જમાયે મેલ
સબ શકલ કૈદિયોંકી બનાતી હય મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસે ઉસકો સતાતી હય મુફિલસી. ૨૫

હર આન દોસ્તોંકી મુહબ્બત ઘટાતી હય
જો આશના હૈ ઉન્કી તો ઉલ્ફત ઘટાતી હય
અપને વ ગૈરકી ભી યહ ચાહત ઘટાતી હય
શર્મો હયા વ ઇઝઝતો હુર્મત ઘટાતી હય
નાખુન ઔ બાલ સબ યહ બઢાતી હૈ મુફિલસી
કિસ કિસ તરહસેં ઉસકો સતાતી હૈ મુફિલસી. ૨૬

---

૨૫ ગમે તેવો આદમી હુશીયાર કાબેલ અને ચતુર હોય પણ જો નિર્ધન હોય તો કશાજ કામનો નથી કારણ કે તેને, જેને તે ગધેડા જેવો કહી કહીને દબાવે છે. કપડાં તમામ જેના ફાટી ગયાં છે અને જેના માથાપરના વાળ વધી જઇ આમ તેમ મ્હોડાપર વીખરાયલા છે, જેનું મેઢું સુકાઇ ગયેલું દાંત પીળા અને શરીરપર મેલ વળ્યો છે એવા નિર્ધનોની શીકલો અર્થાત મુખ મુદ્રાઓ કેદીઓની મુખાકૃતિ જેવી થઇ જાય છે એવી અત્યંત ખરાબ નિર્ધનાવસ્થા છે.

૨૬. નિર્ધનાવસ્થા એવી છે કે મિત્રમાંથી પ્રિતિ ઘટાડનારી છે. પોતાની પ્રિયાની પ્રીતી ઉતારનારી, અન્ય લોકોની જોડેના સ્નેહને તોડી નાંખનારી, શરમ, માન, આબરૂ, પ્રતિષ્ઠાને હાની પોચાડનારી; અને નખ અને વાળની વૃદ્ધિપૂર્વક દરિદ્રતાનુ દાન કરનારી એવી નિર્ધનાવસ્થા અતિ કષ્ટ આપનારી છે.

જબ મુફ્લિસી હુઇ તો શરાફત કહાં રહી
વહ કદ્ર જાતકી વહ નીજાબત કહાં રહી
કપડે ફટે તો લોકોમેં ઇઝ્ઝત કહાં રહી
તાઝીમ ઔ તવાઝહકી હુરમત કહાં રહી
મુફ્લીસકો જુતિયાં પૈ બિઠાતી હૈ મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસેં ઉસ્સે સતાતી હૈ મુફ્લિસી ૨૭

રખતી નહિં કિસીકે યહ ગૈરતકે આનકો
સબ ખાકમેં મિલાતી હૈ હુરમતકે શાનકો
સૌ મહેનતોંમેં ઉસકે ખપાતી હય જાનકો
ચોરી પે આકે ડાલે હય મુફ્લિસકે ધ્યાનકો
આખિર નિદાન ભીખ મંગાતી હય મુફ્લિસી
કિસ કિસ તરહસેં ઉસ્સે સતાતી હય મુફ્લિસી ૨૮

---

૨૭. નિર્ધન થયા પછી વિવેક બુદ્ધિ ક્યાં રહે. નિર્ધનની કોઇ કદર પણ શું કરે અને તેની સાથે સંબંધ પણ કોણ રાખે? ફાટેલા કપડાં પહેર્યા હોય પછી ઇજ્જત શી રીતે રહે અને તેને સલામ પણ કોણ કરે ? કોઇજ નહિ. એ પ્રમાણે નિર્ધનાવસ્થા મનુષ્યને જોડાની જગે.એ બેસાડનારી છે એમાં સંશય નથી.

૨૮. નિર્ધન થયા પછી શરમ પણ શેની રહે ? બધી આબરૂ પ્રતિષ્ઠા ધુળમાં મળ્યા વગર કેમ રહે? ચોરીનું આળ આવ્યા વગર પણ કેમ રહે અને છેવટે નિર્ધનાવસ્થા ભીખ પણ મંગાવ્યા વિના કેમ રહે ? નહિંજ.

દુનિયામેં લેકે શાહસેં અયે યારો તો ફકીર
ખાલીક ન મુફિલસીમેં કીસિકો કરે અસાર
અશરાફકો બનાતી હય ઇક આનમેં ફકીર
ક્યા ક્યા મેં મુફિલસીકી ખરાબી કહું નઝીર
વહ જાને જીસકે દીલકો જલાતી હૈ મુફિલસી
કિસકિસ તરહસેં ઉસ્સે સતાતી હૈ મુફિલસી ૨૯

नेकी व बदी–२.

હય દુનિયાં જીસ્કા નામ મિ ાા,યહ ઔર તરહકી બસ્તિ હૈ
જો મહંગોંકો યહ મંહગી હૈ ઔ સસ્તોંકો યહ સસ્તીહૈ
યહાં હરદમ ઝઘડે ઉઠતેં હૈ હરઆન અદાલત બસ્તીહૈ
ગર મસ્ત કરે તો મસ્તી હૈ ઔ પસ્ત કરે તો પસ્તી હૈ
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇનસાફ ઔ અદલ પરસ્તીહૈ

---

૨૯ રાજાથી માંડીને રંક કે ફકીર સુધી પણ ઇશ્વર કોઇને નિર્ધનાવસ્થાનુ દુઃખ ન આપે કારણકે શાંત સજ્જન પુરૂષને પણ એક વખતે તે ઘરબાર તજાવી ફકીરી લેવરાવે છે. મુરશદ નઝીર કહે છે કે નિર્ધનાવસ્થાથી થતી ખરાબીનું હું શું શું વર્ણન કરૂં અને ના કરૂં પણ જેને નિર્ધનાવસ્થા પિડે છે તેઓને ખબર છે કે તેમના હૃદય નિર્ધનતાથી કેવાં બળે છે. માટે નિર્ધનતા અતિ ત્રાસ આપનારી છે.

ઇસ હાથ કરો ઇસ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તીહૈ ૧

જો ઓર કિસિકા માન રખેતો ઉસકો ભી અરમાન મિલે
જો પાન ખિલાવે પાન મિલે જો રોટી દેતો નાન મિલે
નુકસાન કરે નુકસાન મિલે યહસાન કરે યહસાન મિલે
જો જૈસા જીસકે સાથ કરે ફિર વૈસા ઉસકો આન મિલે
કુછ દેરનહિ અંધેરનહિં ઇન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તી હય
ઇસ હાથકરો ઇસ હાથમિલે યહાં સૌદા દસ્ત બદસ્તીહયે ૨

ઔર કિસિકી જાં બક્ષે તો ઉસકી ભી હક જાનરખે
જો ઔર કિસિકી આન રખે તો ઉસકી ભી હકઆન રખે
જો યહાંકા રહેનેવાલા હૈ યહ દીલમેં અપને જાન રખે

ભલાઇ અને બુંડાઇ—૩

૧. આ દુનિયા જેનું નામ છે તે કોઇ જુદાજ પ્રકારની વસ્તી છે કે જે મોંઘાને મોંઘી અને સોંઘાને બીલકુલ સોંઘી છે. એમાં હમેશ અનેક પ્રકારના ઝઘડા ઉઠે છે; જે જેવા પ્રકારની કરણી કરે છે તેને તેવું ફળ મળે છે એવી દુનિયા અદલ ઇનિસાફી છે. આ હાથે કરવું, આ હાથે લેવું એવો સોદો આદુનિયામાં સહુ કરે છે. જેમાં વાર પણ નથી કાંઇ અંધેર પણ નથી માત્ર અદલ ઇન્સાફ રહેલો છે.

૨. જો તું બીજાનું માન રાખીશ તો તને માન મળશે. બીજાને પાન ખવરાવીશ તો પાન મળશે. નુકશાન કરીશ તો નુકશાન મળશે. ઉપકાર કરીશ તો ઉપકાર મળશે. જેવું બીજાને કરીશ તેવું તું પામીશ કાંઇવાર નથી, અંધેર નથી, આ હાથે લેવું અને આ હાથે કરવું એવી અદલઇન્સાફ રૂપ આ દુનિયા છે.

યહ તુર્ત ફૂર્તકા નકશા હૈ ઇશ નકશે કો પેહચાન રખે
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તીહૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસહાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૩
જો પાર ઉતારે ઔરોંકો ઉસકી ભી નાવ ઉતરતી હૈ
જો ગર્ક કરે ફિર ઉસકી ભી યહાં ડુબકોં ડુબકોં કરતી હૈ
શમશીર તબર બંદુક સનાં ઔ નશ્તર તીર નહરની હૈ
યહાં જૈસી જૈસી કરની હય ફિર વૈસી પાર ઉતરની હૈ
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તી હૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસહાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૪
જો ઉપર ઉંચા બોલ કરેતો ઉસકા બોલ ભી બાલા હૈ
ઔ દે પટકે તો ઉસકો ભી કોઇ ઓર પટકને વાલા હૈ
બે ઝુલ્મો ખતા જીસ ઝાલીમને મઝલુમ ઝબે કરડાલા હૈ

---

૩. જો કોઇને તું તારો પ્રાણ અર્પણ કરીશ તો પરમેશ્વર તારો પણ પ્રાણ બચાવશે. કોઇની એન રાખીશ તો તારી પણ ઇશ્વર એન રાખશે જે અહીંના અર્થાત આ મૃત્યુલોકના રહેનારા છે તેઓએ તો આ નકશાને ઓળખી રાખવો કારણ કે આ દુનિયામાં કંઇવાર નથી કંઇ અંધેર પણ નથી અદલ ઇન્સાફ છે કે આ હાથે કરવું અને આ હાથે ભરવું. હાથો હાથનો સોદો છે.

૪ જે અન્યને પાર ઉતારે છે. તેની નૌકા પણ પાર ઉતરી જાય છે. જે કોઇની નોકા ડુબાડે છે તેનું નાવડું ડુબુ ડુબુ થઈ રહે છે. તલવાર બંદુક નસ્તર, નરેણી અર્થાત જેવી જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી એ જગત પ્રસિદ્ધ છે માટે હાથોહાથનો સોદો છે.

ઉસ ઝાલિમ કે ફિર લોહુકા ફિર બહના નદી નાલા હૈ
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તી હૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૫

જો ઔર કિસીકો નાહકમેં કોઇ જુઠી બાત લગાતા હૈ
ઔ કોઇ ગરિબ બિચારા હૈ હકનાહકમેં લુટ જાતા હૈ
વહ આપભી લુટા જાતા હૈ ઔ લાઠી પાઠી ખાતા હૈ
જો જૈસા જૈસા કરતા હૈ ફિર વૈસા વૈસા પાતા હૈ
કુછ દેર નહિં અંધેર નહિં ઇન્સાફ ઔ અદલ પરસ્તી હૈ
ઇસ હાથ કરો ઇસ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ ૬

હય ખટકા ઉસકે સાથ લગા જો ઔર કિસિકો દે ખટકા
ઔ ગૈબસે ઝટકા ખાતા હૈ જો ઔર કિસિકો દે ઝટકા

---

૫. કોઇને માટે સારૂ કરવા બે બોલ બોલે તો તે બોલનાર પણ બોલ બાલા સમજવા; અને કોઇને પટકી દે તો તેને પણ ઇશ્વર પટકનારો તૈયારજ બેઠેલો છે વગર વાંકે જુલ્મ ગુજારી વિણુ અપરાધીની જે હત્યા કરે છે, તે જુલ્મીનાં લોહીની આખરે નદી વહેવાની સમજવી. કારણ કે અહીં અંધેર નથી કે વાર નથી હાથોહાથનો સોદો છે અદલ ન્યાય છે.

૬. જે કોઈના ઉપર જુઠું તોહોમત મુકી તેની નિંદા કરે છે અને નાહક કોઇ ગરિબને લુટીલે છે તે પોતે લુંટાય છે. જે લાકડીનો માર મારે છે. તે લાકડીયોનો માર ખાય છે જેવું જે કરે છે તેવું પામે છે કારણ કે આ દુનિયામાં તો હાથો હાથનો સોદો છે, અદલ ન્યાય છે અંધેર નથી કે કાંઇ વાર નથી.

ચીરે બીચમેં ચીરા હય ઔર પટકે બિચ જો હૈ પટકા
કયા કહિયે આગે ઔર નઝીર હૈ ઝોર તમાશા ઝટપટકા
કુછ દેર નહિ અંધેર નહિ ઈન્સાફ ઔર અદલ પરસ્તી હૈ
ઈસ હાથ કરો ઇસ હાથ મિલે યહાં સોદા દસ્ત બદસ્તી હૈ. ૭

बनजारा-४.

ટુક હિર્સો હવાકો છોડ મિંયા મત દેસ વિદેસ ફિરે મારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હૈ દિન રાત બજાકર નક્કારા
કયા બધિયા ભૈંસા બૈલ શુતર કયા ગોને પલ્લા ભર ભારા
કયા ગેંહુ ચાવલ મોઠ મટર કયા આગ ધુંવા ઔ અંગારા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હૈ દિનરાત બજાકર નક્કારા ૧

૭. જે બીજાના હૃદયને ખટકો કરે છે તેથી પોતાના હૃદયનેજ ખટકો પેદા કરે છે અને જે બીજાને ઝટકો દે છે તેને ઇશ્વરના ઘેરથી ઝટકો પડે છે અન્યનું ફાડવાથી પોતાનું ફાટે છે. અને બીજાને પડવા જતાં પોતે પડે છે માટે મુરશદ નઝીર કહે છે કે આ દુનિયામાં ઝટપટનો તમાશો છે. આ હાથે કરવું અને આ હાથે ભરવું. અંધેર નથી કે તેને વાર નથી. તુર્તફુર્તનો સોદો છે અદલ ઈન્સાફ છે.

વણજારો—૪

૧. ક્ષણીક સુખોપભોગો ભોગવવાની લાલસાએ દેશ વિદેશ શું કામ ફરે છે. મ્હોત રાત દીવસ નગારૂ વગાડી કહ્યા કરે છે કે હે પ્રાણી તું

ગર તુ હૈ   ખી બનજારા ઔર ખેપભી તેરી ભારી હૈ
અયે ગાફિલ તુજસેભી ચઢાઇક ઔર બડા બ્યોપારી હૈ
કયા શક્કર મિસરિ કંદ ગરિ કયા સાંબર મીઠા ખારીહૈ
કયાં દ્રાખ મુનક્કા સોંઠ મિરચ કયા કેસર લૌંગ સુપારીહૈ
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કજ્જાક અજલકા લુટે હૈ દિનરાત બજાકર નક્કારા ૨

તુ બધિયા લાદે બૈલ ભરે જો પુરવ પશ્ચિમ જાવેગા
યા સૂદ બઢાકર લાવેગા યા ઘાટા ટુટા પાવેગા
બટ માર અજલકા રસ્તેમેં જબ ભાલા માર ગીરાવેગા
તબ ધન ઔ દૌલત નાતી પોતા એકભી કામ ન આવેગા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કજ્જાક અજલકા લુટે હય દિનરાત બજાકર નક્કારા ૩

મારા પંજામાંથી છુટવાનો નથી. બળદ, ભેંશો, બકરી, ગાયો ઉપર ઘઉં ચોખા, મઠ, વટાણા વગેરેની પોઠો ભરી લાવે છે પણ જ્યાં આ ફાની દુનિયા છોડી તું જઇશ એટલે બધો તારો ઠાઠ પડ્યો રહેવાનો.

૨. અગર તું લાખોનો વેપાર કરનાર વણઝારો છે અને તારી ખેપો પણ ઘણી જો કે ભારે છે તોપણ તને ખબર છે કે તને લાદીને લઇ જનાર વેપારી તારાથી પણ જબરો છે. સાકર ખાંડ સુંઠ મરિ લવંગ સોપારી વીગેરેના વેહેપારનો સઘળો ઠાઠ તારો અહીં પડ્યો રહેશે અને તારે મ્હોતને શરણ થવું પડશે.

૩ તું બળદ ઉપર પોઠો લાદી લાદીને ભરે છે અને પૂર્વ પશ્ચિમ ફર્યા કરે છે અને પોઠો ભરી ભરી ને પૈસો કમાઇ લાવે છે

હર મંઝીલમેં અબ સાથ તેરે યહ જીતના ડેરા ડંડા હૈ
ઝર દામ દીરમકા ભાંડા હૈ બંદુક સિપર ઔ ખાંડા હૈ
જબ નાયક તનકા નિકલ ગયા જો મુલ્કો મુલ્કો હાંડાહૈ
ફિર હાંડા હૈ ન ફાંડા હૈ ન હલુવા હૈ ન માંડા હૈ
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કજ્જાક અજલકા લુટે હય દીનરાત બજાકર નક્કારા ૪

જબ ચલતે ચલતે રસ્તેંમેં યહ ગોન તેરી ઢલ જાવેગી
ઇક બધિયા તેરી મિટ્ટીપર ફિર ઘાસ ન ચરને આવેગી
યહ ખેપ જો તુને લાદી હૈ સબ હિસ્સોમેં બટ જાવેગી
ધી પુત જંવાઇ બેટા કયા બનજારિ ન પાસ ન આવેગી
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કજ્જાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા ૫

પણ જો રસ્તામાં કાળનો ભાલો તને વાગશે તો બધો તારો પૈસો અને પોઠો રસ્તામાંજ રેહેશે. પછી તે પૈસો કે દોલત કે તારૂં સગું સહોદર કોઈ પણ કામ આવશે નહિ.

૪. દરેક મુસાફરીમાં જેટલો તારો દમામ અને ખટસગ હશે અને જેટલો તારી પાસે પૈસો ને જેટલા હથીયાર હશે તે જ્યાં તારી દેહનો નાયક તારો જે પ્રાણ તે નીકળી ગયો એટલે એ બધી તારી સાથેની સાથીને ઠેકાણે થઇ જશે. વાસણ કુસણ મેવા મિઠાઇ હલવો કે કોઈ પણ તારી પ્રિય વસ્તુ તારી સંગી થનાર નથી.

૫. જો રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં ગુણ પોઠ રૂપી તારો દેહ જ્યાં ઢળી અર્થાત પડી ગયો પછી તારી માટી ઉપર એક પોઠ પણ ચરવા

યેહ ખેપ ભરે જો જાતા હૈ યહ ખેપ મીંયા મત ગીન અપની
અબ કોઇ ઘડી પલ સાઇતમેં યહ ખેપ બંદનકી હૈ કફની
કયા થાલ કટોરે ચાંદીકે કયા પીતલકે ઢપના ઢપની
કયા બરતન સોને રૂપેકે કયા મીટ્ટિકી હંડીયા ચપની
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૬
યહ ધુમ ધડક્કા સાથ લિયે કયોં ફિરતા હૈ જંગલ જંગલ
ઇસ તનકા સાથ ન જાવેગા મૌકુફ હુવા જબ અન ઔ જલ
ઘરબાર અટારી ચૌપારા કયા ખાસા તનસુખ ઔ મલમલ
કયા ચિલવન પર્દે ફર્શનયે કયા કમરે ઔ કયા રંગમહેલ
સબ ઠાઠ પડા રહજાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા

આવશે નહિ. જે ખેપ તેં ભરી હશે તે પછી ભાગી પડી વેહેંચાઇ જશે અને તને ઉચકીને સ્મશાનમાં ભસ્મિભુત કરવા લઇ જશે દીકરો દીકરી જમાઇ કે ખુદ તારી વણઝારી ઘરવાળી તારા શબ પાસે આવશે નહીં. એ બધું અહીને અહીં પડયું રહેશે અને તારે મ્હોતને શરણ થવું પડશે.

૬. જે આ ખેપ ભરીને તું જાય છે તે, હે વણઝારા! તું નક્કી સમજ કે તારી નથી. એ ખેપતું તારી ગણીશ નહિં. તારી તે ખેપ જેમ તારી શરીરરૂપી કફની આજ છે ને કાલે નથી તેની સમજજે. ચાંદી સોનાની થાળી વાટકા પીતળના ઢાંકણા ઢાંકણી કિંવા માટીની હાંડી અને તેપર ઢાંકવાની ચપણી એ સૌ ઠાઠ તારો પડયો રહેવાનો— જ્યારે મ્હોતને શર્ણ થવાનો તે વખતે એ કોઇ સાથે આવનાર નથી.

કજ્ઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૭
કુછ કામ ન આવેગા તેરે યહ લાલ ઝમુર્રદ સીમો ઝર
જબ પુંજી બાટમેં બિખરેગી હર આન બનેગી જાન ઉપર
નુબત નગારે બાન નિશાં દૌલત હશ્મત ફૌજે લશકર
કયા મસનદ તકીયા મુલ્ક મકાં કયા ચૌકી કુર્સિ તખ્ત છતર
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝ્ઝાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા ૮
કયા જીપર બોજ ઉઠાતા હૈ ઇન ગોનોં ભારી ભારી કે
જબ મૌત લુટેરા આનપડા તબ કોઈ નહીં ગુન તારી કે

---

૭. આ બધી ધામધુમ લેઇ હે વણુઝારા તું જંગલે જંગલ શીદ ભટકે છે જ્યારે અનજળ આવી રહે છે ત્યારે એ કશુંએ તારી સાથે આવતું નથી. ઘરબાર ધન ધામ ધરા મેહલ ઝરૂખાં માળીયાં સુખપાલ, બાગ, ઘોડા, લક્ષ્મી, કશું પણ સાથે આવતું નથી. એ બધું અહીયાજ રેહે છે.

૮. તારો ભેગો કરેલો પૈસો કંઇપણુ કામ આવનારો નથી. પછી તો તારી પુંજી રસ્તામાં વીખરાઇ જઇ વહેંચાઇ જશે. નોબત નગારા નીશાનો દૌલત દમામ ફૌજ લસ્કર મસીદ, તકીયો. મુલક કે મકાન, ચોકી, ખુરશી કે તારાશીરપરનું છત્ર એ સર્વ તારા જાન ઉપર જ્યારે કાલપાશ આવી પડશે ત્યારે અહીંયા રહેશે ને તું ચાલ્યો જઇશ માટે કાળ તને નગારૂ વગાડી પોકાર કરી કહે છે કે સઘળો તારો ઠાઠ પડયો રહેશે ને તારે કાલને વશ થયા વિના છુટકો નથી.

કયા સાઝ જડાઉ ઝર ઝવેર કયા ગોટે થાન કીનારી કે
કયા ઘોડે ઝીન સુન્હરે કે કયા હાથી લાલ અમારી કે
સબ ઠાઠ પડા રહજાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૯

મગરૂર ન હો તલવારોં પર મત ભુલ ભરોસે ઢાલો કે
સબ પટ્ટા તોડકે ભાગેંગે મુંહ દેખ અજલકે ભાલોં કે
કયા ડબ્બે મોતી હીરોંકે કયા ઢેર ખજાને માલોંકે
કયા બગુચે તાશ મુશઝઝરકે કયા તખ્તે શાલ દુશાલોકે
સબ ઠાઠ પડા રહુ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુટે હે દીનરાત બજાકર નક્કારા ૧૦

---

૯. હે વણઝારા, આ ગુણો લાદી લાદીને તારા જીવપર આટલો બધો બોજો શું કામ મુકી ભાર ઉઠાવે છે? એ બોજો ઉઠાવનાર પછી કોઇ નહીં મળે; જો કદી મ્હોતને વશ અધવચ થઈ ગયો તો તારા બધાં જવાહીર અને ઝરીયાન વીગેરે સહુ સાજો, ગોટાના કે થાન કિનારીના હશે, અને તારા ઘોડાપર જીન સોનેરી ઝીકના ભરેલાં હશે વા હાથી લાલ અંબાડીથી શણુગારેલા ઘેર ઝુલતા હશે, તોપણ એ સહુ મ્હોતને વશ થતાં અહીંના અહીંજ પડયા રહેશે.

૧૦. તારી તલવારોને ભરોસે ઝઝુમીશ નહિં કે તારી ઢાલોપર મગરૂર થઇશ નહિં એબધા અવસાન વખતે ભાગીજશે અને મ્હોતનો પંજો જોઇ તેઓ તરત પાછા પડશે, તારા મોતી અને મણીમાણેકના ખજાના, શાલ દુશાલા પડયા રહેશે. માટે મ્હોતને શરણ થતાં તારો આ સઘળો ઠાઠ પડયો રહેશે.

કયા સખ્ત મકાં બનવાતા હૈ ખમ તેરે તનકા હૈ પોલા
તું ઉંચી કોટ ઉઠાતા હૈ વહાં ગોર ગઢેને મ્હું ખોલા
કયા ઐની બન્દક રન્દ બડી કયા બુર્જ કગુરા અનમોલા
ગઢ કોટ રહકલા તોપ કિલ્લા કયા શીશેદાર વ કયા ગોલા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૧૧

હરઆન નહિ ઐા ટુટીમેં કયૌ મરતા ફિરતા હૈ બનબન
ટુક ગાફિલ દિલમેં સોચ ઝરા હય સાથ લગા તેરે દુશ્મન
કયા લૌંડી બાંદી દાઈ દુઆ કયા બન્દા ચેલા નેક ચલન
કયા મંદિર મસ્જીદ તાલ કુયે કયા ઘાટ સરા કયા બાગચમન
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝાક અજલકા લુટે હૈ દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૧૨

---

૧૧. હે ભવ મુસાફર વણઝારા, તું તારૂ મકાન બહુ મજબુત બનાવે છે પણ તને એ ખબર નથી કે તારા શરીરનું ખમીર તો બધું પોલું છે. મોટા ઉંચા કોટ ચણે છે પણ એમ નથી જાણતો કે ઘોર અર્થાત મ્હોતે તેનું જડબું તારો ભક્ષ કરવાને પોહોળું કર્યું છે, ગઢ બુર્જ અને તેના ઉપર અમુલ્ય હીરા જડીત્ર કાંગરા મુકયા હશે અને ગઢ ઉપર તોપ અને ગોળા ગોઠવી મુકયા હશે પણ એ સઘળો તારો ઠાઠ મ્હોત આવતાં અહીંજ પડયો રેહેવાનો છે એ નિશ્ચે જાણજે.

૧૨. નફાને માટે તું જંગલે જંગલ આથડે છે પણ જરા વિચાર કરીજો ? મ્હોતરૂપી શત્રુ તારી પાછળ લાગેલો છે. તારી સાબણી ચાકર

જબ મર્ગ ફિરાકર ચાબુકકો યહ બૈલ બદનકા હાંકેગા
કોઈ નાઝ સમીટેગા તેરા કોઈ ગોન સિયે ઔર ટાંકેગા
હો ઢોર અકેલા જંગલમેં તુ ખાક લહદકી ફાંકેગા
ઉસ જંગલમેં ફિર આહ નઝીર ઈકતિનકા આન ન ઝાંકેગા
સબ ઠાઠ પડા રહ જાવેગા જબ લાદ ચલેગા બનજારા
કઝઝાક અજલકા લુંટે હય દીનરાત બજાકર નક્કારા. ૧૩

सब फना.-५

પઢ ઇલ્મ ગયે ઇસ દુનિયામેં ગર કામિલ દી ઇદરાક હુયે
ઔ લાદ કિતાબે ઉંટો પર હર માની કે દર્રાક હુયે
માકુલ પઢે મંકુલ પઢે હર મન્તિકમેં ચાલાક હુયે
યા જીતને ઇલ્મ કે દરિયા હે ઉન દરિયા કે પૈરાક હુયે

લુંડીયો વીગેરે અને તારૂ મકાન મસ્જીદ વીગેરે સહુ મ્હોત આવતાં અત્રે પડયું રહેશે અને તુ મ્હોતને શરણુ થઇશ.

૧૩. જ્યારે તારા શરીરરૂપી બળદને યમરાજ તેની ચાબુકથી હાંકીને લેઇ જશે ત્યારે તારૂ સઘળું ગમે તે કોઇ સમેટી લેશે અને તને સ્મશાનમાં મુકી આવશે ત્યાં તુ રહ્યો રહ્યો લાદ-ધુળ ફાકયા કરીશ. પછી તે જંગલમાં આવીને તારા તરફ કોઇ ઝાંખશે પણ નહિ માટે એ નકી સમજજે કે મ્હોત આવતાં બધો તારો ઠાઠ પડયો રહેશે ને તારે જવું પડશે.

સબ જીતે જીકે ઝઘડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાકહુયે. ૧

મશહુર હકીમ ઔ બૈદ હુયે યા પઢકર ઇલ્મ તબાબતકા
હાલાન્ કિતાબોસેં રોકા ઔ નુસ્ખોંસેં સંદુક ભરા
જબ મૌત મરઝને આન લિયા સબ ભુલે નબ્ઝ ઔ કારૂરા
ગો નુસ્ખે લાખ મુઝર્રબ થે પર કામ ન આયા ઇક નુસખા
સબ જીતે જીકે ઝગડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે. ૨

યા કોઠી કરકે સેઠ હુવા યા બોહ જમીકો ખેતી કી
લિખ ડાલી બહિયાં લાખોંકી બો ડાલી ધરતી બુરી ભલી

સર્વ નાશવંત. ૫

૧. આ દુનિયામાં આવીને મોટામાં મોટા ઇલમો શીખ્યો બધી વાતમાં કાબેલ થયો. ઉંટો ભરી ભરીને પુસ્તકો વાંચ્યા, જંત્ર મંત્ર તંત્ર સર્વ વિદ્યામાં નિપુણ થયો, અને વિદ્યાનો ભંડાર કહેવાયો; પણ તે સર્વ જીવતાં સુધીનુ સમજવું. જ્યાં મરણ આવ્યું એટલે એમ સમજજે કે એ બધા તારા કિસ્સા અને કજીયા વિલાઇ જશે.

૨. તુ નામાંકિત મોટો વૈદ્ય થયો વા ચિકિત્સક થયો અને તેના પુસ્તકો ભણી ભણીને મોટા મોટા કબાટો ભર્યા; તેમજ અકસીર જંત્રોના પુસ્તકોથી હાટીયાં ભરી રાખ્યા, પણ જ્યારે મરણ આવશે ત્યારે નાડી પરિક્ષા વીગેરે બધુંએ ભુલી જઇશ. જે જંત્રોથી લાખોને વશ કરતો હતો તેમાંનું એક પણ જંત્ર કામ આવનાર નથી; માટે એ જીવતાનું બધું સમજવું જ્યાં મર્ણ આવ્યું એટલે તારા બધા કિસ્સા અને કજીયા જતા રહેશે.

જબ હુંડી આઇ માલિકકી ઔર આકર જમકી ભેજ લગી
યહાં કોઠી કોઠી બૈઠ ગઇ વહાં ખેતી બારી ખેત રહી
સબ જીતે જીકે ઝગડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસેં આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે ૩

યા મસ્ત શરાબી રિન્દ હુયે યા ઝાહીદ યા મકદૂર હુયે
યા પીપી કર દીલશાદ હુયે યા ચિલવન મેં મસરૂર હુયે
જબ ઉમ્રકે પ્યાલે દોનો કે આ સાઈત પર મામૂર હુયે
હ્યાં માલે તશબી દુર હુયે વહાં સાગર શીશે ચૂર હુયે
સબ જીતે જીકે ઝઘડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસેં આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાકહુયે ૪

---

૩. તું મોટી કોઠીઓ અને પેઢીઓ બનાવી મોટો શેઠ થયો અને જમીનને ખેડીને ખેતી કરી, વળી મોટી મોટી લાખોની વહીઓ લખી નાંખી, અને સારી નરસી જમીન જોયા વગર વાવી દીધી, પણ જ્યારે માલીક અર્થાત પરમેશ્વરના ઘરની હુંડી આવી અને યમરાજે આવી ડંકો દીધો ત્યાં તારી કોઠી કોઠીને ઠેકાણે રહી અને ખેતીવાડી તે તેને ઠેકાણે રહી. માટે હે ભાઈ! આ બધી જીવતાની માયાના ઝઘડા અને મારામારી છે. જ્યારે દેહોત્સર્ગ થાય છે એટલે એ બધા કિસ્સા ને કજીયા વીલાઇ જાય છે.

૪. શ્રીહરીની ભક્તિરૂપી મદ્ય પીને મસ્ત બન્યા, અને રાત દીવસ માળા—તશબી ફેરવી આત્માનંદની મોજ મજા માણી લીન રહ્યો, અને માળા ફેરવી, પણ જ્યાં આયુના અવધિના આંકરૂપી મદ્યનો પ્યાલો ઉભો રહ્યો કે માળા બાળા ઠેકાણે થઇ જશે. એ બધાજીવતાના ઝઘડા છે. દેહોત્સર્ગ થતાં સર્વ કિસ્સા કજીયા વીલાઈ જાય છે

ઇસ દુનિયાં કે ધન દૌલતમેં ગર શાહ સુલેમાં જાહ ચલે
યા ઠહરે મીર વઝીર આઝમ યા રાજા બનકર આહ ચલે
મુંહ દેખ અજલકે લશ્કરકા યા સબ લેકર ઘરકી રાહ ચલે
નહિં હાથી ઘોડે સંગ ગયે નહિં તખ્ત છતર હમરાહ ચલે
સબ જીતે જીકે ઝગડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામ પડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે. ૫

યા હાકીમ યા મહદુમ હુયે યા આકિલ યા માકૂલ હુયે
યા ખાદીમ યા મખદુમ હુયે યા કાહિલ યા મજહૂલ હુયે
ઝરદાર હુયે સરદાર હુયે મરદુદ હુયે મકબૂલ હુયે
કુછ ઔર ન દેખા આખીરકો સબ અંત ઇસિમેં ધૂલ હુયે
સબ જીતે જીકે ઝગડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામપડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાક હુયે. ૬

---

૫ આ દુનિયાની માયા ધન અને દોલતથી મોટા મોટા અમીર ઉમરાવો અને બાદશાહો બનીને બેઠા, પણ જ્યાં મર્ણની વેળા આવી એટલે બધાઓનો અભાવ થઈ ગયો, પછી મરણની સાથે નાતો હાથી ઘોડાએ સંગ કર્યો, કે નાતો તેમના તખ્ત અને છત્રો સાથે થયાં એ બધી ધમાલ જીવતાં સુધી; મરી ગયા પછી બધાએ કિસ્સા અને કજીયા પાક થઈ ગયા અર્થાત વિલાઇ જઇ ચૈતન્યરૂપ થઈ ગયા.

૬. મોટા હાકીમ અર્થાત અમલદાર થયા, મોટા માતબર થયા કે બુધીમાન થયા મોટા ઉપદેશક થયા કે મોટા બાદશાહ થયા, પણ મ્હોત આગળ બધાએ ધુળમાં મળી ગયા. પૈસાવાળા થયા કે મોટા સરદાર થયા પણ એ બધા જીવનાના ઝઘડા છે. છેવટે મરણ આ-

કર ઔર બખિલિ અહર હુયે યા બખશીસમેં તિરયાક હુયે
યા નખ્લ હુયે પુર મેવે કે યા ખાલી પાતોં ઢાક હુયે
યા ઉમ્ર ગુઝારી અશરતમેં યા સૌ ગમસેં ગમનાક હુયે
ફુલફુલ ભી ખાયે ગુલશનકે યા ગલીયોં કે ખાશાક હુયે
સબ જીતે જીકે ઝઘડે હૈ સચ પુછો તો કયા ખાક હુયે
જબ મૌતસે આકર કામપડા સબ કિસ્સે કઝીયે પાકહુયે. ૭

दुनिया.--६

યહ પીઠ અજબ હૈ દુનિયાંકિ ઔ કયા કયા જીન્સ એકઠ્ઠી હૈ
યહાં માલ કિસિકા મીઠા હૈ ઔ ચીઝ કિસિકી ખટ્ટી હૈ
કુછ પકતા હૈ કુછ ભુન્તા હૈ પકવાન મિઠાઇ પટ્ટી હૈ
જબ દેખા ખુબતો આખીરકો ન ચુલા ભાડન ભટ્ટી હૈ

વતાં બધાએ રાખવત થઈ ગયા અને બધાએ કિસ્સા અને કજીયા પાક થઇ ગયા.

૭. વેર અને કૃપણના વાપરી બધાઓની જોડે ઝેર કર્યું કે બક્ષીસ આપવામાં ઘણા ચાલાક કહેવાયા; મેવા મિઠાઇઓથી ભરપુર રહ્યા કે પછો ખાલી રહ્યા. જીંદગી બધી મોજમજા અને આરામમાં ગુજારી, કીંવા દુ:ખી અને શોકમય ગુજારી; અનેક ઉપવનોના ફુલ ફુલનો આહાર કર્યો, વા ગલીએ ગલી ટુકડા માગીને ખાધો, પણ એ બધી મારામારી જીવનાં સુધી છે. જ્યાં મર્ણ પ્રાપ્ત થયું એટલે બધા કીસ્સા અને કજીઆનો અંત આવ્યો.

ગુલશોર બબુલા આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હૈ
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાં કો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હૈ. ૧
કોઇ નાઝ ખરીદે હંસહસકર કોઈ તખ્ત બડા બનવાતા હૈ
કોઇ કપડે રંગી પહેને હૈ કોઇ ગુદડી ઓઢ જાતા હૈ
કોઇ ભાઇ બાપ ચચા નાના કોઈ નાની પૂત કહાતા હૈ
જબ દેખા ખુબતો આખીરકો ન રિશ્તા હૈ ન નાતા હૈ
ગુલશોર બબુલ: આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હૈ
હમ દેખ ચૂકે ઈસ દુનિયાકો યહ ધોખે કીસી ટટ્ટી હૈ. ૨
કોઈ ફુલકે બયઠે મસનદપર કોઇ રોવે અપની દોલતકો

જગત—દોરંગી દુનિયા. ૬

૧. આ દુનિયા એક અજબ બજાર છે જેમાં અનેક ચીજો એકઠી થએલી છે તેમાં કોઇનો માલ મીઠો છે અને કોઇનો ખાટો છે. કોઇ પકાવે છે. કોઇ શેકે છે. અને કોઈ પકવાન મીઠાઇ બનાવે છે. પણ આખરે જોયું તો ચુલો કે ભઠ્ઠી કશુંજ નથી. જેમ આગ લાગવાની બુમ પડે અને આગ બુઝાતાં માટી અને કાદવ રહે છે તેજ રીતે આ દુનિયા એક ધોખાની ટટ્ટી અર્થાત ભુલવણીનો એક પડદો છે.

૨. કોઇ ખુશીની સાથે ગુલામગીરી સ્વિકારે છે અને કોઇ તો મોટું તખ્ત બનાવે છે. કોઈ રંગીન કપડા પેહેરીને ફરે છે અને કોઇ ગોદડી ઓઢીને જાય છે. ભાઇ બાપ કાકો દાદો વીગેરે કાઇ તો સંબધી કહેવરાવે છે પણ આખરે જોયું તો કોઈ સંબંધ કે સગાઇ કશુંજ રહેતું નથી. એવી આ દોરંગી દુનિયા એક મનુષ્યને ભુલાવામાં નાંખનાર ભુલવણી રૂપી અંતરપટ છે.

કોઇ બોલે અપના મુજસે લો ઔર મેરા હોસો મુજકો દો
કોઇ લડતા હૈ કોઈ મરતા હૈ કોઇ ઝઘડે હકપર નાહકકો
જબ દેખા ખુબતો આખિરકો કુછ લેના એક ન દેના દો
ગુલશોર બબુલા આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હૈ
હમદેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હૈ. ૩
કોઇ ટોપી ટોપ બનાતા હૈ કોઇ બાંધફિરે ઇમ્મામા હૈ
કોઇ સાફ બરહના ફિરતા હૈ ન કપડા ન પૈજામા હૈ
કીનખાબ ગઝી ઔ ગાઢેકા નિત કિસ્મા હૈ હંગામા હૈ
જબ દેખા ખુબતો આખિરકો ન પગડી હૈ ન જામા હૈ
ગુલશોર બબુલા આગ હુવા ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હૈ
હમ દેખ ચુકે ઇસ દુનિયાકો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હૈ. ૪

---

૩. કોઇ તો ફુલીને ફાળકો થઇ પોતાની ગાદીએ બેસે છે, અને કોઇ તો રોઇ રહ્યા છે કે મારી પુંજી મને આપો; કોઈ એમ કહી રહ્યા છે કે મારૂં હોય તે મને આપો અને તમારૂં હોય તે તમે લ્યો એમ કોઈ લડે છે. કોઇ મર્ણને શરણુ થાય છે અને કોઇ ઠાલા ઝઘડા કરે છે. પણ આખરે જોયું તો લેવું ને આપવું કશુંજ નથી એવી આ દુનિયા ધોખાની ટટ્ટી અર્થાત ભુલાવો નાંખનાર એક અંતરપટ રૂપ છે.

૪. કોઇ તો મોટા ફકીર બની ટોપી અને મોટા ટોપો બનાવે છે અને કોઇ તો ઇમામ હુસેનનો કાળો રેંટો કમર પર બાંધી ફરે છે. કોઇ ખુલ્લા અંગે સફેત વસ્ત્ર ધારણ કરી ફરે છે, અને કોઇ તો સુરવાળ કે કપડું પણ રાખતા નથી. કોઈ કીનખાબ ગજીયાણી વીગેરે વીગેરે અમુલ્ય વસ્ત્રો ધારણ કરે છે પણ આખરે જોયું તો ન પાઘડી કે જામો કશુંજ રહેતું નથી એવી આ દુનિયા ભુલવણી રૂપ છે.

અબ કિસકા રંગ બુરા કહીયે ઔ કિસકા રંગ ભલા કહીયે
ઈક દમકી પીઠ લગી હૈ યહ અસ્ઓહ મઝા ચર્ચા કહીયે
યહ સૈર તમાશે દેખ નઝીર અબ જા કહીયે બેજા કહીયે
કુછ બાત નહિં બન આતી હૈ ચુપચાપ પહેલી કયા કહીયે
ગુલશોર બબુલા આગ હુઆ ઔ કિચડ પાની મિટ્ટી હૈ
હમ દેખચુકે ઈસ દુનિયાકો યહ ધોખે કિસિ ટટ્ટી હૈ. ૫

कनायत-७.

જો ફક્રમેં પુરે હય વહ હર હાલમેં ખુશ હય
હરકામમેં હરદામમેં હરજાલમેં ખુશ હય
ગર માલ દિયા યારને તો માલ મેં ખુશ હય
બે ઝર જો કિયા તો ઉસી અહવાલમેં ખુશ હય
અફ્લાસમેં ઔ બારમેં એક બાલમેં ખુશ હય
પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૧

---

૫. આમ છે ત્યારે કોનો રંગ સારો કહેવો અને કોનો રંગ ખરાબ કહેવો જ્યાં શ્વાસોશ્વાસ અર્થાત માત્ર દમે દમનો મેળો છે. માટે આ અજબ બજાર રૂપી દુનિયામાં નઝીર કહે છે કે સહેલ કરવી અને મૌન્ય ધારણ કરી દુનિયાના રંગને મિથ્યા માની સત્ય વસ્તુને ગ્રહણ કરવી.

સમભાવ. ૭

૧. જે ફીકરમાં પુરા મનુષ્યો છે તે દરેક સ્થિતિમાં ખુશી માને છે. દરેક કામમાં, દરેક નાણાની બાબતમાં, અને દરેક જંજાળમાં

ચેહરે પેં મલામત ન જીગરમેં અસરે ગમ
માથે પેં કહિ ચીન ન અબરૂ મેં કહીં ખમ
શીકવા ન ઝુબાંપર ન કભી ચશ્મ હુયે નમ
ગમમેં ભી વહી અએશ અલમ મેં ભી વહી દમ
હર બાત હર ઔકાત હર અફઆલમેં ખુશ હય
પુરે હય વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૨

ગર યારકી મરઝી હુઇ સરજોડ કે બયઠે
ઘરબાર છુડાયા તો વહી છોડ કે બયઠે
મોડા જીન્હે જીસરૂખ વહી મ્હું મોડકે બયઠે
ગુદડી સિલાઈ તો વહી ઓઢ કે બયઠે
દુખ દર્દ મેં આફાત મેં જંજાલ મેં ખુશ હય

તેઓ ખુશી રહે છે. કોઇ મિત્રે કંઈ માલ આપ્યો તો તેમાં પણ ખુશ રહે છે. આ પ્રકારના મનુષ્ય તેજ મર્દ અર્થાત મરદ–પુરૂષ કહેવાય છે. અને તેજ દરેક સ્થિતિમાં ખુશી રહે છે.

૨. જો કંઇ આફત કે વિપત્તિ આવી પડે તો જીગરમાં એટલે હૃદયમાં તેની અસર કે ચેહેરા અર્થાત મુખ પર ગ્લાની કે આબરૂમાં હાની કે શીરપર કદી આળ આવ્યું હોય તોપણ એની અસર તેમને થતી નથી. વાણીમાં પણ તેઓ નરમ કે આંખથી પણ લજ્જાયમાન દેખાતા નથી. હર્ષ અને શોકમાં સમાન રહી દરેક વાતે, દરેક સ્થિતિમાં અને દરેક હાલમાં તેઓ ખુશ રહે છે અને તેજ ખરો મરદ–પુરૂષ કહેવાય છે કે જે હમેશાં પ્રસન્ન રહે છે.

પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હુય. ૩

ગર ઉસને દિયા ગમ તો ઉસી ગમમેં રહે ખુશ
જીસતોર કહા ઉસને ઉસ આલમમેં રહે ખુશ
ખાનેકો મિલા તો ઉસી કમમેં રહે ખુશ
જીસ તરહે રખા ઉસને ઉસી દમમેં રહે ખુશ
અગર શાલ ઉઢાઈ તો ઉસી હાલ મેં ખુશ હુય
પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હુય. ૪

જીનેકી ખુશી ઔર ન મરનેકા ઝરા ગમ
ઈકસા હૈ ઉન્હે ઝીંદગી ઔ મૌતકા આલમ
વાકિફ ન બરસસેં ન મહીનેસેં વહ ઇકદમ
નહીં સબકી મુસીબત ન કભી રોઝકા માતમ
દીનરાત ઘડી પલ મોહસાલમેં ખુશ હુય

---

૩. એ મનુષ્યો તો કદી પોતાના પ્રિતમની એમ મરજી થઈ તો માથુ નીચુ નમાવીને બેસે છે. એણે કદાચ મ્હોં મરડયું તો તે મુખ મરડીને બેસે છે. અને કદાચ ગોદડી ઓઢાડી તો ઓઢીને બેસે છે; એમ દુખમાં દરદમાં દરેક આફતોમાં અને દરેક જંજાળમાં જે ખુશી અર્થાત આનંદ માને છે તેજ પુરા મરદ-પુરૂષ છે.

૪. જો કોઇએ શોક કરાવ્યો તો તેમાં આનંદ માને છે. જે પ્રમાણે પ્રભુ રાખે તેમ તે રહે છે. કદાચ તેને શાલ ઓઢાડીયે તો પણ તેમાં આનંદ માને છે તેજ પુરૂષ કહેતાં મરદ કહેવાય છે કે જે દરેક સ્થિતીમાં આનંદ માને છે.

પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૫
ગર ઉસને ઓઢાયા તો લિયા ઓઢ દુશાલા
કમ્મલ જો દીયા તો વહી કાંધપેં હૈ આલા
ચાદર જો ઉઢાઈ તો વહી હો ગઇ બાલા
બંધવાઇ લંગોટી તો વહી હંસકે સમાલા
પોશાકમેં દસ્તારમે રૂમાલમેં ખુશ હય
પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૬
કુછ ઉન્કો તલબ ઘરકી ન બાહેરસેં ઉન્હે કામ
અસ્થલકી હવસ દીલમેં ન મંદીરસેં ઉન્હે કામ
તકીયેકી ન ખ્વાયશ હૈ બિસ્તરસેં ઉન્હે કામ
મુફ્લિસસેં ન મતલબ તવંગરસેં ઉન્હે કામ
મૈદાનમેં બાઝારમેં ચોપાલમેં ખુશ હય

---

૫. જેને જીવવાથી ખુશી પણ થતી નથી, અને મરવાથી જરા પણ ખેદ થતો નથી તેને તો જીંદગી બધી સમાન છે. અને મર્ણ તો હક્ક છે એટલે હકથી મર્ણને શર્ણ થવાનું છે એમ તેઓ સમજે છે. વરસ મહીના કે ઘડી પલથી તેને કશું કામ નથી. ને કોઇ જીંદગીના રોજના સુખનું તેને કશું પણ ભાન નથી. દીવસ રાત ઘડી અને ક્ષણેક્ષણ તેના હાલમાં જે ખુશ છે તેજ પુરો મર્દ—પુરૂષ છે.

૬. જો ઇશ્વરે દુશાલો આપ્યો તો તે ઓઢી લીધો. કામળ આપી તો તે ખાંધ પર નાખી લીધી; ચાદર ઓઢાડી તો તે ઓઢી; અને લંગોટી કોઇએ મરાવી તોતે મારી લીધી આ પોશાકમો કે રૂમાલમાં ગમે તેમાં ખુશ રહે છે એજ ખરા મરદ—પુરૂષ કહેવાય છે.

પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૭

ઈન કે તો જહાંમેં અજબ આલમ હૈ નઝીર આહ
અઝ અયેસેતો દુનિયામેં વલી કમ હૈ નઝીર આહ
કયા જાને ફરિશ્તે હૈ કિ આદમ હૈ નઝીર આહ
હર વખ્ત ઔ હર આનમેં ખુર્રમ હૈ નઝીર આહ
જીસ હાલમેં રખ્ખા વહ ઉસી હાલમેં ખુશ હય
પુરે હૈ વહી મર્દ જો હર હાલમેં ખુશ હય. ૮

---

૭. તેમને ઘરનીએ તૃષ્ણા નથી કે બહારની સાથે પણ તેમને કામ નથી. કોઇ જગાની તેમને જરૂર નથી કે મંદીરનું તેમને કામ નથી. તકીયો કે બીછાનું કંઇપણ તેમને જોઇતું નથી. ગરીબ કે તવંગર ગમે તે હો પણ તેની જોડે તેમને સંબંધ નથી. મેદાનમાં પડયા તોએ શું અને બજારમાં કે ચોગાનમાં પડયા તોએ તેમને કશી દરકાર નથી એજ ખરા મરદ-પુરૂષ કહેવાય છે.

૮. એમને તો જગતમાં દુનિયા એક પરમેશ્વરની અજબ લીલા રૂપ ભાસે છે એવી દૃષ્ટિથી જોનારા આ જગતમાં ઘણા થોડા હોય છે. પછી તેઓ ફરિસ્તા અર્થાત દેવ છે કે મનુષ્ય તે કોને ખબર? દરેક ઘડીએ તેઓ ખુશ રહે છે, જેવી રીતે ઇશ્વર રાખે તેવી રીતે રહે છે તેજ ખરા મરદ-પુરૂષ કહેવાય છે કે જે સદા ખુશ રહે છે.

कलियुग-८.

દુનિયા અજબ બાઝાર હય કુછ જીન્સ હ્યાંકી સાથલે
નેકીકા બદલા નેક હૈ બદસે બદીકી બાતલે
મેવા ખીલા મેવા મિલે ફલફુલ દે ફલપાતલે
આરામ દે આરામ લે દુખ દર્દ દે આફાત લે
કલિયુગ નહીં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔ રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઈસ હાથ દે ઇસ હાથલે ૧

કાટાં કિસિકો મત લગા ગો મિસ્લે ગુલ ફુલા હૈ તૂ
યહ હુકમે તેરે તીર હય કિસ બાતપર ભુલા હૈ તૂ
મત આગમેં ડાલ ઔર કો ફીર ઘાંસકા પુલા હૈ તૂ
સુન રખ યહ નુકતા બેખબર કયા જાનકર ઘુલા હૈ તૂ
કલયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઓર રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસ હાથ દે ઇસહાથલે. ૨

કલિયુગ. ૮

૧. આ દુનિયા તે એક અજબ બજાર જેવી છે જેમાં ભલાઈના બદલામાં ભલાઇ અને ભુંડાઈના બદલામાં ભુંડાઇ મળે છે. મેવો ખવરાવો તો તમને મેવો મળે છે અને ફળફુલથી ફળ ફુલ મળે છે આરામથી આરામ અને દુખ દર્દથી દુખ દર્દ-વિપત્તિ મળે છે માટે આ કલિયુગ નથી પણ બે હાથનો યુગ છે તેમાં એવો સોદો છે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

૨. જો કોઇને કાંટા ભોંકીશ તો ગમે તો તું જો ખીલેલા પુષ્પ

શોખી શરારત મક્રોફન સબકા બસેખા હૈ યહાં
જો જો દિખાવે ઔરકો વહ આપહી દેખે યહાં
ખોટી ખરી જો કુછ કિ હૈ તિનકા પરેખા હૈ યહાં
જો જો પડા, તલતા હૈ દિલ તિલતિલકા લેખા હૈ યહાં
કલિયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
કયા ખુબ સૌદા નકદ હૈ ઈસ હાથ દે ઇસ હાથલે. ૩

જો ઔરકી બસ્તી રખે ઉસ્કાભી બસ્તા હૈ પુરા,
જો આરકો મારે છુરી ઉસ્કોભી લગતા હૈ છુરા
જો ઔરકી તોડે ધુડી ઉસ્કાભી ટૂટે હૈ ધુરા
જો ઔરકી ચેતે બદી ઉસ્કાભી હોતા હૈ બુરા
કલિયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે

રૂપ હઈશ તો પણ તે કાંટાના બદલામાં તને તીર ભોંકાશે. કોઇને અગ્નિમાં નાંખીશ તો તું ઘાસના પૂળાની માફક બળી ભસ્મિભુત થઇ જઈશ. માટે બેદરકારી અને અજ્ઞાતવસ્થામાં રહી ના મકલાનાં આ નુકતા–પોઇન્ટ–ઉદ્દેશને મનમાં રાખ? કારણ કે આ કરયુગ છે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

૩. શોખીન વીવેકી સુજ્ઞ અને તનખે હાલ કંગાલ વીગેરે બધાનો એકત્ર જમાવ આ સ્થળે છે. જે જે વસ્તુ તેઓ બીજાને દેખાડે છે તે અત્રે પોતેજ દેખે છે. ખરૂં ખોટું એ બન્નેની પરિક્ષા અહીં છે. જેવું જે કરે છે તેનું તલ તલનું લેખું અહીંજ લેવાવાનું છે. કારણ કે આ કલિયુગ નથી પણ કરયુગ છે; અર્થાત એ હાથનો યુગ છે જેમાં સોદો એવો કરવાનો છે કે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

ક્યા ખુબ સોદા નકદ હય ઇસ હાથદે ઇસ હાથલે. ૪
જો ઔરકો ફુલ દેવેગા વહુભી સદા ફુલ પાવેગા
ગેહુંસે ગેહું જૌવસે જો ચાવલસે ચાવલ પાવેગા
જો આજ દેવેગા યહાં વૈસાહી વહ કલ પાવેગા
કલદેવેગા કલ પાવેગા કલ પાવેગા કલ પાવેગા
કલિયુગ નહિં કરયુગહે હ્યાં દીનકો દે ઔર રાત લે
ક્યા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસિહાથદે ઇસહાથ લે.
જો ચાહે લે ચલ ઇસઘડી, સબ જીન્સ હ્યાં તૈયારહે
આરામમેં આરામ હૈ આઝારમેં આઝાર હે
દુનિયા ન જાન ઇસ્કો મિંયા દરિયાકી યે મંજધાર હૈ
ઔરોંકા બેડા પારકર તેરાભી બેડા પાર હૈ
કલિયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે

---

૪. જે અન્યની વસ્તિ રાખે છે તેનું મોટું પરૂં વસે છે. જે અન્યને છરી મારે છે તેને મોટા છરા વાગે છે; જે બીજાની ઘરી તોડે છે તેનો મોટો ઘોરો તુટે છે; અને જે બીજાનું ભુંડું ચાહે છે તેનું ભુરૂં અર્થાત ભુંડું થાય છે. કારણકે આ કાલિયુગ નથી પણ કરયુગ છે જેમાં સોદો એવો છે કે જ્યાં આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

૫. જે બીજાને ફુલો-પુષ્પો આપશે તેને સદા પુષ્પજ મળશે ઘઉં આપનાર ઘઉં મેળવશે જવ આપનારને જવ મળશે અને ચાવલ અર્થાત ચોખા આપશે તેને ચોખા મળશે. જે આજ અહીં આપશે તે કાલ ત્યાં લેશે કારણ કે આ કલિયુગ નથી પણ કરયુગ છે જેમાં સોદો એવો છે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસહાથદે ઇસહાથલે. ૬
તુ ઔરકી તારીફ કર તુજકો સનાઅવાની મિલે
કર મુશકીલ આસાં ઔરકી તુજકો ભી આસાની મિલે
તુ ઔરકો મેહમાનકર તુજકો ભી મેહેમાની મિલે
રોટી ખિલા રોટી મિલે પાની પિલા પાની મિલે
કલિયુગ કહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઓર રાતલે
કયા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસ હાથદે ઇસ હાથલે. ૭
કર ચલજોકુછ કરના હો યહાં યહ દમતો કોઇ આન હૈ
નુકસાનમેં નુકસાનહૈ યહસાનમેં યહસાન હૈ

---

૬. જે જે વસ્તુની તારી ઇચ્છા હોય તે લઇ લે ? બધી વસ્તુઓ તારે માટે અહીં તૈયાર છે. આરામ કોઇને આપે તો આરામ લે ? અર્થાત વિશ્રાંતિ–નિવૃત્તિ લે અને આઝાર અર્થાત ઉપાધી આપે તો ઉપાધી લે. દુનિયા તો એક દરિયાની નોકા–વહાણુ–નાવ છે કે બીજાને પાર ઉતારવાથી તું પણુ પાર પોહોચી જઇશ કારણુ કે કલિયુગ છે જેમાં એવો સોદો નગદ છે કે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

૭. તું બીજાઓની સ્તુતિ કરીશ તો તારી પણુ લોક સ્તુતિ કરશે અને કિર્તિ વધશે. કોઇની આશા સફળ કરીશ તો તને પણુ દરેક આશામાં સાફલ્યતા પ્રાપ્ત થશે. બીજાઓની પરોણુાગત કરી પરોણુા કરી રાખીશ તો તારી પણુ પ્રભુના દરબારમાં પરોણુાગત થશે રોટલો ખવરાવીશ તો રોટલો મળશે. અને પાણી પાઇશતો પાણી મળશે કારણુ કે આ કલિયુગ નથી પણુ કરયુગ છે. બે હાથનો યુગ છે જેમાં નગદ સોદો એવો છે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

તુહમત મેં યહાં તુહમત લગી તુફાનમેં તુફાન હૈ
રહીમાનકો રહીમાન હૈ શૈતાનકો શૈતાન હૈ
કલયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દિનકો દે ઔરાતલે
ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હૈ ઇસ હાથદે ઇસહાથલે. ૮

યહાં ઝહર દે તુ ઝહરલે શક્કર મેં શક્કર દેખલે
નેકોં કો નેકીકા મઝા મુજીકો ટક્કર દેખલે
મોતી દીયે મોતી મિલે પથ્થરમેં પથ્થર દેખલે
ગર તુજકો યહ બાવર નહિં તો તુભી કરકે દેખલે
કલયુગ નહીં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
ક્યા ખુબ સૌદા નકદ હૈ ઇસહાથદે ઇસહાથલે. ૯

---

૮. જે કરવું હોય તે અહીંયાજ કરી લે કારણ કે દેહતો ક્ષણ ભંગુર છે. જો કોઇને નુકશાન કરીશ તો નુકશાન પામીશ અને કોઇ ને ઉપકાર કરીશતો તારા ઉપર કોઇ ઉપકાર કરશે. અહીં કોઇના ઉપર જો આળ ચડાવીશ તો તારાપર પણ તોહમત આવશે અને કોઇની સાથે તોફાન કરીશ તો તારી સાથે કોઇ તોફાન કરશે; શ્રદ્ધા રાખીશ તો તારામાં શ્રદ્ધા કોઇ રાખશે અને કોઈની જોડે શયતાન-હરામી બનીશ તો તારી જોડે અન્ય પણ હરામી થશે. કારણ કે આ કલિયુગ નથી કરેયુગ છે જેમાં સોદો નગદ છે ઉધાર નથી એ-ટલે કે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

૯. અહીં કોઇને ઝેર દઇશ તો તને ઝેર મળશે. કોઇને સાકર આપીશતો સાકર મળશે. પ્રમાણીકપણાથી અન્ય જોડે વર્તિશ તો તેઓ પણ તારે પ્રત્યે પ્રમાણીક રેહશે અને મુજી કૃપણ કે મખ્ખી-

અપને નફાકે વાસ્તે મતગૈરકા નુકસાન કર
તેરાભી નુકસાં હોવેગા ઇસ બાતપર તુ ધ્યાંન કર
ખાના જો ખાતુ દેખકર પાની પિયાકર છાનકર
યહાં પાંવકો રખ ચૌંક કર ઔ ખૌફસે ગુજરાનકર
કલયુગ નહીં કરયુગ હૈ હ્યાં દીનકો દે ઔર રાતલે
ક્યા ખુબ સોદા નકદ હૈ ઇસ હાથ દે ઇસ હાથ લે. ૧૦

ગફલતકી યે જગેહ નહિં યહાં સાહિબે ઇદરાક રહે
દિલશાદ રખ દિલશાદરહ ગમનાક રખ ગમનાક રહે
હરહાલમેં તુંભી નઝીર અબ હર કદમકી ખાક રહે
યહ વહ મકાં હય અયે મિંયા યહાં પાક રહે બેબાકરહે

ચુસ રહીશતો ટક્કર–ધક્કો વાગશે, મોતી આપેથી મોતી પામીશ અને પથ્થર દઇશ તો પથ્થર પામીશ. જો આ વાતની ખાતરી થતી ન હોય તો કરી જો એટલે અનુભવ થશે. કારણકે કલિયુગ નથી પણ આતો કરયુગ છે જેમાં નગદ સોદો કરવાનો છે આ હાથે દેવું ને આ હાથે લેવું.

૧૦. પોતાને લાભ કરવાની ખાતર બીજાને નુકશાન કરીશ નહિ. તેમ કરવાથી તારૂં નુકશાન થશે એ વાત બરાબર ધ્યાનમા રાખજે ? ખાવાનું જે ખાય તે જોઇ જોઇને ખાજે ? અને પાણી પીયે તે બરાબર ગાળી ગાળીને પીજે ? જે જે પગલું ભરે તે તે જોઇ જોઇ બ્હી બ્હીને ભરજે ? અને ગુજરાન કરે તે ઇશ્વરથી ડરીને કરજે ? કારણ કે આ કલિયુગ છે; સોદો ઉધાર નથી નગદ કરવાનો છે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

કલયુગ નહિં કરયુગ હૈ હ્યાં દિનકો દે ઔર રાત લે
કયા ખુબ સૌદા નકદ હય ઈસહાથદે ઇસહાથલે ૧૧

पयसा–९

પૈસેહી કા અમીર કે દીલમેં ખિયાલ હૈ
પૈસેહી કા ફકીર ભી કરતા સવાલ હૈ
પૈસા હૈ ફૌજ પૈસાહી જાહો જલાલ હૈ
પૈસાહીકા તમામ યહ દંગો દવાલ હૈ
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હૈ
પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હૈ ૧

૧૧. આ જગત તે ગફલત કે ભુલખાવાનું સ્થળ નથી. આ દુનિયા તો એક પરમેશ્વરનું ન્યાય મંદીર છે તે એવું છે કે જ્યાં ન્યાય છે અર્થાત સામાનું અંતર રાજી રાખીશ તો તું પણ રાજી રહીશ. કોઇને દુભાવીશ તો તું પણ દુભાઇશ; નઝીર કવિ કહે છે કે દરેક સ્થિતિમાં બધાના ચરણની રજ થઇને નિરભિમાની થઇને રેહેજે કારણ કે આ એ મકાન છે કે જેમાં પવિત્ર રહીશતોજ નિર્ભય થઇશ જ્યાં કરયુગ છે સોદો ઉધાર નથી પણ નગદ છે એટલે કે આ હાથે દેવું અને આ હાથે લેવું.

પૈસો–૯.

૧. મોટા શ્રીમંતના અંતઃકરણમાં પણ પૈસાનોજ ખ્યાલ છે. અને ફકીર સાધુ વીગેરે ભેખધારીઓ પણ પૈસાનોજ સવાલ નાંખે છે. પૈસો ફોજ–લશ્કર છે અને પૈસાનીજ સઘળી જાહો જલાલી છે.

પૈસા ન હોતો બાગોં કુયે ફિર કહાંસે હો;
ખાનેકો પુરી ઔર પુંયે ફિર કહાંસે હો;
અએશો તરબ કે નક્કે હુયે ફિર કહાંસે હો;
હલુઆ કચોરી માલપુયે ફિર કહાંસે હો;
પૈસા હૈ રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હય ૨

રૌનક બહાર હોતી હૈ પૈસેસે સબ હસૂલ
ઔર જોન હોવે ચહેરેપેં ઉડતી હૈ ખાક ધૂલ
પૈસેસે આદમી હય જહાં બીચ મર્દ મૂલ
પૈસેસે લોક કરતે હૈ અર્ઝલકો ભી કબૂલ
પૈસા હૈ રંગ રૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસાન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૩

આ બધા ઝઘડા અને કજીયા પૈસાના છે. પૈસો રંગ છે પૈસો રૂપ છે અને પૈસો એજ માલ છે. માટે પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય માલ વગરનો સમજવો.

૨. પૈસો ન હોય તો બાગ બગીચા અને કુવા શેના હોય? પૈસાવીના ખાવા માટે પુરી અને પુંવા કયાંથી બને? મોજમજા વીગેરે પૈસા વગર કયાંથી મળે? હલવો કચોરી માલપુવા પૈસા વગર કયાંથી બને? માટે પૈસો રંગ છે. પૈસો રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો મનુષ્ય માલ વગરનો છે અર્થાત નકામો છે.

૩. પૈસાથી બધી ચેહેરાપર રોનક અર્થાત તેજ આવે છે અને બધી ઉમેદ ફલિભૂત થાય છે. પૈસો ન હોય તો મ્હોં ઉપર ધુળ પડ્યુ

જોડે ચમન બહાર હય પૈસે કે ઝોરસે
ગહને મુરમાકાર હય પૈસેકે ઝોરસે
ખુશબુકે ફુલોહાર હય પૈસેકે ઝોરસે
સબ અએશ ઔ નિગાર હય પૈસેકે ઝોરસે
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૪

પૈસાહી બસ બનાતા હે ઇન્સાકી બાતકો
પૈસાહી ઝેબ દેતા હે બ્યાહો બરાતકો
ભાઇ સગાભી આનકે પૂછે ન બાતકો
બિન પૈસે યારો દુલ્હ બને આધીરાતકો
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય.

ઉડતી નથી. પૈસાથીજ આ જગતમાં મનુષ્ય તે માણસ કહેવાય છે. અને તેનું મરદના જેવું મુખ થાય છે. ન્હાય તો પછી ગમે તેવો અવગુણવાળો હોય તો પણ પૈસાથી લોક તેને કબુલ કરે છે. માટે પૈસો રંગ છે. પૈસો રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયતો માણસ નમાલો છે અર્થાત નકામો છે.

૪. પૈસાના જોરથી બધા સ્ત્રી પુરૂષોના જોડાં આનંદ ભોગવે છે. પૈસાના જોરથી અમુલ્ય વસ્ત્રો આભૂષણો અને ઘરેણાં બનેછે. પૈસાના જોરથી ખુશબોદાર—સુવાસિત પુષ્પોના હારો પહેરી શકાય છે. અને બધી મોજ મજા, સુખ વૈભવ ઇત્યાદી સર્વ સંપતિ પૈસાના જોરથી મળે છે. માટે પૈસો એજ રંગ રૂપ છે અને પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયનો માણુસ નકામો છે.

પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હય ૫
પૈસેને જીસ મકાંમેં બિછાયા હૈ અપના જાલ
ફસતેં હૈ ઉસ મકાંમેં ફરિશ્તોં કે પર વ બાલ
પૈસે કે આગે કયા હૈ યહ મહબુબ ખુશ જમાલ
પૈસા પરીકો લાયે પરિસ્તાનસે નિકાલ
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસા હી માલ હય
પૈસા ન હો તો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૬

તેગોસિપર ઉઠાતે હૈ પૈસે કે વાસ્તે
તીરો સના લગાતે હૈ પૈસેકે વાસ્તે
મેહાંમેં ઝખ્મ ખાતેં હૈ પૈસેકે વાસ્તે
યહાં તક કે સર કટાતેં હૈ પૈસેકે વાસ્તે
પૈસા હૈ રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય

---

૫. પૈસોજ માણુસની સર્વ વાતો ફલિભૂત કરે છે. પૈસાથીજ વીવાછે અને વરઘોડામાં ગજવું સેહ પુરે છે સગો ભાઇ હોય તે પણુ પૈસો હોય તો આવીને વાત પુછે છે. વગર પૈસાના વર વહુના જોડાં અડધી રાત્રે તુટી જાય છે. માટે પૈસો રંગરૂપ છે, પૈસોજ માલ છે પૈસો ન હોયતો માણુસ માલ વીનાનો ગણુાય છે.

૬. પૈસાએ જે મકાનમાં પોતાની જાળ પાથરી છે ત્યાં દેવો પણુ આવીને હાજર રહે છે. લોભાય છે. પૈસા આગળ પરમેશ્વર પણુ આધીન રહે છે અને પૈસો રંગરૂપ છે. પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોયતો આદમી નકામો છે.

પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હય. ૭

આલમમેં ખૈર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
બુનિયાદ દેર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
દોઝખમેં કબ્ર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
જીન્નતકી સૈર કરતે હૈ પૈસેકે ઝોરસે
પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હય
પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હૈ ૮

દુનિયામેં દિનદાર કહાતાભી નામ હૈ
પૈસા જહાં કે બીચ વહ કાયમ મુકામ હૈ
પૈસાહી જીસ્મો જાન હૈ પૈસાહી કામ હૈ
પૈસાહીકા નઝીર યહ આદમ ગુલામ હૈ

---

૭. શરીર ઉપર બખ્તર તેગ ઇત્યાદિનો બોજો ઉઠાવનારા તે પૈસાની ખાતર ઉઠાવે છે. તીરંદાજો તીર મારે છે તે પૈસાને માટે, રણ સંગ્રામમાં શુરવીરો ઘાયલ થાય છે તે પૈસાને વાસ્તે, અને શીર કપાવે છે તે પણ પૈસાને વાસ્તે માટે પૈસો રંગરૂપ પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો આદમી આ જગતમાં માલ વગરનો ગણાય છે

૮. દુનિયામાં પૈસાના જોરથી વેર બાંધે છે અને સજાત પણ પૈસાના જોરથી વાર કરે છે પૈસાના જોરથી નર્કમાં પણ ઘર કરે છે અને પૈસાના જોરથી વૈકુંઠ સ્વર્ગની પણ સહેલ કરે છે માટે પૈસો રંગ રૂપ છે. પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો માણસ માલ વગરનો છે

પૈસા હય રંગરૂપ પૈસાહી માલ હૈ
પૈસા ન હોતો આદમી ચરખેકા માલ હૈ ૯

पयसकी आमदानी---१०.

નકશૂ યહાં જીસકે મિંયા હાથ લગા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા
ઘરભી પાકીઝ ઇમારત સે બના પૈસેકા
ખાના આરામ સેં ખાનેકો મિલા પૈસેકા
કપડા તનકા ભી મિલા ઝેબ દેઆ પૈસકા
ઉસને તૈયાર હર ઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૧

૯. પૈસાથી દુનિયામાં પરદુઃખ ભંજનનું નામ મળે છે દુનિયામાં પૈસા એજ મુખ્ય છે. પૈસા પ્રાણ સમાન છે અને બધું કામ પૈસાથીજ બને છે. નઝીર કહે છે મનુષ્ય પૈસાનું ગુલામ બની રહે છે માટે પૈસોજ રંગ રૂપ અને પૈસોજ માલ છે. પૈસો ન હોય તો માણસ માલ વગરનો છે.

પૈસાની આવક. ૧૦

૧. જગતમાં આવીને જેને પૈસા પેદા કરવાનો નકશો હાથ લાગ્યો તે બધો ઠાઠ કરી શકે છે. પોતાને રહેવાનું મકાન પણ પાકું બંધાવે છે અને ભોજન પણ આરામથી જમે છે શરીર પર વસ્ત્ર પણ પૈસાથી અમુલ્ય પહેરે છે એમ પૈસાથી સઘળો ઠાઠ બને છે.

જબ હુવા પૈસેકા આયે દોસ્તો આકર સંયોગ
અશરતેં પાસ હુઇ દૂર હુયે મનકે રોગ
ખાયે જબ માલપુયેં દૂધ દહીં મોહન ભોગ
દિલકો આનંદ હુયે ભાગ ગયે રોગ ઔ દોગ
ઐસી ખુબી હુય જહાં આના હુવા પયસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૨

સાથ ઇક દોસ્તકે યકદિન જોમૈં ગુલ્શનમેં ગયા
વહાં સરો ઔ સમનો લાલ વ ગુલકો દેખા
પુછા ઉસ્સેકી યહ હૈ બાગ બતાઓ કિસકા
ઉસને તબ ગુલકી તરહ હંસદિયા ઔ મુજસે કહા
મેહરબાં મુઝસે યહ તુમ પુછો કયા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૩

---

૨. જ્યારે પૈસાનો સંયોગ થાય છે. એટલે પૈસા જ્યારે મળે છે ત્યારે અંદર બહાર સર્વત્ર સુખ દેખાય છે અને મનનો રોગ જતો રહે છે. માલપુવા દુધ દહીં મોહન ભોગ વીગેરે સર્વ મળે છે અને રોગ દોગ જતા રહી ચિતમાં આનંદ રહે છે પૈસા જ્યાં પાસે આવે છે ત્યારે એવી ખુબી કરે છે અને બધા ઠાઠ કરી શકાય છે.

૩ નઝીર કહે છે કે એક દીવસ એક મારા મિત્ર જોડે તેના બગીચામાં ગયો ત્યાં અનેક પ્રકારના સુવાસિત પુષ્પો મેં જોયા જેથી મેં તે મારા મિત્રને પુછ્યું કે "ભાઇ કહો આ બાગ કોનો છે ?" ત્યારે તેણે હ ને જવાબ દીધો કે "ભાઇ આ બધું પૈસાનું છે એમાં તમે શું પુછો છો" આ બધો ઠાઠ પૈસાથી થઇ શકે છે.

યહુતો કયા ઔર બડે ઇસ્મેં હુય જો બાગો ચમન
ખિલ રહે હૈ કયારિયોમેં નર્ગિસોન સરીં સમન
હોઝ ફોઆરે હૈ બંગલોંમેંભી પરદે ચીલવન
જા બજા કુમરી ઔ બુલબુલકી સદા શૌર અફગન
વહાંભી દેખાતો ફક્ત ગુલહૈ ખિલા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૪

આયા ઇસ્મેંલિયે એક શખ્સ મુરસ્મા પિંજરા
લાલ દસ્તાર અંગરખા ઔ દુપટ્ટા થા હરા
ઉસમેં ઇક બૈઠી વહ મીના કિ હો બુલબુલભીફિદા
મૈંને પુછા યહ તુમારા હૈ રહા વહ ચુપકા
નિકલી મિન્કારસે મીના કે સદા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૫

---

૪. પેલા મિત્રે કહ્યું કે “આ પુષ્પો તો શું પણ એનાથી આ બગીચામાં ઉત્તમ પુષ્પો છે કે જે કયારિઓમાં ખીલી રહ્યાં છે. હોઝ ફુઆરા અને બંગલામાં પણ ઝરીના પડદા છે. કોયલ અને બુલબુલોના કલરવ આનંદ પમાડે છે પણ એ બધું શાનું છે પૈસાનું અને આ સઘળો ઠાઠ પૈસાનો ઉભો થયો છે.

૫. એક પુરૂષ શરીરે દુપટ્ટો અંગરખુ અને લાલ સુરવાળ પેહેરી હાથમાં મેનાનું પાંજરૂં લઇ આવ્યો તે મેના બુલબુલ ઉપર આશક થયેલી જેને મેં પુછયું કે આ તારૂં બુલબુલ કેમ ચુપ થઇ ગયું છે એટલે મેનાએ જવાબ દીધો કે બોલવું ચાલવું એ બધું પૈસાનું છે. એ બધો ઠાઠ પૈસાથી છે.

વહાંસે નીકલા તો મકાં એક નઝર આયા ઐસા
દરો દિવારોંસે ચમકે થા પડા આબે તિલા
સીમ ચુનેકી જગહ ઉસમેં થા ઈંટોમેં લગા
વાહવા કરકે કહા મૈંને યહ હૈગા કિસકા
અકલને તબમુજે ચુપકીસે કહા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઈક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૬

અટકા આશિક સેજો માશુક હૈ કોઈ હટકાભરા
ઔર વહ મિન્નતસે નહિં હોતા હૈ સુખ ઉસ્સેઝરા
ક્યા સિફ્ત પૈસેમેં હૈ લોક જ્યોંહી આગે ધરા
દિલ અગર સંગસેભી ઉસકા ઝીયાદા થા કરરા
મોમસા હો ગયા ઝટ દેખ શકલ પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઈક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ૭

---

૬. પછી તે બાગમાંથી નીકળ્યો ત્યાં એક ભવ્ય મકાન મજબુત કમાડ અને દીવાલવાળું નજરે પડયું ચુના અને ઇંટથી તે મજબુત બનાવ્યું હતું જેથી મેં વાહવા કહી તે કોણે બનાવ્યું છે તે મેં પુછ્યું ત્યારે મારી અકકલેજ મને જવાબ દીધો કે એ બધું પૈસાથી થયું છે અને એ બધો ઠાઠ પૈસાનો છે.

૭. કોઇ માશુક હઠ કરીને આશકની પાસે જતાં અટકયો અને કોઇ પણ વાતે તે માનતો નથી કે ખુશી થતો નથી. પણ જ્યાં તેની આગળ પૈસો ધર્યો ત્યારે જોકે તેનું હૃદય પથ્થર કરતાં પણ ઘણું કઠણ હતું છતાં પણ મીણ જેવું બની ગયું માટે આ સઘળો ઠાઠ પૈસાથી ઉભો થયો છે.

હામમેં હામકે થારા જો મેરા દિલ હય અસીર
ઇસલિયે હોતી હૈ યહ મેરી ઝુબાં સે તકરીર
જીભીખુશ રહતા હૈ ઔ દિલભીબહુત ઐશપઝીર
જીસ કદર હો સકા મૈંને કિયા તહુરીર નઝીર
વરફ઼ આગેમેં લિખું તાબ કુજા પૈસેકા
ઉસને તૈયાર હરઇક ઠાઠ કિયા પૈસેકા ८

आब्रु और तन्दुरस्ती---११.

હૈ મર્દ અબ વહી કી જીન્હોંકા હૈ ફ઼ેન દુરૂસ્ત
હુર્મત ઉન્હીકે વાસ્તે જીનકા ચલન દુરૂસ્ત
રહતા નહિં કિસિકા સદા માલ ધન દુરૂસ્ત

---

૮. નઝીર કહે છે કે પૈસાથી ભલભલા પીગળી જાય છે પૈસો લઢવાડ કરાવે છે અને પૈસો પાસે હોય છે તો જીવ ખુશ રહે છે અને દીલ પણ ઉદાર રહે છે. માટે પૈસાનું હું શું શું વર્ણન કરૂં તાત્પર્યમાં પૈસાથીજ સર્વ ઠાઠ થાય છે.

આબરૂ અને તન્દુરસ્તી.

૧. આ દુનિયામાં તેજ ખરો વિરલ-મર્દ પુરૂષ છે કે જેના ફ઼ેન અર્થાત જેની કરણી દુરસ્ત કહેતાં વ્યાજબી છે. આ દુનિયામાં વૈભવ સુખ તેજ પુરૂષને માટે છે કે જેનું ચલણ-વર્તન યોગ્ય અને ઉત્તમ છે. પણ આ દુનિયામાં કોઇના ધનમાલ દુરસ્ત અર્થાત જેવાને તેવા બરાબર હમેશાં નથી રહ્યા કે બાગ બગીચા અને સુ-

દૌલત રહી કીસકી ન બાગો ચમન દુરૂસ્ત
જીતને સખુન હે સબમેં યહી હે સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તન્દુરૂસ્ત ૧

દુનિયામેં અબ ઉન્હીં કે તંઇ કહીયે પાદશાહ
જીનકે બદન દુરૂસ્ત હૈ દિન રાત સાલો માહ
જીસપાસ તનદુરૂસ્તી વ હુર્મતકી હો સિપાહ
ઐસી ફિર ઔર કોનસી દૌલતહૈ વાહ વાહ
જીતને સખુન હે સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૨

ગો ઘરમેં અપને રાતોદિન હશ્મત પનાહી હૈ
બિન તન્દુરૂસ્તિ સબ વહ ખરાબી તબાહી હૈ
યહ તનદુરૂસ્તી યારો બડી પાદશાહી હૈ
સચ પુછીયે તો ઐન યહ ફઝલે ઈલાહી હૈ

ધણી દોલત એમને એમ દુરસ્ત અર્થાત બરાબર હમેશાં રહી નથી માત્ર સર્વ બોલમાં બોલ એટલોજ બોલવા જેવો છે કે ઇશ્વર સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

૨. જગતમા નરાધીશ પાદશાહ તે કહેવાય કે જેની શરિર સંપનિ નિરંતર સ.રી હોય છે. જેની પાસે શરીરસંપતિ છે, તેને પછી એથી અધિક બીજી કઇ સારી દોલત મેળવવાની હતી? કોઇજ નહીં. માટે બોલમાં બોલ એજ કહેવો યોગ્ય છે કે ઇશ્વર સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૩

ગર દૌલતોંમે ઉસ્કા ભરા, હય તમામ ઘર
બીમાર હ તો ખાકસે બદ્દતર હૈ સબ વહ ઝર
હો તન્દુરૂસ્ત ગરચે વહ મુફ્લીસ હો સર બસર
ફિર ન કિસિકા ખૌફ ન હરગિઝ કિસિકા ડર
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૪

આઝિઝહો યા ફકિર હો પર તનદુરૂસ્ત હો
બેઝર હો યા અમીર હો પર તનદુરૂસ્ત હો

---

૩. જો કે આપણા ઘરમાં દરેકવાતે સુખ વૈભવ ઐશ્વર્યાદિ હોય છે તોપણ તનદુરસ્તી–શરીર આરોગ્યના વગર એ બધું મનથી અકારૂં અને ઉપાધીરૂપ લાગે છે માટે તંદુરસ્તી એજ પ્રાણી માત્રને મોટામાં મોટી દોલત અને મોટામાં મોટી પાદશાહી છે, અને પરમાત્માના ખાસ અનુગ્રહ પાત્ર પ્રાણીઓનેજ તે તન્દુરસ્તી રૂપ દોલત પ્રાપ્ત થાય છે. માટે બોલમા બોલ એટલોજ બ્યાજબીકે પરમાત્મા પ્રાણીમાત્રને આબરૂ અને તનદુરસ્તીથી રાખે.

૪. જો કે દોલતોથી તેનું આખું ઘર ભર્યું હોય પણ માંદગીમાં તે દોલત ધુળથીએ નજીવી અને ખરાબ લાગે છે. ગરીબ હોય પણ તંદુરસ્ત હોય તો કોઇનો તેને ભય કે કોઇની બીક રહેતી નથી. માટે બોલમાં બોલ કહેવાનો એજ કે ઇશ્વર સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

કૈદી હો યા અસીર હો પર તનદુરૂસ્ત હો
મુફ્લીસ હો યા ગદાહો પર તનદુરૂસ્ત હો
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૫

હો તનદુરૂસ્તી ઔ મિલે હુરમતસેં રોટીયાં
ઐસી ફિર ઔર કૌનસી દૌલત હૈ અબ યહાં
ઇસમેં તમામ ખત્મ હૈ આલમકી ખુબીયાં
કિસ્મતસેં દોનોં મિલતિ હૈ ઈન્સાંકો અયે મિંયા
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હય સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તન્દુરૂસ્ત. ૬

પરવા નહિં અગર ચે લિખા યા પઢા ન હો

---

૫. સ્નેહી હોય વા ફકિર હોય પણ તંદુરસ્ત હોય. નિર્ધન હોય વા અમીર હોય પણ તંદુરસ્ત હોય. બંદીવાન–કેદી હોય વા ખાનદાન હોય પણ તંદુરસ્ત હોય કંગાલ હોય વા ગુલામ જેવો હોય તોપણ તંદુસ્ત હોય. માટે બોલમાં બોલ એજ બોલ કહેવાનો કે પ્રભુ સર્વને આબરૂ અને તંદુરસ્તીથી રાખે.

૬. તંદુરસ્તી હોયતો વૈભવની સાથે ભોજન મળે પછી તેનાથી બીજી કઇ દોલત અહીંયાં રહેલી છે ? આખા વિશ્વની તમામ ખુબીઓ તંદુરસ્તી આગળ ખતમ–લય થઇ જાય છે; અને તે સદ્ભાગ્યેજ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ બોલમાં બોલ એજ વ્યાજબી છે કે ઇશ્વર સર્વને તંદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

મુહતાજ હક સિવા યહ કિસિ ઔરકા ન હો
હુસ્નો જમાલો ઇલ્મો હુનર ગો મિલા ન હો
ઇક તનદુરૂસ્તિ ચાહિયે કુછ હોવે યા ન હો
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૭

બીમાર ગર્ચે લાખ તરહસેં હો પાદશાહ
તો ઉસકો જાનીયે ફી ગદાસેં ભી હૈ તબાહ
હમતો ઉસિકો શાહ કહે ઐં જહાંપનાહ
અબ જીસકા તનદુરૂસ્તહો હુર્મતસેં હો નિબાહ
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસેં રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૮

---

૭ જો કદી ભણ્યો ગણ્યો ન હોયતો તેની હરકત નથી. તેનામાં રૂપ, રંગ, તેજ, હુન્નર વા કારિગીરી ન હોય, વા તેનાથી કંઇ થઈ શકે તેમ હોય વા ન હોય, તોપણ એક તનદુરસ્તી હોયતો બસ છે માટે સર્વ બોલમાં બોલ એજ વ્યાજબી છે કે ઇશ્વર સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

૮. લાખો રીતે ગમેતો મોટો પાદશાહ કહેવાતો હોય પણ જો શરીરે સાજો ન હોયતો ગુલામથી પણ અધિક હેરાન અને ખારાજ થઇ ગએલો સમજવો. નઝીર કહે છે કે હુતો એનેજ શાહ અને જહાંપનાહ શાહોનો શાહ કહુછું, કે જેનું શરીર દુરસ્ત અર્થાત નિરોગી છે. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમેશ્વર સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

હો ગર્ચે લાખ દૌલતેં બીમારકે કને
ઔ ન્યામતોં કે ઢેર લગે હો બને ઠને
બહેતર હૈ મુફ્લીસી કે મિંયા ચાબને ચને
જો તનદુરસ્ત હૈ વહી દૂલ્હા હૈં ઔ બને
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૯

જબ તનદુરૂસ્તોં કી રહેં દિલમેં બસ્તિયાં
ફિર સૌ તરહકે અયેશ હૈ ઔ મૈ પરસ્તિયાં
ખાનેકો હોવે ન્યામતેં યા ફાકા મસ્તિયાં
સબ અયેશ ઔ મઝે હૈં જો હો તનદુરૂસ્તીયાં
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત ૧૦

---

૯. કોઇ રોગી મનુષ્યની પાસે લાખોની દોલત હોય અને ઉત્તમ વસ્તુઓના તેની પાસે મોટા ઢગલા પડયા હોય પણ તેનાથી એક કંગાલ ચણાનો ચાવનારો તનદુરસ્ત નિરોગી મનુષ્ય સુખી છે. તેજ સર્વોપરિ અને બનેલોઠણેલો જાણવો. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમેશ્વર સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

૧૦. તનદુરસ્ત પુરૂષોને દીલમાં જે વિચાર થાય છે તે તરત સફળ થાય છે. તેને સેંકડો પ્રકારના વૈભવ ઇત્યાદી પ્રાપ્ત થાય છે. ખાવા માટે ઉતમ વસ્તુઓ મળે છે, વા ફાકા અર્થાત ઉપવાસ કરવા પડે છે, કિંવા રાત દિવસ મસ્ત રહે છે તે બંધુ શાનુ ? તનદુરસ્તીનું.

ચાહા જો દિલ નશેકોતો ફોરન મંગાલિયા
મહબુબ દિલબરોંકો ગલેસેં લગાલિયા
માગા જો જીને ઉસકો ખુશીસે ઉડા લિયા
જો મિલ ગયા સો પિ લીયા ચાહા સો ખા લિયા
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સુખન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તન દુરૂસ્ત ૧૧

આયાજો દિલમૈ સૈરે ચમનકો ચલે ગયે
બાઝાર ચૌક સૈર તમાશેમેં ખુશ હુયે
બૈઠે ઉઠે ખુશીસે હરઇક જા ચલે ફિરે
જાગે મઝેમેં રાતકો યા ખુશ હો સો રહે
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત. ૧૨

માટે સર્વ બોલમાં બોલ એટલોજ છે કે પરમાત્મા સર્વને આબરૂથી અને તનદુરસ્તીથી રાખે.

૧૧. જો દિલમાં નીશો કરવાનું મન થયું તો સત્વર બજારમાંથી તે નીશો કરવાની વસ્તુ મંગાવી લીધી. પોતાના પ્રેમી અને અત્યંત નિકટની પ્રેમીવસ્તુને ગળે લગાવી લીધી અર્થાત આલિંગન આપવામાં આવ્યું માટે જેવું જેણે માગ્યું તેવું તનદુરસ્તીને અંગે આપવામાં આવ્યું. બોલ માં બોલ એટલોજ વ્યાજબી છે કે પરમાત્મા સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

૧૨. જો મનમાં આવ્યું તો સહેલ કરવા ચાલ્યા ગયા. બજા-

કુદરતસે યહજો તનકી બની હૈ હરેક કલ
જબતક યહ કલ બની હૈ તભીતક બની હૈ કલ
ગરહો ખુદાનખ્વાસ્તહ ઇક કલભી ચલ અચલ
ફિર ન ખુશી ન ઐશ ન કુછ ઝીન્દગીકા ફલ
જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુન દુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત. ૧૩

અદના હો યા ગરીબ તવંગર હો યા ફકીર
યા પાદશાહ શાહરકા યા મુલ્કકા વઝીર
હૈ સબકો તનદુરૂસ્તી વ હુર્મતહી દિલ પઝીર
જો તુને અબ કહાસો યહી સચ હૈ અયે નઝીર

રમાં, ચોકમાં, કે તમાશામાં ઉભા રહી આનંદ કર્યો, ખુશીથી હર્યા-ફર્યા; અને બેઠા ઉઠયા કિંવા આખી રાત મઝામાં જાગ્યા, અથવા ખુશીથી ઉંઘ્યા. પણ એ બધું તનદુરૂસ્તી હોય તોજ બને છે. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમાત્મા સર્વને તનદુરસ્તીમાં અને આબરૂથી રાખે.

૧૩. પરમાત્માની કુદરતથી આ શરીરની દરેક કળા [illegible] છે. તે જ્યાં સુધી બની બનેલી છે ત્યાં સુધી જીવને કળ [illegible] રહે છે. પણ ન કરે નારાયણ ને તેમાંની એક કળ પણ [illegible] થઈ જાય છે, તો પછી ખુશી કે શોખ કિંવા આરામ તેમજ જીંદગીનું કંઈ ફળ રહેતું નથી. માટે બોલમાં બોલ એટલોજ કે પરમાત્મા સર્વને આબરૂ અને તનદુરસ્તી બક્ષે એટલે બસ.

જીતને સખુન હૈ સબમેં યહી હૈ સખુનદુરૂસ્ત
અલ્લાહ આબરૂસે રખે ઔર તનદુરૂસ્ત. ૧૪

खुदाय ज़मीन व आसमां–१२

અયે દિલ કહીં તુ જાકે ન અપની ઝુબાં હિલાય
ઔ દર્દ અપને દિલકા કિસીકો તુ મત સુનાય
માંગ ઉસ્સે જીસ્કે હાથસે તૂ પેટભરકે ખાય
મશહુર યહ મસલહૈ કહું કયા મૈં તુજસે હાય
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હય કુદરતજો હાથઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા, વહી દે વહી દીલાય. ૧

૧૪. કોઇ નાનો કિંવા ગરીબ, શ્રીમંત કે ફકીર સાધુ હોય, શહેરનો મોટો પાદશાહ કે આખા મુલકનો વઝીર–વડો પ્રધાન હોય, પણ તનદુરસ્તી હોય તોજ તેનુ મન આનંદમાં રહે છે. એમ નઝીર કવિ કહે છે કે, મેં જે વાત કહી તે સત્ય છે ને બોલમાં બોલ એટલોજ છે કે પરમાત્મા સર્વને તનદુરસ્તીથી અને આબરૂથી રાખે.

જમીન આકાશ સર્વત્ર વિશ્વંભર.—૧૨

૧. અરે મન તું કંઇપણ જઇને તારી જીભ હલાવીશ નહિ અને તારા દીલની પીડા કોઇને પણ જઇને સંભળાવીશ નહીં. માત્ર તેની પાસે માગજે કે જેનાથી તુ પેટ ભરીને ખાય છે. હું તને શું કહું ? જો તારૂં પોષણ કરવાનો એજ જગપ્રસિદ્ધ માર્ગ છે. કારણ કે ઇશ્વર વગર બીજા કોઇની કુદરત નથી કે હાથ ઉઠાવી આપી

કાદિર કદિર ખાલિકો હાકિમ હકીમ હૈ
માલિક મલીક હૈય તવાના કદીમ હૈ
દોનો જહાંમે ઝાત ઉસિકી કરીમ હૈ
યાની ઉસીકા નામ ગફૂરૂલરહીમ હૈ
ગૈર અઝ ખુદા કે કિસમેં હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દીલાય. ૨

સત્તાર ઝુલજલાલ ખુદાવન્દ કિ્દિગાર
રઝઝાક કારસાઝ મદદગાર દોસ્તદાર
ઇન્સાન્ દેવ જીન વ પરિ ફિલો મોરોમાર
જારી ઉસિકે હાથસે હૈં સબકો કારોબાર
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય. ૩

શકે. કોઇની મકદુર નથી કે કોઇ તને આપે એતો તેજ આપે છે અને અપાવે છે.

૨. જો ? પરમાત્મા ગુણવાનની કદર કરનારો અને જગતના હાકેમનો પણ તે હકીમ છે જગતના માલીકનો પણ તે માલેક છે. આલોક અને પરલોક બન્નેમાં એજ કરીમ વિશ્વંભર કર્મફલપ્રદાતા છે. અને તેનું નામજ જ્યોતિર્મય સતચિદ્ અને આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મા છે. તે પરમાત્મા સીવાય બીજા કોઇમાં પણ કુદરત નથી, કે સામે હાથ ઉઠાવી આપી શકે. કોની મકદુર છે ? એતો તેજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

૩. બધા મનુષ્યનો વ્યવહાર તે વિશ્વંભર, તે પરમાત્મા, તે

કહને કે તઈ અગર્ચે વહ અબ બેનિયાઝ હૈ
પર સબ નિયાઝ મન્દોકા, ઉસપરહી નાઝ હૈ
જીતને હૈ બન્દે સબકા, વહ બન્દા નિવાઝ હૈ
જીતની હૈ ખલ્ક સબકા વહી કારસાઝ હૈ
ગૈર અઝખુદા કે કિસમેં હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દીલાય. ૪

અકલે જહાંમે જીતને તુ ઇન સબકા છોડ હાથ
નહિ પાંવ પડ કિસિકે તુ અયે દિલ ન જોડ હાથ
દો હાથવાલે જીતને હૈ હન સબસે મોડ હાથ
ઉસ્સેંહી માંગ જીસકે હૈ અબ સૌ કરોઠ હાથ
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય

સચરાચર હજાર હાથનો ધણી ચલાવે છે. માણસ, દેવ, જીવ કે અપ્સરા ગમે તે હોય પણ સર્વની બાજી તેના હાથમાં છે. માટે તે પ્રભુની મરજી સીવાય બીજાની કોની કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે. તેના સિવાય કોની મકદુર છે ? એતો તેજ આપનારો અને તેજ અપાવનારો છે.

૪. અમુક ધર્મિષ્ટ અને અમુક અભિમાની છે પણ તે સર્વના ઉપર તે પ્રભુનું અંકુશ છે; જેટલા તેના ભક્ત છે તેમનો તે સર્વનો બેલી છે. આખા જગતનો તેજ વ્યવસ્થાપક છે. માટે પ્રભુ સીવાય કોનામાં કુદરત છેકે હાથ ઉઠાવી આપવા સમર્થ થઇ શકે ? તેના સિવાય કોની મકદુર છે ? એતો તેજ આપનારો અને તેજ અપાવનારો છે.

મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દીલાય. ૫

ઉસકે સિવા કિસિકે કને ગરતુ જાયગા
ઇસ આબરૂકો અપને તુ નાહક ગંવાયગા
શર્મિંદા હોકે યોંહી તુ ખાલી ફિર આયગા
બિન હુકમ ઉસકે યાર તુ ઇક જૌ ન પાયગા
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમેં હે કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય. ૬

ઝર સીમોલાલો દુરકી લુબારી ઉસીસે માંગ
સંદુકોં માલોં ધનકી પેટારી ઉસીસે માંગ
બૈટા જો માંગના હૈ તો જારે ઉસીસેં માંગ

---

૫. આખા વિશ્વમાં જેટલાં છે તે બધાનો હાથ પકડવો મુકીદે? અને કોઇને પગે ન પડતો વા કોઇને હાથ જોડીશ નહિં? બે હાથવાળા જેટલા છે તેમનાથી હાથ વાળેલા કાઢી નાંખજે? અર્થાત તેમની પાસે માગીશ નહિ. માગ તે પ્રભુની પાસે કે જેને ક્રોડ હાથ છે. તેના વગર કોની કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે? કોઇની મકદુર નથી. તેજ વિશ્વંભર સર્વને આપનાર અને અપાવનાર છે.

૬. તે પ્રભુ સિવાય તું કદી બીજા પાસે માગવા જઇશ તો તારી આબરૂને નાહક ગુમાવીશ. શરમિંદા થઈ તારે નોરાશ થઇ ત્યાંથી પાછા આવવું પડશે; કારણકે તે પ્રભુના હુકમ સીવાય એક જવ પણુ તને મળનાર નથી. માટે પ્રભુ વીના બીજા કશામાં કુદરત નથી કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે; કોની મકદુર છે? તેજ પ્રભુ સર્વને આપનાર અને અપાવનાર છે.

કોડી ભી માગની હૈ તો ખ્યારે ઉસીસે માંગ
ગૈરઅઝ ખુદાકે કિસમેં હય કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસીકા વહી દે વહી દિલાય ૭

ગર વહ દિલાયા ચાહે તો દુશ્મનસે જા દિલાય
ઔ જો ન દે તો દોસ્તભી ફિર અપના મ્હું છિપાય
બિન હુકમ ઉસ્કે રોટીકા ટુકડા ન હાથ આય
ગર ચિલ્લુ પાની માંગેતો હરગિઝ ન કોઇ પિલાય
ગૈર અઝ ખુદાકેકિસમેં હય કુદરત જો હાથઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય ૮

---

૭. પૈસો ટકો વીગેરે સર્વ વસ્તુ તે પ્રભુ પાસેથી માગી લે? ધન માલ પટારા પટારી એ પણ સર્વે તેની પાસેથી માગી લે? દીકરો દીકરી વીગેરેની ઈચ્છા હોય તો તે પણ તેની પાસેથી માગી લે? અને કોડી પણ જોઇએ તો તેની પાસેથી માગી લે? કારણ કે તે પ્રભુ સીવાય એવી બીજી કઇ વસ્તુમાં કુદરત છે કે સામે હાથ ઉઠાવી આપી શકે? તેજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

૮. જો તે પ્રભુ આપવા માગે તો દુસ્મન પાસેથી પણ અપાવી શકે છે. અને જો ન અપાવવા માગે તો ખાસ મીત્ર હોય તોપણ આપવામાં મ્હોડું છુપાવે છે. માટે તે પ્રભુના હુકમ સિવાય એક સુકા રોટલાનો કડકો પણ પ્રાણીને મળી શકતો નથી. જો તેનો હુકમ ન હોય તો ચાંગળુ પાણી પણ કોઇ પાતું નથી. માટે તે પરમાત્મા સિવાય બીજા કોનામાં કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપે? કોઇની મકદુર નથી એતો તેજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

ઝરદાર જીસકો સમજે હૈ તૂ સેઠ સાહુકાર
વહ સબ ઉસીસેં માંગે હૈ દીનરાત બારબાર
હરગિઝ કિસિકે સામને મત હાથકો પસાર
પૂરી તેરી ઉસિકે દિયેસે પડેગી યાર
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસમે હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય. ૯

ઝરદાર માલદારકે મત ફિરતુ આસપાસ
મુહતાજ હોકે આપ વહ બૈઠા હૈ જી ઉદાસ
માબાપ યાર દોસ્ત જીગર સબસેં હો નિરાસ
હરદમ ઉસી કરીમકી રખ અપને દિલમે આસ
ગૈર અઝ ખુદાકે કિસ્મેં હૈ કુદરત જો હાથ ઉઠાય
મકદૂર કયા કિસિકા વહી દે વહી દિલાય. ૧૦

---

૯. જેને તું શ્રીમંત શેઠ શાહુકાર સમજે છે તેઓ પણ બધા તેજ પ્રભુ પાસે વારંવાર રાતદિવસ માગ્યા કરે છે, માટે તું કોઇના આગળ તારો હાથ પસારીશ નહિ. કારણ કે તારૂં તે વિશ્વંભરના આપ્યા સિવાય પુરૂં પડવાનું નથી. તે પ્રભુ સિવાય બીજા કોની કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવે ને આપે ? કોઈની મકદુર નથી. એતો તેજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

૧૦. ધનીક અને શ્રીમંતોની આસપાસ ખુશામત કરી ફરીશ નહિ; કારણ કે તેઓ પોતેજ મોથાજ નિરાશ અને ઉદાસ થઇને બેઠા છે ત્યાં તને શું આપવાના હતા ? કંઇ નહિ. માબાપ, મિત્ર, સ્નેહી વીગેરે બધાની આશા છોડી, નિરંતર તે વિશ્વંભર પર.

ઉમદા હૈ જીતને ખલ્કમે ક્યા શાહ ક્યા વઝીર
અલ્લાહહી બસ ગની હૈ મિંયા ઔ હૈ સબ ફકીર
ક્યા ગંજો મુલ્કો માલો મકાં તાજ ક્યા સરીર
જો માંગના હૈ ઉસ્સેહી માંગો મિંયા નઝીર
ગૈર અઝ ખુદા કે કિસમેં હૈ કુદરત જોહાથઉઠાય
મકદૂર ક્યા કિસિકા વહી દે વહી દીલાય. ૧૧

फेनाय जहां-१२.

ગર તાજ સિરપેં રખકર અફસર હુઆતો ફિર ક્યા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર ક્યા
માહે અલમ મરાતિબ પુરઝર હુઆ તો ફિર ક્યા

માત્માામાં આશા રાખજે? કારણ કે તે પ્રભુ સિવાય બીજા કોની મકદુર છે કે હાથ ઉઠાવે ને આપે? કોઇની મકદુર નથી એ તો એજ આપનાર અને અપાવનાર છે.

૧૧. આ દુનિયામાં રાજા પ્રધાન જેટલા છે તે બધા પરમાત્માના બનાવેલા છે જેથી ઉમદા અથવા સર્વોત્તમ છે. ગામ મુલક માલ મકાન તાજ શરીર વીગેરે સર્વ પરમાત્માની કુદરત હોવાથી પરમાત્મ સ્વરૂપ છે; માટે શાયર નઝીર કહે છે કે જે માગવું હોય તે પરમાત્મા પાસે નિરંતર માગ? કારણ કે તે પ્રભુ સિવાય બીજા શેમાં કુદરત છે કે હાથ ઉઠાવી આપી શકે? કોઇની મકદુર નથી. એ તો એજ સર્વેશ્વર સર્વને આપનાર અને અપાવનાર છે.

નૌબત નિશાં નકારા દરપર હુઆ તો ફિર કયા
સબ મુલ્ક સબ જહાંકા સરવર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા. ૧

રખ કરકે ફૌજ લશ્કર કી સલ્તનત પનાહી
ફેરી દોહાઇ અપની લે માહ તાબ માહી
જબ આનકર ફેનાકી સિરપર પડી તબાહી
ફિર સર રહા ન લશ્કર ન તાજ પાદશાહી
દારા ઔ જમ સિકંદર અકબર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૨

યા ઝાતમેં કહાયે નામી અસીલ ઝાતી
જમશેદ કરકે પોતે નૌશેરવાંકે નાતી

નાશવંત જગત.—૧૩.

૧. માથા પર મોટો મુગટ ધારણ કરી અધિકારી થયો તેથી શું? અથવા તો મોટા રાજ્યનો સ્તંભરૂપ થયો તેથી શું? ઘેર મોટી નોબતો અને નગારાં વાગતાં હોય અને મોટો મોભાદાર થયો તેથી શું? આખા દેશનો ઉપરી થયો તેથી શું? કારણ કે આખરે દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

૨. ફોજો અને લશ્કરનો વૈભવ અને મોટી બાદશાહી હોય અને પોતાની દુહાઇ અર્થાત આણ ફરતી હોય, પણ જ્યાં અવસાન આવ્યો કે પછી તે બાદશાહી, તાજ-મુકુટ લશ્કર કે ફોજ બધુંએ વિલાઇ જાય છે. પછી ભલે દારા, સિકંદર કે મોટો અકબર જેવો હોય તો પણ શું? દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

શે આપ મિસ્લ દુલ્હા ઔ ફૌજથી બરાતી
જબ ચલ બસે તો કોઇ ફિર સંગ થા ન સાતી
મુલ્કો મકાં ખઝાના લશ્કર હુઆ તો ફિર ક્યા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર ક્યા ૩

યા રાજબંસિ હો કર દુનિયામેં રાજ પાયા
ચિટ્ટોરગઢ સિતારા કાલિંજરા બનાયા
જબ તોપને અજલ કે આ મૂરચા લગાયા
સબ ઉડ ગયે હવાપર કોઇ ન કામ આયા
ગઢ કોટ તોપ ગોલા લશ્કર હુઆ તો ફિર ક્યા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર ક્યા ૪

---

૩. ગમે તો ન્યાતમાં ખાનદાન અને જાતવંત ઉંચા કુળના થયા તેથી શું? કીવા મોટા જમશેદ જેવા કે નોશેરવાં બાદશાહની ન્યાત વાળા થયા તેથી શું? જો કે પોતે યુવાન અને મોટી ફોજવાળા હતા તોપણ જ્યાં અંત આવ્યો અને ચાલ્યા ગયા એટલે તેમાંનું કશુંએ સંગે આવ્યું નહિ કે સાથી થયું નહિ. પછી ઘેર મોટા મુલકો, ખજાનો અને લશકર હોય તોપણ તેથી શું? દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

૪. દુનિયામાં મોટા રાજવંશી થઇને સુખ ભોગવ્યું. ચિતોડ સતારા કાલિંજરના કિલ્લા જેવા મોટા કિલ્લાઓ બનાવ્યા પણ જ્યાં યમરાજની ફોજનો ગોળો વાગ્યો કે બધુંએ હવામાં ઉડી ગયું; કંઇ પણ તેમાંનું કામ આવ્યું નહિ પછી તોપ, ગોળો, લશકર વિગેરે હોય તેથી શું થયું? દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

કિતનો દિને યે ગુલથા નોબાબ હૈં યહ ખાં હૈં
યહ ઈબ્ન પંજ હઝારે યહ આલી ખાન્દાં હૈં
જાગીરો માલો મનસબ ગો આજ ઇન્કે હ્યાં હૈં
દેખા તો ઇકઘડીમેં નહિં નામ નહિં નિશાં હૈ
દો દિનકા શોર ચર્ચા ઘરઘર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કુયા ૫

કહતાથા કોઇ દેખો યહ હૈ અમીરખાંજી
ઔ હૈં યહ ખાનખાનાં ઔ યહ મશીરખાંજી
પંજા ઉઠા કઝાકા જબ આયે શેરખાંજી
ફિર કિસકે મીરખાંજી કિસકે વઝીરખાંજી
ઉમદા ગની તવંગર બાઝર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલતનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૬

---

૫. ઘણા કહેશે કે આ તો ઘણા દિવસ સુધી લાલમુંદ જેવો રહ્યો; ઘણા કહેશે કે આ તો ફલાણો નવાબ છે, અને ફલાણો તો મોટો ખાં છે, ફલાણો દેવ જેવો છે, અને ફલાણો મોટો ખાનદાન છે. આજકાલ ફલાણાને ત્યાં બધો માલ છે, પણ જ્યાં કાળનો ગોળો છુટયો કે એક ઘડીમાં તેનું નામ કે નિશાન રહ્યું નહી. માત્ર બે દિવસ શોર બકોર અને ચર્ચા થઇને બંધ થઇ ગયું ગમે તે હોય તેથી શું? દેહ વિલાતાં સર્વ નાશ પામે છે.

૬. કોઇએ કહ્યું કે જુઓ ભાઇ આ અમીરખાનજી છે. આ ખાનખાનાન અને આ તો મશીરખાંજી છે. પણ કાલરૂપી શેરખાનજીનો પંજો જ્યાં વાગ્યો કે પછી કોના મિરખાનજી અને કોના વજીર-

કહતાથા કોઇ ઘોડા હૈ નામદારખાંકા
યહ પાલકી યહ હાથી હૈ ઝુલ્ફકારખાંકા
આયા કદમ અજલકે જબ તીસમારખાંકા
ખરભી કહીં ન દેખા ફિર શહસવારખાંકા
ઝંપાન મૈક ડમ્બર દરપર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા, ૭

કહતાથા કોઇ ડેવઢી હૈ ખાનેમેહરખાંકી
યહ બાગ યહ હુવેલી હૈ મહલેદારખાંકી
જબ રાજને કઝાકે કરની બસૂલી ટાંકી
ઇક ઇંટભી ન પાઇ હરગિઝ કિસિ મકાંકી
રંગી મહેલ સુન્હરા ઘર દર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૮

ખાનજી? પછી ઉત્તમગુણી–ગુણવાન કે મોટા શ્રીમંત કિંવા મોટી દોલતવાળો હો તેથી શું?

૭. કોઇએ કહ્યું કે આ ઘોડો તો નામદારખાંનો છે. આ પાલખી, આ હાથી વીગેરે ઝુલ્ફકારખાંનું છે. પણ જ્યારે કાલરૂપી તીરમારખાંનું આગમન થયું ત્યારે શહસવારખાનજીનું એક ગધેડું પણ નજરે ન પડયું. પછી તેમને ઘેર પાલખી વીગેરે વૈભવોનો મેના ડમ્બર જેવો ઠાઠ હોય તોપણ તેથી શું?

૮. કોઇએ કહ્યું કે આ દેવડી ફલાણા ખાનસાહેબ મહેરખાનની છે. આ બાગ, આ હવેલી, ફલાણા મેહેલ્લેદાર ખાનસાહેબની છે. પણ જ્યાં અવસાનની વેળા આવીને ઉભી રહી કે પછી એ દેવડી, એ

કિતનોંને પાદશાહી ક્યા ક્યા ખિતાબ પાયા
મોહરેં બડી ખોદાઇ સિક્કા બડા બનાયા
જબ આનકર ફ્રેનાને નામો નિશા મિટાયા
વહનામ ઔર વહ સિક્કા ઢૂંઢા કહીં ન પાયા
દો દીનકા મ્હોર છાપા દરપર હુઆતો ફિર ક્યા. ૯

ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર ક્યા
જાગીરમેં કિસિને ઝરરેઝ મુલ્ક પાયા
કર બન્દોબસ્ત અપના નઝમોનસક બિઠાયા
લેકર સનદ અજલકા જબ ફૌજદાર આયા
ઇક દિનમેં હુકમો હાસિલ સબ હોગયા પરાયા
હાંસી હસાર ઠઠ્ઠા ભક્કર હુઆતો ફિર ક્યા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર ક્યા. ૧૦

બાગ, એ હવેલી અને એ મકાનની એક ઇંટ પણ હાથ ન આવી. પછી તે મોટા રંગમેહલ વા સોનાનું ઘર હોય તો પણ તેથી શું?

૯. સેંકડોને પાદશાહી અને ઇનાબો—ચાંદો મળ્યા અને સોનાના મોટામોટા શીક્કાઓ મ્હોર છાપો મેળવી નામ કર્યાં પણ જ્યારે અંતની ઘડી આવીને ઉભી રહી અને તે નામ નિશાનનો જ્યાં તેણે નાશ કર્યો એટલે એ નામ કે શીક્કો એમાંનું કશું પણ ના રહ્યું; પછી બે દીવસને માટે તે ચાંદો, ઇનાબો, શીક્કા, મ્હોર, છાપો ઘેર રહી તોપણ તેથી શું?

૧૦. કોઇને જાગીરમાં મોટા મુલક મળ્યો તેમાં તેણે કદાચ પોતાનો હક વસ્તાવી ડંકો વગાડયો, અને બારે બંદોબસ્ત રાખ્યો

કહતા થા કોઇ લશ્કર હૈ તુર્રેબાઝખાંકા
યહ એમાં શામિયાના હૈ શહસવારખાંકા
આયા કટક અજલકા જબ ચઢકે બાઝખાંકા
સરભિ કહીં ન પાયા ફીર સરફરાઝખાંકા
સરદાર મીર બક્ષી બઢ કર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૧

હાથી પે ચઢકે નીકલે યા ખાસે ઘોડે ઉપર
યા નાલકી સંભાલિ યા પાલકી કી ઝાલર
યા લે સુરાહિ હુક્કા દૌડે જલીબ અંદર
જબ આ અજલ પુકારે સાહેબ રહા ન નૌકર
આકા હુઆ તો ફિર કયા નૌકર હુઆતો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૨

પણ જ્યાં તેને કાલરૂપી ફોજદારે પકડ્યો કે તરત એ બધો અમલ અને અધિકાર પરાયો થઇ ગયો. પછી ચાર દીવસ પાછળ ચર્ચા, ઠઠ્ઠો મશ્કરી નીંદા કે સ્તુતિ થઈ તોપણ તેથી શું?

૧૧. કોઇએ કહ્યું આ લશકરતો તુર્રેબાજખાંનુ છે આ શામીયાનો શહસવારખાંનો છે, પણ જ્યારે મ્હોતનું રૂપી બાજખાનું કટક આવી તેમના ઉપર ચડયું એટલે સરફરાઝખાંનુ એક ધડ પણ હાથ ન આવ્યું. પછી સરદાર, અમીર, બક્ષી, કે તેનાથી પણ મોટો હોય તોપણ તેથી શું ?

૧૨. હાથીપર ચઢીને નીકળે કે ખાસા ઘોડા ઉપર બેસીને નીકળે, પાલખીની ઝાલર ઝાલીને ચાલે કે ઘોડાનો ખાઝદાર થઇને આ-

થા રખકે ઇક કલમદાં ઔ કલ્મ કો ઉઠાકર
જોડે હિસાબ લાખોં ચેહરે લિખે સરાસર
જબ ઉમ્રકી કચહરી ઝાંખી કઝાને આકર
ફિર આપ ન કલમદાં કાગઝ રહા ન દફતર
મુન્શી વકીલ દિવાં મર્મર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૩

યા લે કઝાકી ખિદમત હો બૈઠે આપ કાઝી
મહઝર કબાલા લિખ્ખે કઝીયે ચુકાયે શરઈ
એલામ લે કઝાકા જબ આફિના પુકારી
ફિર મુહકમા ન ઝઘડા કાઝી રહાન મુફતી
કોડા લબેદ દર્રા દરપર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૪

લે, સુરાઇ કે હુક્કો લઇને ગયા પણ જ્યારે અંતકાળ આવ્યો કે પછી માલીક પણ ન રહ્યો કે નોકર પણ ન રહ્યો. પછી અધિકારી હોય કે નોકર હોય તેથી શું?

૧૩. મ્હોં આગળ કલમદાન રાખી કલમ ઉડાવી લાખોના હિસાબો કર્યા અને બધી સરાસરી કાઢી પણ જ્યાં આયુષ્યની અવધિ આવી પહોંચી કે પછી કલમદાન, કાગળ કલમ કે દફતર તેમાંનું કશું પણ ન રહ્યું. પછી ચ્હાય તો મુનશી, વકીલ, દીવાન, ગમે તે હોય તેથી શું?

૧૪. મરણની વેળા સુધારનાર સેવ્ય રૂપ મોટા કાજી થઇને બેઠા અને મોટા મોટા ઠરાવો લખ્યા અને સેંકડો કજીયાનો ચુકાદો આપ્યો

કુતવાલ બનકે બૈઠા થા સદ્ર હો મુકર્રર
ફાસિક ડરૈં હઝારો ઔ ચોર કાંપે થરથર
આયા કઝાકા મર્દ જીસ દમ છુરી ઉઠાકર
કુતવાલી ઔ સદારત સબ હો ગઇ હવાપર
દો દિનકા ખૌફ ખતરા ડરડર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૫

કહેતેથે કિતને હમતો હૈ ઝાતમેં કલાંજી
હમ શેખ હમ મોગલ હૈ હમ હૈ પઠાન હાજી
જીસ દમ કઝા પુકારે અબ ઉઠ ચલો મિંયાજી
ફિર શેખજી ન સૈયદ મિરઝાં રહે ન ખાંજી
ઝાતી હમ બન સબકા જૌહર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૧૬

પણ તેમનો જ્યારે અવસાન સમય આવ્યો એટલે પછી મુકરદમો, કજીયો કે તે કાજી તેમાનું કોઈ પણ ન રહ્યું. પછી ઘેર મોટો વૈભવ અને અમલ હોય તેથી શું?

૧૫. અમુક ભાગ કે સહરના મોટા કોટવાળ થઇને બેઠા અને જેનાથી ચોરો થરથર ધ્રુજે અને જેનાથી હજારો ડરે એવા થયા પણ જ્યાં કઝા અર્થાત મ્હોત રૂપી કાલ છરી લઇને આવ્યો એટલે એ કોટવાળી અને અમલ વીગેરે સર્વ હવામાં ઉડી ગયું બે દીવસ ભય, ચિંતા, જોખમ વાગેરે હોય તેથી શું?

૧૬. કેટલાક કહે છે કે અમે તો જાતમાં મોટા છીએ. કોઇ કહે અમે શેખ, તો કોઈ કહે અમે મોગલ અને અમે પઠાનની

યા લેકે ઝર જહાંમે કરને લગે તજારત
યા સેઠ બનકે બૈઠે ખાસી બના ઇમારત
ખોલી કઝાને બહિયાં જબ કરકે ઈક ઇશારત
સબ કૌઠી ઔાં દુકાનેં કરડાલી દમમેં ગારત
માલોં મકાં જવાહિર ઔા ઝર હુઆતો ફિર કયા
ઔા બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા. ૧૭

યા હો સિપાહિ બાંકા તિરછા બડા કહાયા
બલ્હાર બાંધ ચિરા તુર્રેકો જગમગાયા
ખેતોમેં જાકે કુદા લાખોં તઈ ભગાયા
જબ મ્હું અજલકા દેખા ફિર કુછભી બન ન આયા
ઇક્તા શુજા બહાદુર સફ્દર હુઆ તો ફિર કયા
ઔા બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૮

જાનના છીએ. પણ જ્યારે કાલે આવીને કહ્યું કે " મિયાં–ભાઇ– ચાલો? એટલે ચાલ્યા ગયા ત્યાર પછી તે શેખ, સયદ, મીરઝાં કે મોટા ખાં પણ ન રહ્યા. બધી જાતીઓમાં મોટા આગેવાન થયા તોપણુ તેથી શું?

૧૭. પૈસો લઇ દુનિયામાં મોટી પ્રવૃત્તિ કરી કીર્તિ મેળવી અને મોટા શેઠ થઈ મોટી ઈમારત બનાવીને બેઠા, પણ જ્યારે કાળરૂપી અવસાન આવ્યો અને તેની વહીઓ ઇસારતથી વંચાવવામાં આવી ત્યારે બધી કોઠીઓ અને દુકાનો સર્વે દેહોત્સર્ગ થતાં વિલાઈ ગઈ પછી ધન માલ અને જમીન જાગીર અને જરીયાનથી આખું ઘર ભર્યું હોય તોપણુ તેથી શું?

૧૮. મોટા બાંકો સિપાઇ થઇને મોટો શુરવીર કહાવ્યો અને

ઘોડા ઉઠાકે કૂદા ફૌજોંમેં હો દિલાવર
મારે તપંચે ભાલે ખા લી કટાર જમધર
મારા કઝાને ભાલા જીસદમ ફેનાકા આકર
ફિર મરદુમી શજાઅત સબ હો ગઈ બરાબર
ખૂદો સિલાહ ચિલ્તા બકતર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૧૯

યા ખાના જંગી લડકર ખાયા બદનમેં ટાંકા
મોછોંકો તાવ દેકર સૌ દો સૌ હાત હાંકા
જબ ઘૂરકર કઝાકે બાંકે ને આકે ઝાંકા
ટેઢા રહાન તિરછા ગુંડા રહાન બાંકા
તેગા સિપર કરાબેં જમધર હુઆ તો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૨૦

વજીદાર પટકો બાંધીને તેમાં તોરાને ઉપર રાખીને બરાબર દીપાવ્યો. તે રણસંગ્રામ કે ખેતરમાં જઇને કુદ્યો પણ તેને જ્યારે મ્હોતે આવી પંજામાં લીધો અને કાળનું મુખ જ્યાં તેણે જોયું કે પછી કશુંએ તેનાથી બન્યું નહિ પછી મોટો સીપાઈ શુરવીર કે રણધીર બહાદુર નર થયો હોય તોપણ તેથી શું?

૧૯. ફોજ અર્થાત લશ્કરમાં ઘોડાને કુદાવીને દુશ્મન ઉપર કુદ્યા. તમંચા, ભાલા, કટાર, જમૈયાથી લડ્યા અને રણધીર કહેવાયા પણ જ્યારે કાલનો ભાલો વાગ્યો એટલે બધી મરદાઇ અને વીરત્વ સઘળું જતું રહ્યું; પછી બખ્તરથી કે ખુલ્લે દીલે ગયા તોપણ તેથી શું?

૨૦. જે મોટી મોટી લડાઇઓ લડ્યા જેના શરીરમાં ઘાના

યાહો હકીમ હાઝિક કરને લગે તબાબત
મુર્દોંકો જા જીલાયા ઈસાકી લિ કરામત
ખોચે મરઝ હઝારોં ધોચે હરેક ઝહમત
જબ આઇસિરપેં અપને ફિર કુછચલી ન હિકમત
લુકમાન યા ફૂલાતૂં આકર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૧

યાહો નજૂમી કામિલ તારોંકો છાન ડાલા
સૂરજ ગહન બિચારે ચન્દર ગહન નિકાલા
બુર્જો સિતારે બાંધે યહ કામકો સંભાલા
જબ વક્ત અપના આયા ઉસ વકતકો ન ટાલા
જોતિશ ન મ પંડીત પઢકર હુઆતો ફિરકયા

આંકા પડયા છે. અને મુછ પર તાવ દઇને સો બસે હાત મોરચે જઇને લઢયા છે તેઓને પણ જ્યારે મરણે પરવશ કર્યા ત્યારે વાંકા કે તીરછા કંઇએ ન રહ્યા. પછી તમંચો, ભાલો, કટાર, જમૈયો, તલવાર ગમે તે તેમણે ધારણ કર્યું તોપણ તેથી શું?

૨૧. મોટા વૈદ્ય કે હકીમ બની સારવાર કરવા લાગેલો હોય ઇસાની કરામત શીખી મુડદાઓને સંજીવન કરતો હોય, હજારોના રોગોનું નિવારણ કરતો હોય અને દરેકના પાપનો નાશ કરનાર અર્થાત ધોનારો હોય પણ જ્યાં (કાલની ફૌજ) પોતાને માથે આવી પડી પછી કોઇપણ તેની યુકિત કામે લાગતી નથી. પછી મોટા લુકમાન અને ધન્વંતરી વૈદ જેવો થયો તોપણ તેથી શુ?

ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા ૨૨

યા પઢકે વહુ કિતાબે ઓં કર ઇલમકો હાસિલ
યા ભૂત જીન ઉતારે મશહૂર હોકે આમિલ
જબ દેવકા અજલકે સાયા હુઆ મુકાબિલ
મુલ્લાં રહા ન સ્યાના આમિલ રહા ન ફાઝિલ
તાવીઝ ફાલ જાદૂ મન્તર હુઆ તો ફિર કયા
ઔર બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૩

માથે પેં ખીંચ ટીકા યા લેકે હાથ માલા
પોથી બગલમેં દાબી ઝુન્નારકો સંભાલા

---

૨૨. યોતિષ શાસ્ત્ર શીખી મોટા જોશી બન્યો, તારાઓનું પૃથક્કરણ અને હિસાબ કરી સુર્યગ્રહણ અને ચંદ્રગ્રહણ પણ હીસાબ ગણી નક્કીકરી બતાવ્યું, મુહૂર્તો નક્ષત્રો કાલ ચોઘડીયુ સર્વને હિસાબમાં રાખ્યા, પણ જ્યારે પોતાની અંતઘડીનો વખત આવીને ઉભો રહ્યો ત્યારે તે વખ્ત હિસાબમાં રાખી શકયો નહિ અને મરણને શરણ થવું પડયું; પછી જોશી, નજુમી, પંડીત ભણી ભણીને થયો તોપણ તેથી શું ?

૨૩. ઘણા ગ્રંથો ભણી ભણીને અમુક વિદ્યા સિદ્ધ કરી ભુતો જીન વીગેરે પ્રેતાને મંત્રથી ઉતારી દુનિયામાં મંત્ર-સિદ્ધી પ્રાપ્ત કરી નામ કર્યું; પણ જ્યારે યમરાજ આવ્યો ત્યારે તેની કોઇપણ ઉપાસના મંત્ર કે કીયા કામ નહિ લાગતાં કાલને વશ થવું પડયું. પછી તેનું મુલ્લાંપણું કે વિદ્વાનપણું કે શાણાપણું કે કાબેલપણું કશું પણ ના રહ્યું; પછી મંત્ર-જંત્ર જાદુ વિગેરે સાધનાર ગમે તેવો મંત્રસિદ્ધી પુરૂષ કહેવરાવ્યો તોપણ તેથી શું?

પુજા કથા બખાને કિતના શબ્દ નિકાલા
કુછ બન સકા ન આયા જબ જાન લેનેવાલા
બેઠા પુરાન પઢકર મિસ્સર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૪

યા પીકે મૈં કિસિને કી ઐશ કામિયાબી
લૂટા નશેમેં હરજા કર દિલસે બેહિજાબી
જીસદમ કઝાને અપની ઝમકાઇ ઈક ગુલાબી
ફિર મૈં રહીન મીના ન મસ્ત ન શરાબી
ઈકદમ લબોં પે મૈકદ સાગર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૫

હુસ્નો જમાલ પાકર યા ખૂબરૂ કહાયા

---

૨૪. કપાળમાં તિલક કરી, હાથમાં માળા લઇ, બગલમાં પોથી મારી, લોકોનો મોટો ઉપદેશક થઇને બેઠો, અને તેની કથાને લોકો ખુબ વખાણી વાજ આવ્યા પણ જ્યારે કાલે આવીને ઘેર્યો એટલે વેદ, પુરાણ, કથા, પુજા અને પોથી તેનું કંઇપણ કામ ન આવ્યું. પછી મોટો ચતુર્વેદ પુરાણો ને પોથીઓ ભણી ભણી સર્વ વિદ્યા ગુણજાણ મોટો થયો તોપણ તેથી શું?

૨૫. કોઇએ દારૂ-મદ્ય પીને અમોશ-સુખ ભોગવ્યું. નિશાની અંદર હૃદયથી હરામીવેડા કરી ઘણા જીવોને લુંટી લીધા પણ જ્યારે પોતાની અવસાનની ઘડી આવીને ઉભી રહી ત્યારે મસ્તી કે શરાબી અર્થાત દારૂ પીવાની કુટેવ કે હું હાં કશુંએ ન રહ્યું પછી મોટો મહાત્મા થયો તોપણ તેથી શું?

યા ઇશ્કમેં કિસિને જી જાનકો ઘુટાયા
આકર પડા સિરેંપર જીસદમ અજલકા સાયા
દોનોમેં ફિર કિસિકો ઢુંઢા કહીં ન પાયા
આશિક હુઆતોફિર કયા દિલબરહુઆતો ફિરકયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૬

યા હોકે પીરઝાદે કરને લગે ફકીરી
કરકે મુરીદ કિતને કી ઉન્કી દસ્તગીરી
જબ પૈરહનકી કફની આકર અજલને ચિરી
સબ ઉડ ગઈ હવાપર દમમેં મુરીદી પીરી
મુર્શિદ ફકીર હાવી રહબર હુઆતો ફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૭

---

૨૬. રૂપ, કાંતિ સુંદર હોવાથી રૂપાળો કહેવાયો અને જેણે તેનામાં મોહ પામી ઇશિકના માર્યા જીવને રાત દીવસ ઘોળ્યાં કીધો પણ જ્યારે કાળનું તેડું આવ્યું ત્યારે તે રૂપાળો કે તેનાપર મોહીત થનારો એમાંથી એક પણ ના રહ્યો પછી આશક થયો કિંવા દિલદાર થયો તોપણ તેથી શું ?

૨૭. કેટલાક તો પીરજાદા થઇને ફકીરી કરવા લાગ્યા અને કેટલાકે તેમના ચેલા બની તેમની સેવા ઉઠાવી. પણ જ્યારે તેમના પેરણ વા કફની કાળે આવી ફાડી નાંખ્યાં ત્યારે ગુરૂપણું (પીરી) કે શિષ્યપણું (મુરીદી) બધુંએ હવામાં ઉડી ગયું તેમાંનું એકપણ ના રહ્યું પછી ભલે મુરશદ, ફકીર, પંડીત કે વિદ્વાન થયા તોપણ તેથી શું ?

યા સર મુડાંકે બૈઠે આઝાદ હો નવેલે
યા ખુદ મૂંડે કહાકર સૌ રૂપ રંગ ખેલે
મેલે કિયે હઝારોં મુંડે ફકીર ચેલે
જબ આફીના પુકારે જા સો રહે અકેલે
તકિયા હુઇતો ફિર કયા બિસ્તરહુઆતો ફિરકયા.
ઔર બડે સલ્તનતકા ગાૈહર હુઆ તો ફિર કયા ૨૮

જોગી અતિત જંગમ યા સેવડા કહાયા
યા ખોલકર જટાકો યા ઘોંટ સર મુંડાયા
તિર્સૂલ લે કઝાકા જબ વકત સિરપર આયા
ન પાલકી કો થાંભા ન આપકો બચાયા
નાનક કબીરપંથી ભર્થરી હુઆતો ફિર કયા
ઔા બડે સલ્તનતકા ગાૈહર હુઆતો ફિર કયા. ૨૯

---

૨૮. માથુ મુંડાવીને કે ઓશીયાળા થઇને ફર્યા કે પછી પોતે મુંડ કહાવી અનેક રૂપરંગ ધારણ કરી દુનિયામાં ખેલ્યા કર્યા હજારો મેળા કર્યા અને ફકીરો અને ચેલા પણ મુંડ્યા પણ જ્યારે મોતને શરણ થયા ત્યારે એકલા જઇને સુઇ રહ્યા કોઇ પણ કામ ન આવ્યું પછી તકીયો હોય તોપણ તેથી શું કીંવા બિછાનું હોય તોપણ તેથી શું?

૨૯. કેટલાક જોગી જંગમ અને સેવડા કહેવાયા જટા ખુલ્લી મુકીને ફર્યા કે માથુ મુંડાવીને ફર્યા. પણ જ્યારે કાળરૂપી ત્રિશુળ માથા પર આવ્યું એટલે ન તેને રોકી શકાયું કે ના તો પોતાને બચાવી શક્યા પછી નાનકપંથી કબીરપંથી કે ભરથરી થયા તોપણ તેથી શું?

યા નેક બનકે બૈઠે અચ્છે લગે કહાને
યા હોકે બદ હરઈકિકે દિલકો લગે સતાને
આકર બજે અજલકે જબ સિરપે શાદિયાને
થે નેકો બદ જહાંતક સબ લગ ગયે ઠીકાને
બેહતર હુઆતો ફિર કયા બદતર હુઆતોફિર કયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆતો ફિર કયા. ૩૦
કયા હિંદુ ઔ મુસલમાં કયા રિન્દો ગોબ્ર કાફર
નક્કાશ કયા મુસૌઅર કયા ખુશ્નવીસ શાયર
જીતને નઝીર હૈં હ્યાં ઇક દમકે હય મુસાફર
રહના નહિં કિસિકો ચલના હૈ સબકો આખર
દો ચાર દિનકે ખાતર હ્યાં ઘર હુઆતો ફિરકયા
ઔ બડે સલ્તનતકા ગૌહર હુઆ તો ફિર કયા. ૩૧

---

૩૦. મોટા પ્રમાણીક થઇને બેઠા અને સારા કહેવાયા. અથવા તો જેવા તેવા ભુંડાશ લઈ દરેકને સતાવવા લાગ્યા પણ જ્યારે કાળનો ડંકો શીર ઉપર વાગ્યો એટલે બધી ભલાઇ ભૂંડાઇ બધું ઠેકાણે થઇ ગયું. પછી સારા થયા તોપણ તેથી શું અને નઠારા થયા તો પણ તેથી શું ?

૩૧. હિંદુ મુસલમાન ગુલામ કાફર વીગેરે બધા નઝીર કહે છે એક દમના-શ્વાસના મુસાફર છે. કારણ કે કોઇ રહેવાનું નથી આખરે બધાને જવાનું છે. પછી બે ચાર દીવસને માટે અહીં ઘર હોય તોપણ તેથી શું?

कौडी–१४

કોડી હે જીન્કે પાસ વહ અહલે યકીન હૈં
ખાનેકો ઉનકે ન્યામતેં સૌ બેહતરીન હૈં
કપડે ભી ઉનકે તનમેં નિહાયત મહીન હૈં
સમજે હે ઈસિકો વહજો બડે નુકતે ચીન હૈં
કૌડીકે સબ જહાનમેં નકૂશો નગીન હૈં
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તીન તીન હૈં ૧

કૌડી બગૈર સોતેથે ખાલી ઝમીનપર
કૌડી હુઈતો રહને લગે શહનશીન પર
પટકે સુન્હરે બંધ ગયે જામોંકે ચીનપર
મોતીકે ગુચ્છે લગ ગયે ઘોડોંકે ઝીનપર
કૌડીકે સબ જહાનમેં નકૂશો નગીન હૈ
કૌડી નહો તો કૌડીકે ફિર તીન તીન હૈ. ૨

કોડી (પૈસો)–૧૪.

૧. જેની પાસે કોડી છે તે મોટા નામદાર કહેવાય છે. તેને ખાવાને માટે પણ ઉતમ વસ્તુઓ મળે છે. કપડાં પણ ઉતમ પેહેરવા મળે છે, આ વાતને જે સમજે છે તેજ વિચીક્ષણ છે. કારણ કે બધી મોજ મજા જગતમાં કોડીની અર્થાત પૈસાની છે. કોડી ન હોય તો આદમી કોડીનો અર્થાત ટકાના ત્રણ શેર જેવો છે.

૨. પાસે કોડી નહતી ત્યારે ખાલી જમીનપર સુતો હતો. કોડી આવી ત્યારે છત્ર પલંગ સુવા મળ્યો. સુનેરી ફેંટા જામા કોડી

કાડી હી ચાહતી હૈ સદા પાદશાહકા
કૌડી હી થામ લેતી હૈ ફાૈજો સિપાહકો
લેકર છડી રૂમાલ ગદા ભી નિબાહકા
ફિરતા હૈ હર દુકાનપે કાૈડીકે ચાહકા
કાૈડી કે સબ: જહાંનમેં નક્શા નગીન હૈ
કાૈડી નહોતા કાૈડીકે ફિર તીન તીન હૈ. ૩

કાૈડી ન હોતા ફિર યહ ઝમેલા કહાંસે હો
રથખાના પીલખાના તબેલા કહાંસે હો
મુંડવાકે સિર ફકીરકા ચેલા કહાંસે હો
કાૈડી ન હોતા સાંઈકા મેલા કહાંસે હો
કાૈડી કે સબ જહાનમેં નક્શા નગીન હૈ
કાૈડી ન હોતા કાૈડીકે ફિર તીન તીન હૈ. ૪

આવી ત્યારે મળ્યા અને મોતીના ગુચ્છ પણ ઘોડાના જીનપર લાગ્યા સર્વે મજા વૈભવ કોડીના છે. કોડી ન હોય તો આદમી કોડીના છે.

૩. કોડી પાદશાહને પણ ચાહ છે. અને ફાૈજો અને સિપાઈ-ઓને કોડીની થંભાવી દેછે–કોડી માટે છડી અને રૂમાલ લેઇ માગનાર પણ હરેક દુકાને ફરે છે માટે એ સાૈ બધા ઠાઠ કોડીથી છે. કોડી ન હોય તો આદમીની કીમત કોડીની થતી નથી.

૪. કોડી ન હોય તો આવો જમાવ કયાંથી થાય રથખાનું ઘોડાર વીગેરે બધુ કોડીવિના કયાંથી બને ? માથું મુંડાવી ફકીરના ચેલા થવાનું કે સાંઇ-ફકીરની મુલાકાત કરવાનું કોડી વગર શી રીતે બને ? માટે એ બધો ઠાઠ કોડીનો છે. કોડી ન હોય તો આદમી એક કોડી મનો નથી.

કાંધે પે તેગ ધરતે હૈ કૌડીકે વાસ્તે
આપસમે ખુન કરતે હૈ કોડી કે વાસ્તે
હ્યાં તકતો લોક મરતે હૈ કૌડીકે વાસ્તે
જીજાન દે ગુઝરતે હૈ કૌડીકે વાસ્તે
કૌડીકે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હોતો કૌડી કે ફિર તીન તીન હૈ ૫

ગાલી વ માર ખાતે હૈ કૌડીકે વાસ્તે
શર્મો હયા ઉઠાતે હૈ કૌડીકે વાસ્તે
સો મુલ્ક છાન આતે હૈ કૌડી કે વાસ્તે
મસજીદકો હમમેં ઢાતે હૈ કૌડીકે વાસ્તે
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હોતો કોડી કે ફિર તીન તીન હૈ. ૬

---

૫. કોડીને માટે કાંધ ઉપર તેગ ઉચકે છે. પરસ્પરમાં કોડીને માટે ખુન કરે છે જીવ જાન આપીને છેવટે મરણને શરણ થાય છે ત્યાં સુધી લોકો કોડીને માટે મરે છે માટે કોડીજ આ જગતમાં મુખ્ય વસ્તુ છે. કોડી ન હોય તો આદમી કોડી કામનો નથી ટકાના ત્રણુશેર જેવો છે

૬. કોડીને માટે ગાળો અને માર ખાય છે. શરમ લાજ વીગેરે કોડીને માટે વેડે છે. સેંકડો મુલકોની મુસાફરી કરી આવે છે તે પણ કોડીનેજ માટે અને મસીદ મંદીરો બાંધે છે તે પણ કોડીને વાસ્તે; તે માટે કોડી એક જગતમાં સાર વસ્તુ છે તેનાથી સઘળું સધાય છે જો કોડી ન હોય તો આદમી ટકાના ત્રણુશેર જેવો છે.

બીન કૌડી ખુદઈ કે ભી ઐસી ન કદ્રથી
કૌડી જબ આઇ પાસતો બન બૈઠે સેઠજી
આગે ગુમાશ્તોં કે ખુલી હર તરફ બહી
ફિર વહ જો કુછ કહે તો વહી બાતે હૈ સહી
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હો તો કૌડીકે ફિર તિન તિન હૈ. ૭

બિન કૌડીથી જો તેલકી બાસી મુંગૌરિયા
કૌડી હુઇ તો છટને લગી લંબી ચોડીયાં
ચોં ખલ્ક દૌડે મકિખયાં જયૌં ગુડપે દૌડીયાં
ખાલિકને કયા હિ ચીઝ બનાઇ હૈ કૌડીયાં
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હોનો કૌડી કે ફિર તીન તીન હૈ. ૮

---

૭. કોડી ન હતી ત્યારે પોતાની ખુદની પણ કંઇ કદર-બુજ થતી ન હતી. જ્યારે પાસે કોડી આવી ત્યારે મોટા શેઠ બનીને બેઠા અને આગળપાછળ વહીઓ ઉઘાડીને ગુમાસ્તાઓ ફરવા લાગ્યા અને શેઠ કંઇ કહે તો તેને હાજી હાજી કરવા લાગ્યા. એ બધું શાનું? કોડીનું. માટે બધી વાત કોડીની છે. કોડી હોય તો બધું સારૂં છે; કોડી ન હોય તો આદમી ટકાના ત્રણશેર જેવો છે.

૮. કોડી વગર ઘરમાં મું ગૌરીયાં અર્થાત જેનું મુખ ગૌર છે એવી સુંદરિઓ માથામાં તેલ વગર એમને એમ વાસી એટલે વીલે મોંઢે બેસી રહી હતી તેઓ પણ જ્યારે કોડી આવી અને તેલ મળ્યું એટલે લાંબી પોહોળી થઇને છટકવા લાગી. તેવી રીતે આખુ જગત

ખાસી મહેલ ઉઠાતે હૈ કૌડી કે ઝોરસે
પક્કે કૂચે ખુદાતે હૈ કૌડી કે ઝોરસે
પુલ ઔર સરા બનાતે હૈ કૌડી કે ઝોરસે
બાગો ચમન લગાતે હૈ કૌડીકે ઝોરસે
કૌડી કે સબ જહાનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હોતો કૌડીકે ફિર તિનતિન હૈ. ૯

લે મુફલીસોં ફકીર સેં તા શાહ ઔં વઝીર
કૌડી વ દિલરૂબાહૈ, કિ હૈ સબકો દિલ પઝીર
દેતે હૈ જાન કૌડીપેં તિફ્લો જવાં વ પીર
કૌડી અજબહી ચીઝહૈ મેં કયા કહૂં નઝીર
કૌડીકે સબ જહાંનમેં નકશો નગીન હૈ
કૌડી ન હો તો કૌડીકે ફિર તિન તિન હૈ. ૧૦

માખીઓ જેમ ગોળ તરફ દોડે તેમ મનુષ્ય કોડી તરફ દોડે છે. પરમાત્માએ કોડી એવી અજબ ચીજ બનાવેલી છે; માટે કોડીથી સર્વ છે. કોડી ન હોય તો આદમી ટકાના ત્રણુશેર જેવો છે.

૯. કોડીના જોરથી મોટા મહેલ ઉઠાવે છે પાણ કુવાઓ કોડીના જોરથી ખોદાવે છે. પુલો ધર્મશાળાઓ કોડીના જોરથી બંધાવે છે. બાગ બગીચા કોડીના જોરથી બનાવે છે માટે કોડીથીજ સર્વ છે કોડી ન હોય તો મનુષ્ય ટકાના ત્રણુશેર જેવો છે.

૧૦. ગરીબ, ફકીર, શાહ, વઝીર, બધાના મનને પીગળાવી નાખે તેવી વસ્તુ એક કોડી છે. એ કોડીને માટે વૃદ્ધ, જુવાન, પીર,

ઝર—૧૫

દુનિયામેં કૌન હૈ જો નહિં મુબ્તિલાય ઝર
જીતને હૈ સબકે દિલમેં ભરી હૈ હવાય ઝર
આંખોમેં દિલમેં જાનમેં સીનહમેં જાય ઝર
હમકોભી કુછ તલાશ નહિં અબ સિવાય ઝર
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૧

કિતને તો ઝરકો નકશે તિલસ્માત કહતે હૈ
ઔર કિતને ઝરકો કશ્ફોં કરામાત કહતે હૈ

ફકીર બધા જીવ આપે છે. માટે નઝીર કવિ કહે છે કે કોડી એવી અજબ ચીજ છે કે શું કહું? માટે આખી દુનિયામાં કોડીથીજ સર્વ છે. કોડી વિનાનો આદમી ટકાના ત્રણુશેર જેવો છે.

નાણું.—૧૫

૧. દુનિયામાં એવો કોણ છે કે જેને જર અર્થાત્—દ્રવ્યની તૃષ્ણા નથી. જેટલા આ દુનિયામાં મનુષ્ય છે તે બધાને દ્રવ્યની તૃષ્ણા—લાલસા—આસક્તિ રહેલી છે. તેમની આંખોમાં, મનમાં, જીવમાં અને છાતીમાં બધે નાણું નાણું ને નાણું થઇ રહ્યું છે. અને નાણા સિવાય નઝીર કવિ કહે છે કે મને પણ બીજુ માલમ પડતુ નથી. જેમ છે તેમને તેમ દ્રવ્યની તૃષ્ણા બધાને છે અને દરેક રાત દિવસ હાય નાણું હાય નાણું એ શબ્દો પોકારે છે.

કિતને ખુદાકી ઔન ઈનાયાત્ કહતે હૈ
કિતને ઇસિકો કાઝીયે હાઝાત કહતે હૈ
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૨

ઝર ખાનમેં ગિરા હૈ તો વહાંભી બહાર હૈ
શમશેર પર ચઢા હૈ તો વહાંભી બહાર હૈ
દિવારમેં લગાહૈ તો વહાંભી બહાર હૈ
ગર ખાકમેં ગિરા હૈ તો વહાંભી બહાર હૈ
જો કુચ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૩

ઝરકે દિયેસે પીર ઔર ઉસ્તાદ નર્મ હો
ઝરકે સબબસે દુશ્મને નાશાદ નર્મ હો

---

૨. કેટલાક તો નાણાને નકશો કે અજબ જાદુઇ વસ્તુ માને છે. કેટલાક તેને એજ કરામત અને એજ હુનર છે એમ કહે છે. કેટલાક તેને ખુદાની બક્ષીસ કહે છે. કેટલાક તેને કાજીપણું કહે છે જેમ છે તેમને તેમ છે. નાણાની તૃષ્ણા બધાને છે અને રાત દિવસ 'હાય નાણું હાય નાણું' એ શબ્દો પોકારે છે.

૩. કદી ખાણમાં નાણું હોય તો ત્યાં પણ બહાર છે. તલવાર પર ચઢ્યું હોય તો ત્યાં પણ બહાર છે. રાખમાં કદાચ નાણું પડ્યું હોય તો ત્યાં પણ બહાર છે. જેમ છે તેમ થઈ રહ્યું છે. નાણાની લાલસા સર્વને છે અને બધા 'હાય નાણું હાય નાણું' એમ પોકારી રહ્યા છે.

જો શૌખી સંગ દિલ હૈ પરિઝાદ નર્મ હો
ઝર વહ હૈ જીસકો દેખકે ફૌલાદ નર્મ હો
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહ પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૪

જો લોગ રૂમોં શામમેં ઝરકો કમાતે હૈ
ચીનો ખોતનસેં ઝરકે ઝહાઝ આતે જાતે હૈ
દક્ખન સે ઝરકે વાસ્તે યહાંકો આતે હૈ
ઔર યાંસે ઝરકે વાસ્તે દક્ખનકો જાતે હૈ
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૫

---

૪. પીર અને મોટા ઉસ્તાદો પણ નાણાથી નર્મ થઇ જાય છે દુશ્મન કટ્ટો હોય તે પણ નાણા વડે કરીને નર્મ થઇ જાય છે. પરિ-જાન કે શોખીન અને પ્રેમી પણ તેનાથી નર્મ થઇ જાય છે એવું નાણું છે કે જેને જોઇને પોલાદ લોઢુ પણ નર્મ થઇ જાય છે. માટે જેમ છે તેમ થઈ રહ્યું છે. નાણાની લાલચ દરેકને છે અને બધા 'હાય નાણું હાય નાણું' એમ પોકારી રહ્યા છે.

૫. લોકો રોમ ઇત્યાદિ દુરના દેશાવરોમાં જઇને પૈસા કમાય છે કેટલાક તો ચીન વીગેરે દુર દેશાવરથી દ્રવ્યના વહાણો ભરીને લાવે છે. દક્ષિણથી દ્રવ્યને માટે ઉત્તરમાં જાય છે અને ઉત્તરથી દક્ષીણમાં જાય છે માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે અને બધા રાત દીવસ 'હાય નાણું હાય નાણું' એમ પોકાર્યા કરે છે.

અબ જીનકે ઘરમેં ઢેર હૈ સોનેકે દામ કે
હૈં વહ અઝીઝ નઝરોંમે હર ખાસો આમકે
સબ મિલકે પાંવ ચુમેહૈ ઉન્કે ગુલામ કે
કયા રૂતબહ હૈ તિલાય અલૈહુસ્સલામ કે
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૬

કિતનો કે દિલમેં ધુન હૈ કિ ઝરહી કમાઇયે
કુછ ખાઇયે ખિલાઇયે ઔ કુછ બનાઇયે
કહતા હૈ કોઇ હાય કહાં ઝરકો પાઇયે
કયા કીજે ઝહર ખાઇયે ઔં મરહી જાઇયે
જો હૈ સો હો રહાહૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહો પુકારે હૈ દીન રાત હાય ઝર. ૭

---

૬. જેના ઘરમાં દ્રવ્યના ઢગલેઢગલા પડયા છે તેજ દુનિયાની નજરમાં ખરો માનવંતો શેઠ ગણાય છે. તેના નોકરોના અને ગુલામના પણ લોકો પગ પુજે છે, એવો જરમાં અર્થાત પૈસામા એક દૈવી ચમત્કાર રહેલો છે. માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે અને બધા દ્રવ્ય માટે રાત દીવસ પોકાર્યા કરે છે.

૭. કેટલાકના મગજમાં તો એવી ધુન છે કે જગતમાં જન્મીને ફકત પૈસા કમાવા તેજ જીંદગીનું સાર્થક છે. એથી ખાવું ખવાવવું કે કંઇ બનાવવું હોય તો તે થઇ શકે છે. કેટલાક રાત દીવસ છાતી કુટે છે કે હાય હાય દ્રવ્ય ક્યાંથી મળે ? પૈસા માટે ઝેર ખાઇ મરવું

ઝર્દ હ યા સુર્ખ ફામ હૈ
લેકીન તમામ ખલ્કકો ઉસ્સેહી કામ હૈ
સબમેં ઝયાદા હુસ્નકે, ઉલ્ફતકા દામ હૈ
ઝર વહ હૈ જીસ્કા હુસ્નભી અદના ગુલામ હૈ
જો હૈ સો ર ? હ સદા મુબતિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દીનરાત હાય ઝર. ૮

હોતી હૈ ઝરકે વાસ્તે હરજા ચઢાઇયાં
કટતે હૈ હાથ પાંવ ગલે ઓ કલાઇયાં
બંદુકે ઔાર હૈ કહીં તોપેં લગાઇયાં
કુલ ઝરકી હો રહી હૈ જહાંમેં લડાઇયાં
જો હૈ સો હો રહા હ સદા મુબતિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૯

કે શું કરવું. માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે અને બધા દ્રવ્ય માટે રાત દીવસ પોકાર કર્યા કરે છે.

૮ સોનું પીળુ અને શુષ્ક છે 'તોપણ આખા જગતને તેનાથીજ કામ છે. જો કે રૂપ રંગમાં મોહ પામી વધારે નાણાં લોકો ખરચે છે તો પણ પૈસાના તો તે રૂપ રંગ ગુલામ છે માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે તો પણ બધા રાત દીવસ પોકાર કર્યા કરે છે.

૯. હરેક ચઢાઇયો પૈસાને માટે થાય છે હાથ પગ અને કાંડાં પણ પૈસાને માટે કપાય છે બંદુક તોપ વગેરે પૈસા માટે લગાવે છે એમ એકંદર રીતે જોતાં જગતમાં પૈસાની બધી લડાઇઓ અને મારામારી થઇ રહી છે. માટે જેમ છે તેમ થયે જાય છે. સર્વ કોઇ પૈસાને માટે રાત દીવસ હાયહાય કરી રહ્યા છે.

જીતને જહાંમેં ખલ્ક હૈ કયા શાહ કયાં વઝીર
પિરાં મુરીદ મુફલીસાં મુહતાજ ઔ ફકીર
સબ હૈંગે ઝરકે જાલમેં જી જાનસે અસીર
કયા કયા કહું મેં ખુબીયાં ઝરકી મિંયા નઝીર
જો હૈ સો હો રહા હૈ સદા મુબ્તિલાય ઝર
હરેક યહી પુકારે હૈ દિનરાત હાય ઝર. ૧૦

रोटीयां—१६

જબ આદમી કે પેટમેં આતી હૈં રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં
આંખે પરી રૂખોંસે લડાતી હૈ રોટીયાં
સીને ઉપરભી હાથ ચલાતી હૈ રોટીયાં
જીતને મઝે હય સબ હય દીખાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૧

---

૧૦. જેટલા જગતમાં શાહોકે વઝીર અર્થાત પ્રધાનો છે, ધર્મ ગુરૂઓ પીરો મુરિદો અર્થાત શિષ્યો, ગરીબો કંગાલો, ફકીરો છે એ બધા પૈસાની જાળમાં બંધાયલા છે. નઝીર કવિ કહે છે કે હું જરની શીશી ખુબીયો કહું. માટે જેમ છે તેમ થઈ રહ્યું છે. રાત દિવસ બધા, 'હાય નાણું હાય નાણું' પોકાર્યા કરે છે.

રોટલો ભાખરી—૧૬.

૧. જ્યારે આદમીના પેટમાં રોટલો-ભાખરી પડે છે ત્યારે તેની

રોટીસે જીસકા નામં તલક પેટ હૈ ભરા
કરતા ફિરે હૈ કયા વહ ઉછલ કૂદ જા બજા
દીવાર ફાંદ કર કોઇ કોઠા ઉછલ ગયા
ઠઠ્ઠા હંસી શરાબ સનમ સાકી ઇસસિવા
સૌ સૌ તરહકી ધૂમ મચાતી હૈ રોટીયાં
કુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૨

જીસ જાપે હાંડી ચુલ્હા તવા ઔ તનૂર હૈ
ખાલિકકે કુદરતોંકા ઉસી જા ઝહૂર હૈ
ચુલ્હે કે આગે આંચ જો જલતી હઝૂર હૈ
જીતને હૈ નૂરસબમેં યહી ખાસનૂર હૈ
ઇસ નૂરકે સબબ નઝર આતી હૈ રોટીયાં
કુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૩

આંખો સુંદર સ્ત્રીઓ તરફ લડાવે છે. છાતી ઉપર પણ હાથ ચલાવે છે અને જેટલી જગતની મજા છે તે જ્યારે રોટી અર્થાત ભાખરી પેટમાં પડે છે ત્યારે દેખાય છે એવી એ રોટી છે.

૨. રોટલીથી જો પેટ ભરેલું હોય તો તેને કુદાકુદ બધી સુઝે છે. મોટી ફાંદ પણ તેનાથી થાય છે મેદ પણ તેનાથી થાય છે. ઠઠ્ઠો મશકરી મોજ શોખ બધું તેના વિના (રોટલી વીના) ધુળ છે. તે જો પેટમાં પડી હોય તો સેંકડો પ્રકારની ધામધુમ મચાવે છે.

૩ જ્યાં અગાડી હાંડી (રાંધવાનું વાસણ) ચુલો તવો અગ્નિ બધું તૈયાર છે ત્યાંજ પરમેશ્વરની કુદરતની પ્રભા પ્રકાશે છે. ચુલાના અગ્નિમાં જે આંચ લાગે છે તે સર્વ તેજોમાં મુખ્ય તેજ છે. તે તેજ ને લીધે તે રોટલીઓ પાકે છે અને પામી શકાય છે.

આવે તને તનૂરકા જીસ જા ઝુબાં પે નામ
યા ચક્કી ચૂલ્હે કા જહાં ગુલઝાર હો તમામ
વહાં સર ઝુકા કે કીજીયે ડંડાત ઔ સલામ
ઈસિ વાસ્તે કે ખાસ યહ રોટીકે હૈ મુકામ
પહિલે ઈસી મકાનોમેં આતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હય રોટીયાં. ૪

ઈન રોટીયોં કે નૂરસેં પડતા હૈ સબ ઝહૂર
આટા નહીં હૈ ચલનીસેં છન છન ગિરે હૈ નૂર
પેડા હરેક ઈસકા હૈ બરફી વ મોતીચૂર
હરગિઝ કિસિ તરહ ન બુઝે પેટકા તનૂર
ઈસ આગકો મગર યહ બૂઝાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૫

---

૪. જ્યારે જ્યારે ક્ષુધાનો અગ્નિ લાગે છે અને ભુખ એવું નામ જીભપર આવે છે. ત્યારે ઘંટી ચુલ્લો વીગેરે સાધન જ્યાં મુકેલું હોય તે સ્થળ ને દંડવત પ્રણામ કરવા ઘટે છે કારણ કે તે રસોઇ બનાવવાનો મુકામ છે. એવી રીતે જે મકાનમાં ઘંટીને અને તેની રસોઇ બનાવવાના સ્થળને પુજ્ય ગણવામાં આવતું હોય તે મકાનમાં સહુ કરતાં પ્રથમ રોટી–રોટલો–ભોજન આવે છે.

૫. આ રોટીના નુરથી–પ્રભાથી બધે પ્રકાશ જણાય છે ચાળણીમાંથી જે પડે છે તે આટો નથી પણ તેના દરેક પરમાણું પરમાત્માનું દૈવત છે. કારણ કે પેડા બરફી મોતીચુર વીગેરે મિષ્ટાન એ-

પુછા કિસિને યહ કિસિ કામિલ ફકીર સેં
સુરજ ચાંદ હકને બનાયે હૈં કાહેકે
વહસુનકે બોલા બાબા ખુદા તુજકો ખૈર દે
હમતો ન ચાંદ સમજે ન સુરજ હૈ જાનતે
બાબા હમે તો યહ નઝર આતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૬

રોટી જબ આઇ પેટમેં સૌ કયેદ ખુલગયે
ગુલઝાર ફુલેં આંખોમેં ઔ રંજ ફુલ ગયે
દો તર નવાલે પેટમેં જબ આકે ઢુલ ગયે
ચૌદહ તબકકે જીતનેથે સબ ભેદ ખુલ ગયે
યહ કશ્ફ યહ કમાલ દિખાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હૈં રોટીયાં. ૭

નુંજ બને છે. બીજી કોઈ રીતે ક્ષુધા બુઝાતી નથી. માત્ર પેટમાં રોટી આવ પડે છે ત્યારેજ ક્ષુધાનો અગ્નિ બુઝાય છે.

૬. કોઇ એક સિદ્ધ પુરૂષ-ફકીરને એક માણસે પુછ્યું આ સુરજ અને ચંદ્ર એ બે પરમેશ્વરે શેના બનાવ્યા છે? ત્યારે પેલા માણસે ઉત્તર વાળ્યો કે " ભાઇ સુરજ કે ચંદ્રમા હું કોઇને ઓળખતો નથી એક માત્ર રોટી અર્થાત રોટલાને જાણું છું અને એજ મનેતો બધે નજરે પડે છે.

૭. જ્યાં પેટમાં રોટી-ભાખરી પડી એટલે બધા દ્વારો ઉઘડી ગયાં જાણવાં. પછી આંખોમાં ગુલ હઝારી ગોટાના રંગ જેવો લાલ રંગ થઇ રહે છે અને શોક માત્ર દુર થાય છે. જ્યાં બે કોળીયા અ-

રોટી ન પેટમેં ન હો તો ફિર કુછ જતન ન હો
મેલેકી સૈર ખાહિશે બાગો ચમન ન હો
ભૂખે ગરીબ દિલકી ખુદાસે લગન ન હો
સચ હૈ કહા કિસિને કિ ભૂખે ભજન ન હો
અલ્લાહકો ભી યાદ દિલાતી હૈ રોટીયાં
કુલે નહિ બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૮

અબ જીસકે આગે માલપુયે ભરકે થાલ હૈ
પુરે ભગત વહી હૈં ઔ સાહેબકે લાલ હૈ
જીનકે આગે રોગની ઔ શીર માલ હૈ
આરિફ વહી હૈ ઔ વહી સાહેબ કમાલ હૈ
પક્કી પકાઇ અબ જીન્હે આતી હૈ રોટીયાં

નાજ પેટમાં ગયું તો ચૌદ લોકના ભેદનું તેને જ્ઞાન થયું સમજવું આ પ્રકારે સર્વમાં (રોટલા) અનાજ એ વસ્તુ પરમેશ્વરે કરી હાથ ધોઈ નાંખ્યા છે એમાં સંશય નહિં.

૮. જો પેટમાં અનાજ (રોટી) ન પડયું હોય તો કંઇપણ કોઇનું જતન થઇ શકે નહીં. મેળાની સેહેલ કે બાગ બગીચામાં ફરવાનું કે મોજ મજા કરવાનું થઇ શકે નહીં. ભૂખ્યા પેટે ઈશ્વર જોડે પણ લગની લાગી શકે નહીં, અને "પેટમાં ભુખથી મરઘડાં બોલતા હોય તો ભૂખે પેટે ભગવાનનું ભજન પણ થઇ શકતું નથી" તે વાત પણ સત્ય છે. માટે પરમેશ્વરનું પણ સ્મરણ કરાવનાર અનાજ છે.

ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હે રોટીયાં. ૯
કપડે કિસિ કે લાલ હે રોટીકે વાસ્તે
લંબે કિસિકે બાલ હે રોટીકે વાસ્તે
બાંધે કોઇ રૂમાલ હે રોટીકે વાસ્તે
સબ કશ્ફ ઓ કમાલ હૈ રોટીકે વાસ્તે
જીતને હે રૂપ સબ યહ દીખાતી હે રોટીયાં
ફુલે નહીં બદનમેં સમાતી હે રોટીયાં. ૧૦
રોટીસે નાચે પ્યાદા કવાયદ દિખા દિખા
અસવાર નાચૈ ઘોડેકો કાવા લગા લગા
ઘુઘરૂકો બાંધે પીકળી ફિરતા હે નાચતા
ઔર ઇસ સિવા જો ગૌરસે દેખાતો જા બજા

---

૯. જેના આગળ માલપુવાના થાળો ભરેલા પડયા રહે છે તે પરમેશ્વરના ખરા બગત છે જેની આગળ રોશની વીગરે ઝાકઝમાળ છે અને જેને ઘીની બની બનાવેલી રસોઇ (રોટી) મળે છે તે મહાત્મા જાણવા. માટે અન્નદેવ એજ આખા જગતનું જીવન છે. તે ન હોય તો જગત જીવી શકે નહીં.

૧૦. (રોટી) અન્ન માટે કેટલાકે પટકા લાલ રંગેલા છે. અન્નમાટે કેટલાકે લાંબા વાળ રાખ્યા છે. કેટલાકે અન્નને માટે રૂમાલ બાંધ્યા છે. આ પ્રકારના અનેક વેશ પેટ માટે (અન્નમાટે) કરેલા છે. અને એ સઘળાં રૂપ અન્ન બનાવી શકે છે. એવી એ રોટી અર્થાત એવું અન્ન પ્રાણી માત્રના જીવન રૂપ છે.

સો સૌ તરહકી નાઝ દીખાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૧૧

રોટીકે નાચ તો હૈ સભી ખલ્કમેં બુરે
કુછ ભંડુયે ભાંડહી યહ નહિં ફિરતે નાચતે
યહ રંડીયાં જો નાચૈ હૈં ઘુંઘટકો મુંહ પ લે
ઘુંઘટ ન જાનો દોસ્તો જીન્હાર તુમ ઇસે
ઇસ પરદેમેં યહ અપની કમાતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૧૨

દુનિયામેં અબ બદી ન કહીં ઔ નિકોઇ હૈ
યા દુશ્મની વ દોસ્તી યા તુન્દ ખોઇ હૈ
કોઈ કિસિકા ઔર કિસિકા ન કોઇ હૈ
સબ કોઇ હય ઉસિકા કિ જીસ હાથ ડોઈ હૈ

---

૧૧. (રોટલાં) અનાજના માર્યા પાયદળ કવાયત કરી કરીને બતાવે છે. અને ઘોડેસ્વારો ઘોડાની લગામને કાયરો કરી કરી તે ઉપર નાચ્યા કરે છે. મોર પણ પેટની ખાતર પગે ઘુઘરા બાંધીને નાચ્યા કરે છે ને ફરે છે. આ સિવાય નઝીર કવિ કહે છે કે મે જોયું તો સેંકડો પ્રકારે પેટ માણસને નચાવ્યા કરે છે વા નાચો બનાવે છે. માટે સર્વમાં મુખ્ય અન્ન છે અને અન્નસમા પ્રાણ છે.

૧૨. પેટના નાચો દુનિયામાં ઘણા ખરાબ છે. ભાંડ ભવૈયાઓ પેટને માટે નાચતા ફરે છે. વળી નાયકાઓ પણ ઘુંઘટ કાઢી કાઢીને નાચ્યા કરે છે પણ તે ઘુંઘટના પડદામાં તે જાણે છે કે આથી હું મારી રોટી કમાઉં છું આથી સર્વને શિરે પેટની વેઠ રહેલી છે.

નૌકર નફર ગુલામ બનાતે હૈં રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૧૩

રોટીકા અબ અજલસે, હમારાતો હય ખમીર
રૂખીહી રોટી હકમેં હમારે તો શહદો શિર
યા પતલી હોવે મોટી ખમીરી હો યા પનીર
ગેહું જવાર બાજરેકી જૈસી હો નઝીર
હમકો તો સબ તરહકી ખુશ આતી હૈ રોટીયાં
ફુલે નહિં બદનમેં સમાતી હૈ રોટીયાં. ૧૪

---

૧૩. દુનિયામાં સારૂં ખોટું કશું છેજ નહિ. શત્રુના મિત્રના વીગેરે કોઇ પણ નથી. કોઇ કોઇનું નથી. બધાએ તેના સગા છે કે આ જગતમાં જેના હાથમાં ડોઇ (પીરસવાનુ વાસણ) છે. પછી નોકર ચાકર ગુલામ વગેરે રસોઇ કરે છે તેમના હાથમાં ખવરાવાનું રહ્યું એટલે બધાએ તેના સગીગત થવા આવે છે એવી રોટી છે.

૧૪. નઝીર કવિ કહે છે કે મારૂં તો અસલથી એજ ખમીર —બંધારણ છે કે લુખીપાકી પાતળી કે જાડી ગમેતેવી હકની રોટી અર્થાત હકનું ભોજન મળે પછી ઘહુંનુ હોય જવારનુંકે બાજરીનું હોય તો પણ મને તેથી સર્વોત્તમ આનંદ છે. મનુષ્યને હકનું અનાજ પચે છે હરામનું પચતું નથી. માટે હકનો જે પ્રારબ્ધાવશાત્ ખોરાક પ્રાપ્ત થયો તે સોનાનો સમજવો.

चपातियां--१७.

જબ મિલિ રોટી હમેં સબ નૂર હક રોશન હુયે
રાતોદીન શમશોકમર, શામો શફક રોશન હુયે
ઝીન્દગીકે થે જો કુછ, નઝમોનસક રોશન હુયે
અપને બેગાનોકે લાઝિમ, થે જો હક રોશન હુયે
દો ચપાતિ કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે. ૧

વહજો અબ ખાતે હૈ બાકરખાની કુલચહ શીર માલ
હૈં વહ ખાસુલ્ખાસ દરગા હે કરીમે ઝુલજલાલ
યહ જો રોટી હાલકા રખતે હૈ હમ ગર્દનમેં જાલ
જબ મિલિ રોટી વંહી હમ હો ગયે સાહેબ કમાલ
દો ચપાતિકે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઈક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે ૨

ચપાટીઓ (ચોપડાં)—૧૭.

૧. જ્યારે ચપાટી મળી ત્યારે આંખોમાં તેજ આવ્યું. રાત દીવસની ગમગીની બધી દુર થઇ, અને આનંદની પ્રભા નજરે પડી. ઉમંગ અને ઉત્સાહ પણ ત્યારેજ શરીરમાં પેદા થયાં. પોતપોતાના માણસો ઉપર કેવા કેવા હક છે તેની ખબર પડી. આટલું બધું બે ચપાટીઓના તત્વમાંથી સર્વ તત્વો જણાય અને એક રકાબીમાંથી ચૌદ ભુવન સુઝયાં એવી ચપાટી છે.

૨. મેવા મીસરી અને પકવાન મળ્યા તોપણ રોટલી અને

વહતો અબ મહેં ખુદા હૈ કૂત જીનકા નૂર હૈ
વહ મલાયક હૈ વહાં રોટીકી કયા મઝકર હૈ
દિલ હમારાતો ફકત રોટીકા અબ રંઝર હૈ
હમ શિકમબંદોકા તો યારો યહી દસ્તૂર હૈ
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે ૩

જબ તલક રોટીકા ટુકડા હો ન દસ્તરખ્વાન પર
નહિ નિમાઝોં મેં લગે દિલ ઔ ન કુછ કુરઆનપર
રાતો દિન રોટી ચઢી રહતી હૈ સબકે ધ્યાનપર
કયા ખુદા કયા નૂર બરસે હૈ પડા હર નાનપર
દો ચપાતી કે વરકમેં, સબવરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે. ૪

દાળમાં સર્વ પકવાન અને અડસડે ભોજન આવી જાય છે. એ ચપાટીઓના તત્વમાં સર્વ તત્વો શમી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદ ભુવન સુઝે છે એવો અન્નદેવ છે કે જે વડે આખું જગત જીવે છે.

૩. દુનિયામાં એજ ખરો મરદ વા ઇશ્વર છે કે જેનામાં કૌવત અબરૂપી તત્વ રહ્યું છે. તેના આગળ રોટીનો હીસાબ નથી પણ નઝીર કહે છે અમે તો માત્ર તેનેજ (રોટીને) જોઇયે છીએ કે એ ચપાટીના તત્વમાં સર્વ તત્વોનો સમાવેશ થઇ જાય છે કે જે એક રકાબીમાંજ ચૌદ ભુવન સુઝાડે છે.

૪. જ્યાં સુધી રોટલો મળ્યો ન હોય ત્યાં સુધી પાઠકે પુજન કશું એ ગમતું નથી. આખી દુનીયામાં રાત દીવસ બધાનું ચિત પેટ

ગર ન હો દો રોટીયાં ઔર એક પ્યાલા દાલકા
ખેલ ફિર બિખરા ફિરે યાં હાલકા ઔ કાલકા
જો ન હો રોટીતો કિસકા પીર કિસ્કા બાલકા
વસ્ફ કિસ મુહં સે કરૂં મેં નાન કે અહવાલકા
દો ચપાતીકે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે. ૫

પેટમેં રોટી ન થી જબતક દો આલમ થા સિયાહ
જબ પડી રોટી તો પહુંચી અર્શ કે ઉપર નિગાહ
ખુલ ગયે પર્દે થે જીતને માહીસે લે તાબ માહ
કયા કરામત હૈ ફકત રોટીમેં યારો વાહવાહ
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે. ૬

ઉપર લાગી રહ્યું છે. એવું બે ચપાટીમાં તત્વ ઇશ્વરે મુકી દીધું છે કે સર્વ તત્વોનો તે એકજ તત્વમાં સમાવેશ થઇ જાય છે. અને એક રકાબીમાં ચોદ ભુવન સુઝે છે.

૫. એક પ્યાલો દાળ અને બે રોટલા ન મળે તો પછી આખો દીવસ બધો ખેલ બગડયાજ કરે છે. હાલ નહીં અને હેવાલ નહીં એવા બે ઢબ બની જવાય છે. કોણ ગુરૂ અને કોણ ચેલો એવું પણ બે દરકારી પણું આવી જાય છે. એવો અન્નનો મહીમા છે કે જેનું હું શું વર્ણન કરૂં. તાત્પર્યમાં બે ચપાટીના તત્વમાંજ સર્વ તત્વો સમાઇ જાય છે અને એક રકાબીમાં ચોદ ભુવન સુઝે છે.

૬. જ્યાં સુધી પેટમાં અન્ન ના પડયું હોય ત્યાં સુધી આખી

કયા ચમકતા હૈ પઠા હુરઆન ટુકડા નાનકા
ચાંદકા ટુકડા કહું મેં બાકી ટુકડા જાનકા
રૂહ નાચે હૈ બદનમેં નામ સુનકર ખ્વાનકા
જાન આતી હૈ લિયેસે નામ દસ્તરખ્વાનકા
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હુમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે ૭

હુસ્ન જીતને હૈ જહાંમે સબ ભરે હૈ ખ્વાનમે
ખુબીયાં જીતની હૈ લાકર સબ ભરી હૈ ખ્વાનમેં
આશિકો માશુક ભી ઇકતા કે હૈં દરમ્યાનમેં
ફંસ રહે હૈં સબકે દિલ રોટીકે દસ્તરખ્વાનમેં

દુનિયા બધી (શામ) અંધકારવાળી લાગે છે; જ્યારે પેટ ભરાય છે ત્યારે બધું લીલું લીલું પ્રસન્નતાથી નજરે પડે છે. ઉમંગ ઉત્સાહ આવે છે. બધા નીરાશાના પડદા દુર થઈ આશાના નવા અંકુર ઉગાડે છે એવી બે ચપાટીઓમાં કરામત છે કે જેટલો ધન્યવાદ આપું તેટલો થોડો છે. બે ચપાટીના તત્વમાં સઘળા તત્વો આવી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદ ભુવન સુઝે છે.

૭. એક રોટલાનો કડકો પડયો હોય તેને ચંદ્રમાનો ટુકડો કે પ્રાણુ (જાન)નો ટુકડો કહુ કે શી ઉપમા આપું. શરીરમાં ખાવાનું સાંભળી રોમાંચ ખડાં થઈ જાય છે. અને ભોજનનું નામ સાંભળી જીવમાં જીવ આવે છે એવો અનહદ છે. બે ચપાટીના તત્વમાં બધા તત્વો આવી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદભુવન સુઝે છે.

દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઈક રકાબીમેં હુમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે ૮

જો મુરીદ અપના કિસિ દરવેશકો કરતા હૈ પીર
યાની કુછ દેખે તજલ્લીકી કરામત દિલ પઝીર
ખાતીહી દો રોટીયાં દિલ હો ગયા બદ્રે મુનીર
કોઇ રોટીસા નહિં અબ પીરો મુર્શિદ આયે નઝીર
દો ચપાતી કે વરકમેં સબ વરક રોશન હુયે
ઇક રકાબીમેં હુમેં ચૌદહ તબક રોશન હુયે ૯

૧૮—आटादाल.

ક્યા કહું યારો મેં નકશા, ખલ્ક કે અહવાલકા
અહ્‌લે દૌલતકા ચલન, યા મુફલીસો કંગાલકા
યહ બયાં તો વા કઇ હૈ, હરકિસિકે હાલકા
ક્યા તવંગર ક્યા ગની, ક્યા પીર ઔ ક્યા બાલકા

---

૮. જેટલા તેજસ્વીઓ પર તેજ છે તે ખોરાકનું છે. આખા જગતમાં જેટલી ખુબીઓ છે તે બધી આવીને ખાવામાં સમાઇ રહેલી છે. પ્રેમી દંપતિનું જોડુ પોતાના દિલની ઐક્યતા પણ ખાવાથી કરી શકે છે. એ પ્રમાણે સર્વના દીલ પેટની વેઠમાં સમાયલાં છે એવી ચપાટી છે કે એ ચપાટીના તત્વમાં સર્વ તત્વ આવી જાય છે અને એક રકાબીમાં ચૌદ ભુવન સુઝે છે.

સબકે દિલકો ફિક્ર , દિનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન, યા મુફલીસો કંગાલકા ૧
ગર ન આટે દાલકા અંદેશા હોતા સદેરાહ
તો ન ફિરતે મુલ્ક ગિરિકો વઝીરો પાદશાહ
સાથ ગોલે તોપકે ઔ હશમતો ફૌજે સિપાહ
જા બજા ગઢ કોટસે લડતે હુયે ફિરતે હૈ આહ
સબકે દિલકો ફિક્ર હૈ દીનરાત આટે દાલકા
અહુલે દૌલતકા ચલન, યા મુફલીસો કંગાલકા ૨
ગર ન આટે દાલકા હોતા કદમ હ્યાં દરમિયાં
મુનશીયોં મીરો વઝીરો બખ્શીયો નૌબાબખાં
જાગતે દરબારમેં કયોં આધી આધી રાત હાં

લોટ અને દાળ.—૧૮.

૧. આખા જગતના હેવાલનો ચિતાર હે મિત્રો હું તમને શો આપું? ગરીબ, કંગાલ અને શ્રીમંત વા કોઇનાં પણ મનમાં પેટ તરફ બેદરકારીપણું નથી હોતું. ગુણવાન ધનીક, ગુરૂ બધાની તે સરખી દોલત છે અને ગરીબ તવંગર સર્વની પણ સરખી દોલત છે અને સરખુ તેનું ચલણ છે.

૨. જો લોટ દાળની ફીકર ન હોત તો મોટા પાદશાહો અને વઝીરો સાથે લશ્કર તોપ ગોળા લેઇને ગઢ, કીલ્લા ને મુલક વીગેરે જીતવા માટે (મુલ્કગીરી) દેશાટન ન કરત. પણ શું કરવું બધાના મનમાં લોટ દાળની ફીકર છે. ગરીબ તવંગરની તે દોલત છે અને સર્વ ઠેકાણે તેનુ સરખું ચલણ છે.

ક્યા અજબ નકશા પડા હૈ આહ ક્યા કહીયે મિંયા
સબકે દિલકો ફિક્ર હૈ દીનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન યા મુફલીસો કંગાલકા ૩

અપને આલમમેં યહ આટાદાલ ભી ક્યા ફ઼ઈ હૈ
હુસ્ન કા દાદા ભી હો તો આગે ઇસ્કે ગર્દ હૈ
આશીકોંકા ભી ઇસિકે ઈશ્કસેં મુંહ ઝર્દ હૈ
તાકુજા કહીયે કી ક્યા યહ મર્દ ક્યા નામર્દ હૈ
સબકે દીલકો ફિક્ર હૈ દીનરાત આટે દીલકા
અહલે દૌલતકા ચલન યા મુફલીસો કંગાલકા ૪

દિલબરોં કે ચશ્મ અબરૂ ઝુલ્ફ ક્યા ખત ખાલ હૈ
નાઝુકી શૌખી અદાયેં હુસ્ન લાલો લાલ હૈ
ક્યા કમર પતલી હૈ કાફર ક્યા ઠુમકતી ચાલ હૈ

---

૩. જો અન્નદેવ (આટા દાળના) ના પગલાં ન થયા હોત તો મુનશીયો, અમીરો, વઝીરો, બક્ષીઓ, અને નવાબો કે મોટા ખાંઓ અડધીઅડધી રાત સુધી હાજીહાજી કહીને તેમની પાસે જાગતા પડ્યા નરહત. માટે આટા દાળનો એવો પ્રભાવ છે કે રાત દિવસ બધાને તેની ફીકર લાગેલી છે. પછી ગરીબ તવંગર કે ગમે તે હો.

૪. જગતમાં અન્નદેવ આગળ રૂપ રંગ બધું માત છે. પ્રેમીઓનાં મ્હોડાં તેના વિના ફિકાં અને પીળાં પડી જાય છે. માટે મર્દ કે નામર્દ બધાના મનમાં રાતદિવસ રોટલાની ફીકર છે. તેના વિના બધું નકામું છે. તે ન હોય તો આખું જગત અને તેનું દરેક સુખ નકામું છે.

ગૌર કર દેખા હૈ જો કુછ હૈ સો આટાદાલ હૈ
સબકે દિલકો ફિક્ર હૈ દીનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન યા મુફલીસો કંગાલકા ૫

અબ જીન્હેં અલ્લાહને યાં કરદીયા કામિલ ફકીર
વહતો બે પરવા સખી દાતા હૈ આપી દીલપઝીર
ઔાર જીતને હૈ વહ સબ હૈ દાલ આટે કે અસીર
ઉન ગરીબોંકી ભી અબ યહ શકલ હૈગી અયે નઝીર
સબકે દિલકો ફિક્ર હૈ દિનરાત આટે દાલકા
અહલે દૌલતકા ચલન યા મુફલીસો કંગાલકા ૬

---

૫ જે પ્રેમી છે તેની આબરૂ, ઇઝ્ઝત, નાજુકાઇ અને રૂપરંગ બધું અન્નથી છે, સ્ત્રીઓની કમર પતળી અને ઠમકતીચાલ વીગેરે બધુંએ જો વિચારીને જોઇએ તો તે બધું અન્નદેવથી છે માટે બધાના મનમાં અન્નદેવની ચિંતા લાગેલી છે પછી ગરીબ હોય, કંગાલ હોય, શ્રીમંત હોય કે ગમે તે હોય

૬. જેણે પરમાત્માની કૃપાથી સાચી ફકીરી લીધી છે. તે તો દાતા, સખી અને હમેશાં સંતોષી છે. બીજા જેટલા છે તે તો બધાએ અન્નને આધીન છે. નઝીર કવી કહે છે કે તે બીચારા ગરીબોની આટા દાળ સિવાય સીકલ બદરૂપ બની જાય છે. બધાને આટાદાળની ફીકર પડેલી છે, પછી શ્રીમંત ગરીબ ગમે તે હોય.

अकिल मन्द--१९.

જહાંમેં ક્યા ક્યા ખિરદકી અપને, હરેક બજાતા હૈ શાદિયાને
કોઈ હકિમ ઔર કોઇ મંહદિસ, કોઇ હો પંડીત કથા બખાને
કોઇ હૈ આકિલ કોઈ હૈ ફાઝિલ, કોઈ નજુમી લગા કહાને
જો ચાહે કોઇ યહ ભેદ ખોલે યહ સબ હૈ હીલે યહ સબ બહાને
પડે ભટકતે હૈં લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારોં સ્યાને
જો ખુબ દેખા તો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૧

હવા કે ઉપર યહ આસમાંકા, બે ચોબાં ખેંમા જો તન રહાહૈ
નઇસકી મેખેં ન હૈ તનાબેં, ન ઇસકી ચોબેં અધર ખડાહૈ
ઇધર હૈ ચાંદ ઔર ઉધર હ સૂરજ, ઇધર સિતારા ઉધર હવાહૈ

બુદ્ધિમાન.—૧૯.

૧. આ દુનિયામાં સહુ કોઇ પોતપોતાનું તાણે છે અને પોત-પોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે. કોઇ વૈદ્ય કરી રહ્યા છે, કોઇ મહંત થઇ બેઠા છે. કોઈ પંડીત બની કથા વાંચ્યા કરે છે, કોઇ બુદ્ધિથીજ પોતાનું ખેડી રહ્યા છે. કોઇ પવિત્ર મહાત્મા બની બેઠા છે, કોઇ જોષી બની જોશ જુએ છે. આ ભેદ જાણવા કોઇ ઇચ્છા કરે તો તે ખુલ્લો છે કે આ બધી પ્રવૃત્તિ તે બધાં હીલા અને બહાનાં છે. લાખો દાના પુરૂષો ભટકયા કરે છે અને કરોડો પંડીતો ને હજારે શાણાઓ ધામધુમ કરી રહ્યા છે પણ નઝીર કહે છે કે આખરે જોઇ તો માલમ પડયું કે પ્રભુની વાત પ્રભુ જાણે છે બીજું કોઈ જાણવા બુદ્ધિમાન નથી.

કિસિકો મુતલક ખબરનહીં હૈ, કિ કબ બનાહૈ ઔ કાહેકા હૈ
પડે ભટકતે હૈં લાખોદાના, કરોડો પંડીત હઝારોં સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૨

ફલકતો કહનેકો દુર હૈગા, ઝમીંકા અબ યહ જો બિસ્તરાહૈ
ખડે હૈ લાખો પહાડ જીસપર, ફલકસેં સર જીનકા જા લગાહૈ
હઝારોં હીકમતકા ઇક બિછૌના, હય પાની ઉપર જોબિછરહાહૈ
બહુત હકીમોને ખાક છાની, કોઇ ન સમજા યહ ભેદ કયા હૈ
પડે ભટકતેહૈ લાખો દાના, કરોડોં પંડીત હઝારોં સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતે ખુદાહી જાને. ૩

---

૨. હવાના ઉપર આસમાન—આકાશ અધર રહેલું છે પણ તે કયા ટેકાથી કીંવા શા આધારે રહેલું છે તેમજ આણી તરફ ચંદ્રમા અને આણી તરફ સુરજ છે. એક તરફ તારાઓ અને બીજી તરફ હવા, પવન, પાણી રહેલાં છે, પણ તે સગળુ શાનુ બનેલું છે અને કયારે બનેલું છે તેની ખરી ખબર કોઇને નથી. જો કે લાખો દાના પુરૂષો, કરોડો પંડીતો અને હજારો શાણા જનો છે પણ આખરે જોતાં એમ જણાય છે કે ઇશ્વરની વાત તો ઇશ્વરજ જાણે છે.

૩. આકાશ તો દુર છે જેથી કહેવા માત્ર છે પણ આ જમીન એક બીછાનારૂપ છે કે જેના ઉપર લાખો પહાડો ઉભાછે અને તેના શીર અર્થાત શિખરો આકાશને અડકેલાં છે. આ પૃથ્વીરૂપી બીછાનું એમ અનેક ભાતનું છે કે જે પાણી ઉપર બિછાવેલું છે. હજારો હ-કીમોએ, વૈદોએ માત્રાઓ મારી જોઇ પણ તેમને ખબર નથી પડી કે આ ઇશ્વરીભેદ કેવો છે; જો કે લાખો દાના કરોડો પંડીતો અને હ-

ઝમીંસે લેકરજો આસમાં તક, ભરી હૈ લાખો તરહકી ખિલકત
કહીં હૈ હાથી કહીં હૈ ચીઉંટી, કહીં હૈ રાઇ કહીં હૈ પરબત
યહ જીતને જલ્વે દિખા રહે હૈ, ખુદાકી સનઅત ખુદાકીહિકમત
જો ચાહે ખોલે યહ ભેદ ઉસકી, કિસિકો ઇતની નહીં હૈં કુદરત
પડે ભટકતે હૈ લાખોદાના, કરોડોં પંડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુબદેખાતો યાર અખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૪

કોઇ હૈં હંસતા કોઇ હૈ રોતા, કહીં હૈ શાદી કહીગમીહૈ
કહી તરકકી કહીં તનજ્જુલ, કહીં ગુમાં ઔર કહીં યકીંહૈ
કોઇ ધુસકતા ઝમીકે ઉપર, કોઇ ખુશીસે ફલક નશીં હૈ
યહભેદ અપના વહ આપ જાને,કિસિકો હરઝીઝ ખબરનહીંહૈ
પડે ભટકતે હૈ લાખો દાંના, કરોડે પંડીત હઝારેં સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૫

જારો શાણાઓ ભટકતા પડેલા છે પણ આખર જોતાં એ નિશ્ચે થયો કે પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

૪. જમીનથી તે આકાશ સુધીમાં લાખો પ્રકારની ઇશ્વરે રચના રચીને ભરેલી છે. કયાં હાથી, કયાં કીડી, કયાં રાઇ ને કયાં પર્વત? જે જે પ્રભુની લીલા રચેલી જોવામાં આવે છે તે તે બધી પરમાત્માની હીકમત અને તેનીજ ખીલવણી છે પણ ભેદ જોતાં એજ સ્પષ્ટ જણાય છે કે પ્રભુ સિવાય તે બીજા કોઇના પણ કુદરત નથી માટે લાખો દાના, કરોડો પંડીતો અને હજારો શાણાઓ ભટકતા પડેલા છે પણ આખર જોતા પ્રભુની વાત પ્રભુજ જાણે છે એ વાત સિદ્ધ થાય છે.

૫. કોઈ હસે છે, કોઇ રૂવે છે કોઇ શોક કરે છે તો કોઇ ઠેકાણે

અજબ તરહકી રંગીન ચૌસર, ગરઝ બિછાઇ હૈ અબ ખુદાને
કોઈ હૈ કુટકસ કિસિકા જુગ હૈ, ફિરે હૈ નરદે ભી ખાલી ખાને
જો પાસા ફેંકે બના બનાકર, ઔર દવ કિતનેહૈ દિલમેં ઠાને
જો ચાહતા હો અઠારહ આવેં, તો ઉસકો પડતે હૈં તીનકાને
પડે ભટકતે હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૬

અજબ યહ શતરંજકાસા નકશા, બિછાહૈ દિન ઔ રાત ઇસજા
જો માત ચાહે કરૈં કિસિકો, ન આવે ખુદ ઉસકો માત ઇસજા
હઝારોં મંસુબા બાંધે દિલમેં, બનાવે ચાલોંકી ઘાત ઇસિજા
નહિં હૈ ઇક ચાર ચૌક કાયમ, સભોંકી બાઝી હૈ માતઇસજા

આનંદ વર્ત્તે છે. કોઇ ઠેકાણે યુક્તિ તો કોઇ ઠેકાણે શ્રદ્ધા. કોઇ ઠેકાણે અભિમાન તો કોઈ ઠેકાણે ટેક, કોઇ જમીનપર છે તો કોઇ આસમાન જોડે વાતો કરી રહ્યો છે; માટે પ્રભુ પોતાનો ભેદ પોતે એકલોજ જાણે છે તેની કુદરતની બીજા કોઇને ખબર પડતી નથી. લાખો દાના, કરોડો પંડીતો શાણાઓ છે પણ પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

૬. અજબ તરેહની રંગીન ચોપટબાજી રૂપી ગરજ પરમાત્માએ એવી તો સર્વમાં મુકેલી છે કે જેની સોગટીઓ, કોઇ નજીવી તો કોઇ જોડકાંથી ચાલનારા તથા કોઈ ખાલી ખાનાઓ ઉપર પડી છે. પાસા ચીપીચીપીને અને બનાવટી દાવ ખેલાય છે. જો કોઇ ચાહે કે મારા અઢાર પડે તો તેના ત્રણ કાણા પડે છે માટે લાખો દાના પંડીતો શાણા ભટકે છે પણ પ્રભુની ગત પ્રભુ સિવાય કોઈ જાણી શકવા સમર્થ નથી.

પડે ભટકતે હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારોં સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહીજાને. ૭

અજબ તરહકે વરક બને હૈ, કોઈ મોકદ્દર કોઈ સફાહૈ
કિસિકે સરપર હૈ તાજશાહી, કિસિકિ સમશેર પર ઝફાહૈ
કોઇ અમીર ઔર કોઇ વઝીર હૈ, કોઈ ફકિરીમેં દિલ ખફાહૈ
સભીકો ઇસજા ખિયાલ આતા, યહ હક્કકી કુદરતકા ગંજીફાહૈ
પડે ભટકતે હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૮

---

૭ પરમાત્માએ આ જગતની એવી તો અજબ શેતરંજ બીછાવેલી છે કે જેને માત (હરાવવો) કરવો તેને માત કરી શકે છે. હઝારો લોકો પોતાના મનમાં મોટા મોટા મનસુબા બાંધીને બેઠેલા છે અને અનેક પ્રકારની ચાલો ચાલે છે પણ ચાર ચોક તે કાયમ કરી શકતા નથી. જેથી બધાની બાજી માત—હાર ખાઈ જાય છે. લાખો દાના કરોડો પંડીતો અને હજારો શાણાઓ ભટકે છે પણ આખરે જોયું તો ઇશ્વરની વાતો ઇશ્વરજ જાણે છે.

૮. અજબ તરેહના પરમાત્માએ વરક બનાવેલા છે કે જેમાંના કેટલાક સાફ અને કેટલાક સફાઇ વગરના છે. કોઇના શીર પર રાજનો તાજ શોભે છે અને કોઇની તલવાર ખાંડી થઇ ગએલી છે; કોઇ અમીર છે, કોઈ વઝીર છે અને કોઇ ફકીરી લઇ મનથી ચીડાયલા રહે છે: બધાને એમ ખ્યાલ આવે છે કે પરમાત્માએ આ પોતાનો ગંજીફો કેવો બનાવેલો છે. હજારો શાણા હજારો પંડીતો અને લાખો દાના ભટકે છે પણ આખર જોયું તો નક્કી થાય છે કે પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

યહ કૌન જાને કિ કલ કિયા કયા, ઔર આજ માલિક વહ કયા કરેગા
કિસે બિગાડે કિસે સંવારે, કિસે લુંઢાવે કિસ્સે ભરેગા
કિસિકે ઘર હોવે કૌન પયેદા, કિસિકે ઘરમેં યા કૌન મરેગા
કિસિકોહરગીઝ ખબર નહીં હૈ, કિ કયા કીયાહૈ ઔ કયા કરેગા
પડે ભટકતે હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાહી જાને. ૯

અજબ તરહકા યહ હાલ હૈગા, કમન્દ કહીયે વ યા કમન્દા
ન છુટી ચીઉંટી ન છુટી હાથી, નકોઇ વહશી નકોઇપરિન્દા
સભીકો ગરદન ફંસી હૈ ઇસમેં, કિસિકા ટૂટા ન એક ફન્દા
નઝીર ઇતની મજાલ કિસકી, કહાં ખુદા ઔ કહાં યે બન્દા
પડે ભટકતે હૈ લાખો દાના, કરોડો પંડીત હઝારો સ્યાને
જો ખુબ દેખાતો યાર આખિર, ખુદાકી બાતેં ખુદાઇ જાને.૧૦

---

૯. કાલની કોને ખબર છે અને આજે પણ પ્રભુ શું કરશે. તે કોણ જાણે છે. તે પરમાત્મા કોનું બગાડે છે અને કોનું સુધારે છે; વળી તે પ્રભુ કોને લડાવે છે અને કોને નસાડે છે; કોઇને ઘેર કોણ જન્મે છે અને કોઇને ઘેર કોણ મરે છે, માટે તેની કોઇને ખબર નથી કે પ્રભુ શું કરે છે અને કાલે શું કરશે. હજારો દાના પંડીતો અને શાણાઓ ભટકે છે પણ આખર જોયું તો એજ સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રભુની વાતો પ્રભુજ જાણે છે.

૧૦. એવો અજબ તરેહનો આ દુનિયાનો પરમેશ્વરે ઠાઠ રચેલો છે કે કોઈ દીલવાળું તો કોઇ બેદીલ. કીડીએ ન છુટી કે હાથી

अबरू--२०

દુખકી દૌલત હોતો ઉસ્કો ભી તબાહી બૂઝીયે
સુખસે રહના ખન્દકમેં ખુશ દસ્તગાહી બૂઝીયે
રોશની કો ગમકે હુરજાં પર સિયાહી બૂઝાયે
સેહત ઔા હુરમતકો નિત હરમત પનાહી બૂઝીયે
તન્દુરસ્તી કો નિપટ ફઝલે ઈલાહી બૂઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહના પાદશાહી બૂઝાયે. ૧

સેહત ઔા હુર્મતસે ગર, અલ્લાહ હ્માં કરદેનિબાહ
ઇસ બરાબર કૌનસી હૈ, ફિર જહાંમેં યજઝીજાહ
અબ જો હમ ઇસ બાતકે, રૂતએ કો કરતેહૈં નિબાહ
કયા કિસિ આકિલને યહ નુકતા કહા હૈ વાહવાહ

એ ન છુટયો. આખું જગત પ્રભુની માયામાં ફસાયલું છે અને કોઇની એકપણ તૃષ્ણા ગઇ નહી ? નઝીર કવિ કહે છે કે કોઈના શા ભાર છે કે પ્રભુની બરાબરી કરે ? કયાં ઇશ્વર ને કયાં મનુષ્ય ? લાખો પંડીતો ઘાણા ભટકે છે પણ પ્રભુની વાતો તો પ્રભુજ જાણે છે.

કિર્તિ.—૨૦.

૧. દુઃખથી મેળવેલી દોલત હોય તો તેના માટે તવાઇ કેટલી બધી વેઠવી પડે છે તે પણ જાણીએ છીયે. હમેશાં જંગલમાં સુખથી રહેવું શોકથી માણુસ શ્યામ બની જાય છે. સહનશીલતા અને ખાનદાન રેહેણી અને પ્રભુની મહેરબાની હોય અને તે સાથે આરોગ્ય

તન દુરસ્તીકો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બુઝીરે
આબરૂસે જગમેં રહના પાદશાહી બુઝીયે. ૨

ઇસકે સબ મુહતાજ હે અબ શાહસે લે તાગદા
જીસ્મેં તનસા લગ રહે ઔં પેટ હુરમતસેં ભસ
આબરૂ ઔ તન્દુરસ્તી, જીસકો હકને કી અતા
ફિર જહાંમેં ઐસા યારો, કૌનસા હૈ પાદશાહ
તનદુરસ્તી કો નિપટ ફઝલે ઇલાહી બુઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહના, પાદશાહી બુઝાગે. ૩

એકલું હોય તો બસ છે. એ બધા કરતાં પણ જગતમાં ઇજ્જત આબરૂથી રહેવાય તો મોટી પાદશાહી મળી એમ સમજવું.

૨. આ જગતમાં જો ઇશ્વર આબરૂથી નીભાવી લેતો પછી એનાથી બીજી કઇ ઉત્તમ બક્ષીસ મેળવવાની હતી? જો એ તરફ મહાત્મા નઝીર કહે છે હું ખ્યાલ આપુ તો મને પરમાત્માની બુદ્ધિને ધન્યવાદ આપ્યા વગર ચાલતું નથી કે તનદુરસ્તી અને આબરૂ એ પ્રાણીને માટે એવી છે કે તે બન્ને જેને પ્રાપ્ત છે તે રાજાઓનો રાજા છે. તનદુરસ્તી મળે તો પરમેશ્વરની મોટી મેહરબાની સમજવી અને આબરૂથી જગતમાં રહેવું એજ મોટી બાદશાહી મળ્યા બરાબર જાણવી.

૩. રાયથી તે રંક સુધી સર્વે આબરૂ અને તંદુરસ્તી એ બે વસ્તુ આગળ લાચાર થઇ ગયાછે. એ બે વસ્તુ તો સર્વને લાગુજ છે. એ વિનાના જનોનું જીવ્યું સફળ થતુ નથી. આબરૂ અને તંદુરસ્તી પરમેશ્વરે જેને બક્ષેલી છે તેના આગળ મોટા પાદશાહ પણ રદ સમજવો માટે તંદુરસ્તી અને આબરૂ એ બન્ને પ્રાપ્ત હોય તેમણે પરમેશ્વરની મોટી કૃપા અને તેનાથી મોટી બાદશાહી મળ્યા બરાબર જાણવી.

દોલતેં જીતની હૈ સબ ઇન દોલતોંસેં હૈં તલે
આબરૂ અલ્લા રખ્ખે ઔર ઉમ્ર હુર્મતસે કઠે
ઇઝ્ઝત આ હુરમત બડી દોલતહૈ અલ્લા સબકો દે
હરઘડી હરઆન હરદમ ખલ્કમેં પ્યારે મેરે
તનદુરસ્તી કો નિપટ ફ્ઝલે ઇલાહી બૂઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહેના, પાદશાહી બૂઝીયે. ૪

આબરૂ દુનિયામેં યારો મોતી કીસી આબ હૈ
તનદુરસ્તી ઔર ભી ફિર અયેશકા અસબાબ હૈ
જીસ કને હૈ યહ ઉસિકા, સબ અદબ આદાબ હૈ
યહ રહે તો ઝીન્દગી તો ફિર ખિયાલી ખ્વાબ હૈ
તનદુરસ્તી કો નિપટ ફ્ઝલે ઇલાહી બૂઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહના, પાદશાહી બૂઝ ચે. ૫

---

૪. આબરૂ અને તંદુરસ્તીએ દોલત આગળ બીજી સવ દોલતો હલકી છે. પરમાત્મા આબરૂથી રાખે અને જીંદગી સુખમાં વ્યતિત-(પસાર) થાય, એ બે મોટી દોલત કે પરમાત્મા બધાને અર્પે. એ બે વસ્તુ જેને પ્રાપ્ત છે તેને પરમેશ્વરની મોટી કૃપા સમજવી અને જગતમાં આબરૂથી રૈહેવું એજ મોટી પાદશાહી ભોગવી એમ જાણવું.

૫. મોતીમાં પાણી અર્થાત હીર-તેજ હોય છે, તેના જેવી દુનિયામાં આબરૂ છે. મનુષ્ય જીવન રૂપી મોતીનું આબરૂ રૂપી પાણી-હીર તેજ છે. અને તનદુરસ્તી અર્થાત આરોગ્યતા એ સર્વ પ્રકારના વૈભવ સુખ વીગેરે ઉપભોગો ભોગવવાની મુખ્ય સામગ્રી છે. જેને આ

હૈ જહાંતક ખલ્ક મૈં પીરો જવાં ખુર્દો કબીર
આલિમો ફાઝિલ ગદા, ઔ પાદશાહ મીરો વઝીર
કયા તવંગર કયા ગની કયા બેનવા ઔ કયા ફકીર
સબ જહાં મે હૈ ઇસી નુકતે કે કાયલ અયે નઝીર
તનદુરસ્તીકો નિપટ ફઝલે ઈલાહી બૂઝીયે
આબરૂસેં જગમેં રહના, પાદશાહી બૂઝીયે. ૬

मौत—२१

દુનિયામેં અપના જી કોઈ બહલા કે મરગયા
દિલ તંગીયોંસે ઔ કોઈ ઉક્તા કે મરગયા

બરૂ અને આરોગ્યતા છે તેની પાસે વીવેક સલુકાઇ અને રૂવાબ પણુ રહે છે. માટે તંદુરસ્તી અને આબરૂ જ્યાં છે ત્યાં પરમાત્માની મોટી મેહેર સમજવી અને આબરૂથી જગતમાં રેહેવું તેજ મોટી પાદશાહી જાણુવી.

૬. મહાત્મા કવી નઝીર કહે છે કે આ વિશ્વમાં મહાત્મા સિધ્ધો ધર્મગુરૂઓ, શુરવીરો, યુવાનો, યોગી અને કબીર પુરૂષો, વિદ્વાનો પંડીતો, મુર્ખ લોકો, પાદશાહો અને પ્રધાનો—વઝીરો શ્રીમંત કે ગરીબો ગુણુવાનો કે ફકીરો સહુએ આબરૂ અને તનદુરસ્તી એ બે વસ્તુને આધીન છે; માટે આબરૂ અને તનદુરસ્તી જ્યાં નિવાસ કરી રહ્યાં છે ત્યાં પરમાત્માની મોટી કૃપા સમજવી. જગતમાં આબરૂથી રહેવું એજ મોટી પાદશાહી મળ્યા બરાબર જાણુવી.

આકિલ થા વહ તો આપકો સમજા કે મરગયા
બે અક્કલ છાતી પીટ કે ઘબરા કે મરગયા
દુખ પાકે મરગયા કોઇ સુખ પાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ, હરઇક આકે મરગયા. ૧

દિનરાત રન મચી હૈ યહાં ઔ બડી હે જંગ
ચલતે હૈ નિત અજલકે સનાં ગોલિ ઔ તુફંગ
જીસકા કદમ બઢા વહ મરા ચોંઢી બેદિરંગ
જો જી છીપાકે ભાગા તો ઉસકા હુઆ યહરંગ
વહ ભાગતેમેં તેગો તબર ખાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરેક આકે મરગયા. ૨

મરણ—૨૧.

૧. આ દુનિયામાં આવી કોઇ પોતાના જીવને હુલાવી ફુલાવી મરી ગયા; કોઇ તંગીઓ અને અડચણો વેઠી વેઠીને મરી ગયા; બુદ્ધિવાન હતા તેઓ પોતાને સમજાવી સમજાવી મરી ગયા. અને અક્કલ વગરના મુર્ખ જનો હતા, તે ગભરાઇ છાટી કુટી કુટીને મરી ગયા. કોઇ દુખી થઇ મરી ગયા કોઇ સુખી થઇ મરી ગયા પણ મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે કોઇ જીવતું ન રહ્યું. દરેક આવી આવીને ચાલ્યા ગયા.

૨. રાત દીવસ જ્યાં મરણની લડાઇ રહેલી છે કે જેમાં કાલના તોપગોળા વાગ્યાજ કરે છે તે કાળ સામે લડવા માટે જેણે પગલુ સહજ આગળ ભર્યું કે તરત ત્યાં તે મરાયે જે તેનાથી મુખ

પૈદા હુવે હૈં ખલ્કમેં અબ જીતને જુઝ વ કુલ
યા ચુપ ગુઝારી ઉમ્ર વ યા ધૂમ કર ચુહુલ
જબ આનકે ફૈનાને ખિલાયા અજલકા ગુલ
કામ આઈ કુછ કિસિકિ ખમોશી ન શોર ગુલ
ચુપ કે કોઈ મુઆ કોઇ ચિલ્લા કે મરગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મરગયા. ૩

ગર લાખ અશરતોં સે હુઆ દિલમેં ધૂમધામ
યા સૌ મુસિબતોંસે હુઆ ગમકા અઝૂદહામ
આખિરકો જબ અજલને કિયા આનકર સલામ
ઝન કે ખિયાલે ગમમેં કોઇ હો ગયા તમામ
દૂર ઐાર પરિયાં છોડ કોઇ ઘરમેં મરગયા

સંતાડી નાસી ગયો તો તેને પણ નાસતાં નાસતાં કાલના તેગ ધરશી ભાલાઓ વીગેરે શસ્ત્રો વાગ્યાં કે તે પણ છાર થઇ ગયો. કોઇ જીવતું રહ્યું નહી દરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૮. જેટલા દુનિયામાં થોડા કે વધારે પેદા થએલા છે તેઓએ આખી જીંદગી ચુપકીથી (મૌન્ય પણે) ગુજારી કિંવા રસોઇ કરીને ચુલો ફુંકી ફુકીને ગુજારી પણ જ્યારે તેમનો કાલ આવી પોહોચ્યો ત્યારે કોઇનું મૌન્ય પણ કામ ન આવ્યું કે કોઇનો શોર બકોર પણ કામ ન આવ્યો. કોઇ ચુપ થઇને મરી ગયા કોઇ બુમો બરાડા પાડી પાડીને મરી ગયા પણ કોઇ જીવતું રહ્યું નહીં બધા આવી આવીને મરી ગયા.

જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૪

પઢકર નિવાઝ કોઇ રહા પાક બાવઝૂ
કોઇ શરાબ પીકે ફિરા મસ્ત કૂબકૂ
નાપાકી પાકી મૌત કે ઠહરી ન રૂબરૂ
કોઇ ઇબાદતોં સે મુઆ હો કે સુર્ખરૂ
નાપાક રૂ સિયાહ ભી પછતાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૫

કર દિલકે આઇને કે તઇં સાફ એકબાર
કરહૈ કલુબ દિલપે કિયા અપના આશકાર

---

૪. ગમે તો લાખો પ્રકારના મનમાં મનોરથો હોય અને તેની ધુમધામ મચેલી હોય કિંવા સેંકડો મુસીબતો અને વિપતીઓથી મન ખેદ યુક્ત બનેલું હોય પણ જ્યાં અવસાન સમય આવ્યો અને કાળે સલામ કરી એટલે મનોરથો, ખેદ કે કશુંએ ન રહ્યું મોટી અપ્સરા જેવી સ્ત્રીઓ ઘરમાં મુકીને મરી ગયા. કોઇ જીવતા ન રહ્યા હરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૫. કોઇ નીમાજો ભણીને કે ત્રીકાળ સંધ્યાઓ કરીને રાત દીવસ પવિત્ર રહ્યા; કોઇ મદ્ય પી પી ને મસ્ત બનીને રહ્યા પણ તેમના પવિત્રતા અને અપવિત્રતા મોત આગળ જરા પણ ટકી શકી નહીં. એમ કોઇ પવીત્ર થઇ મરી ગયા કોઇ સુકાઇને મરી ગયા, અપવીત્ર અને કાળા કૃત્ય કરનાર પણ મરી ગયા. કોઈ જીવતુ રહ્યું નહીં. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

જબ પીકને અજલકી કિયા આનકર પુકાર
કામ આઇ રોશની ન કરામાત કી બહાર
કામિલ ફકીર ખલ્કમેં કહલાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૬

બિન ફર્જ ગર કિસિકો હુઈ યાદ કિમિયા
યા મુફલિસીમેં એકને ખૂને જીગર પિયા
કોઈ કીયાદહ ઉમ્રસે ઇકદમ નહિં જીયા
સુખી કિસિને શેરી ચબા ગમમેં જી દીયા
કલિયા પુલાબ ઝર્દા કોઇ ખાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૭

---

૬. દર્પણુના કાચની પેઠે જેણે દીલને શુદ્ધ કરેલુ છે. અને જેણે મનના ઉપર કાબુ અર્થાત જય મેળવ્યો છે. તેઓએ પણ જ્યારે અંતકાલ આવી પોહોચ્યો ત્યારે દિલમાં થએલી રોશની અર્થાત પ્રકાશ કિંવા તેણે મેળવેલી કરામાત કોઈપણ કામ ન આવી મોટા કામીલ અર્થાત કરામાતવાળા પુરૂષો સિદ્ધ મહાત્મા કહેવરાવીને મરી ગયા. જીવતુ કોઇ ન રહ્યું. દરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૭. કોઇ ગરજે કીમીયો શીખ્યા કોઇએ કંગાલ હાલતમાં પોતાના પ્રાણ આપ્યા. કોઇએ દીર્ધાયુષ ભોગવ્યું; કોઇ એકદમ મરી ગયા. કોઇએ સુખથી રોટલો ખાધો. કોઇ ખેદ અને દુઃખ ભોગવી મરી ગયા. એમ કોઇ જીવતુ ન રહ્યું. દરેક આવી આવીને મરી ગયુ.

પહિના લિબાસ ખુબ અગર ઈત્રકા ભરા
યા ચીંથડોં કી ગુદડી કોઈ ઓઢ કર મરા
આખિર કો જબ અજલકી ચલી આનકર હવા
પોલેકી ઝોંપડી કો કોઇ છોડ કર મરા
બાગો મકાં મહલ કોઇ બનવા કે મર ગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મર ગયા. ૮

ગેસૂ બઢા કે કોઈ મશાયખ હુઆ યહાં
યા બેનવા હો કોઈ હુઆ ખુદ મુંઢા યહાં
જબ મુર્શિદે અજલકા કદમ આયા દરમિયાં
કોઇ તો લંબી દાઢી લિયે હો ગયા રવાં
મોછિં ભવેં તલક કોઇ મુંડવા કે મર ગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મરગયા. ૯

ગર એક બેબકાર હુઆ એક કદ્રદાર

---

૮. જો કે પોશાક ઉતમ પહેર્યો હોય અને અત્તરોથી ભરેલા હોય છતાં મરી ગયા. કોઈ ચીંથરા અને કોઈ ગોદડી ઓઢીને મરી ગયા. જ્યારે અંતકાલની ધડી આવીને ઉભી રહી. ત્યારે કોઈ પોળ છોડી મરણ પામ્યા અને કોઇ ઝુંપડી છોડી મરણ પામ્યા. બાગબગીચા મકાન મહેલ વીગેરે બનાવીને મરી ગયા. કોઇ જીવતું ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

૯. કોઈ નવાબ થઇને મરી ગયા કોઇ મુડ મૂંડાવીને મરી ગયા; અંતકાલ આવ્યો એટલે કોઇ તો લાંબી દાઢી લેઇને મરી ગયા.

સિરપર લગા જબ આનકે તેગે અજલકા માર
બેકદરી કામ આઇ કિસિકા ન કુછ વકાર
થા બેહયા સો વહતો મુઆ ખોકે નંગો આર
ઔર જીસકો શર્મથી સો વહ શર્માકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૦

કોઇ ડુઠી ચાબતાથા કોઇ મોઠ ઔ મટર
જીસ દમ કઝાને હાથમેં લી તેગ ઔ સપર
કામ આઈ કુછ ફકીરી ન કુછ તખ્ત ઔ છતર
યહ ખાક પર મુઆ વહ મુઆ તખ્ત કે ઉપર
થી જીસકી જૈસી કદ્ર વહ બતલાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૧

---

૧૦. કોઇ કદર વીનાના મરી ગયા કોઇ કદર કરી કરાને મરી ગયા. પણ જ્યારે અંતકાળ આવ્યો ત્યારે કોઇની બેકદરે કામ ન આવી અને કોઇની કદર પણ કામ ન આવી. જે બેશરમ હતા તે નાગા થઇને મરી ગયા. જેને શરમ હતી તે શરમાઇને મરી ગયા. માટે કોઇ જીવતુ ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

૧૧. કોઇ સુકો રોટલો ચાવે છે. કોઇ મઠ અને કોઇ વટાણા અને કોઇ પકવાન ખાય છે. પણ જે વખતે અંતકાલ આવ્યો એટલે તેની ફકીરી કે તેનું છતર કે તખ્ત બીલકુલ કામ ન આવ્યું. ફકીર ખાક રાખ ઉપર મુઓ અને અમીર તે રાજ્યાસન ઉપર મરી ગયો. માટે જેવી જેની કદર હતી તે કદર બતાવીને મરી ગયા. કોઇ જીવ્યું નહી બધાએ આવીઆવીને મરી ગયા.

આશિક હોગર કિસિને કિસિ ગુલકી ચાહલી
માશૂકી કામ આઇ કીસિકી ન આશકી
ઔર જબ અજલકી દોનોસે આકર લગન લગી
આશિકને અપને અપને ઇશ્ક બઢાને મેં જાનદી
દીલબરભી અપને હુસ્નકો ચમકાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૨

કિતનોમેં બઢકે ઐસી બઢી ઉલ્ફતોંકી ચાહ
કી જીસ્મોજાન એક હુયે ઉનકે વાહ વાહ
આશિક મુઆતો મર ગયા માશુક ખામખ્વાહ
માશુક મરગયા તો વહ આશિક ભી કરકે આહ
ઉસ ગુલ બદનકે કબ્ર ઉપર જાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક આકે મરગયા. ૧૩

---

૧૨. કોઇ આશક થઇને, ગુલના ફુલની ઇચ્છા કરી, પણ તેની માશુકી કામ ન આવી અને કોઇની આશા પણ જ્યારે અંતકાલ આ-વ્યો ત્યારે કામ ન આવી આશકે-પ્રેમીએ પોતાના પ્રેમની વૃદ્ધિ કર વામાં પ્રાણુની આહુતી આપી. તેજસ્વી પોતાના તેજને ચમકાવી મરી ગયા કોઇ જીવતું ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને એમ મરી ગયા.

૧૩. કોઇને પ્રેમ વધારવાની ઇચ્છા હોય છે. જેના મન અને કાયાની ઐકયતાથી જેને ધન્યવાદ મળ્યો હોય પણ તે પ્રેમી પણ મરી ગયા. અને પ્રેમ કરવાની વસ્તુ પણ ખસુસ મરી ગઈ. એમ માશુક અને આશક બન્ને મરી ગયા. અને માશુકની કબર ઉપર જઇને આશક પણ મરી ગયા. જીવતું કોઈ ન રહ્યું. સહુ આવી આવીને મરી ગયા.

કયા કાલે પીલે શકલકે કયા ગોરે ગુલ હઝાર
આશિક કોઇ હે ઐા કોઇ માશૂક તરહદાર
આકિલ હકીમો આમિલો ફાઝીલ રસાલદાર
પંડીત નજૂમી વૈદ ચે નાદાન ચે હોશીયાર
દો દીનકી શાનદર કોઇ દીખલા કે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૪

કયા ઓછિ ઝાત પાતકે અશરાફ કયા નજીબ
કિસ્મત સે ફૂટી કૌડી કીસીકો ન હો નસીબ
જીસ દમ કઝા કે હાથને બન્દ આંખકી હબીબ
કયા હોશીયારો આકીલો દાના વ કયા તબીબ
કોઇ ખજાને ખાકમેં ગડવા કે મરગયા
જીતા રહા ન કોઇ હરઇક આકે મરગયા. ૧૫

---

૧૪. કાળી પીળી શીકલના કે ગોરા ગુલાબ જેવા હોય છે અને કોઇ આશક હોય છે ને કોઇ માશુક હોય છે. અકલવાન, વૈદ્ય, અમલી, પવિત્ર કે રસાલાના ઉપરી અમલદાર પંડીત નજુમી જોતીષ નાદાન કે હુશીયાર બધાએ બે દીવસ મોજ કરી મરી ગયા. કોઇ જીવતું ન રહ્યું બધાએ આવી આવાને મરી ગયા.

૧૫. કોઇ ઓછી જાત ભાતના, કોઇ ગરીબ કોઇ નજીવા મરી ગયા. કીસ્મતથી ફુટી કોડી તે પરમેશ્વર કોઇને ન આપે એમ મહાત્મા નઝીર કવી કહે છે. જે વખતે મરણ આવ્યું અને આંખ મીંચાઇ ગઇ તે વખતે પછી હુશીયાર કે બુદ્ધિમાન દાના કે તબીબ બધાએ મરી ગયા. કોઇ જીવતું ન રહ્યું. બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

મરનેસે પહેલે મરગયે જો આશિકાને ઝાર
વહ ઝીન્દ યે અબદ હુયે તા હશ્ર બર કરાર
ક્યા હોં કાતિબાને અહલે કલમ ખુશનવીસકાર
જીતની કિતાબે હૈ યહાં હો લાખ યા હઝાર
કોઇ લિખકે મરગયા કોઈ લિખવાકે મરગયા
જીતા રહા ન કોઈ હરઇક મરગયા. ૧૬

પીરો મુરીદ શાહો ગદા મીર ઓ વઝીર
સબ આનકર અજલકે હુયે દામમેં અસીર
મુફલિસ ગરિબ સાહેબે તાજો અસલ સરીર
કૌન ઇસ જહાંમે ઝીન્દા રહા અયે મિયાં નઝીર
કોઈ હઝારો ઐશકી ઠહરા કે મરગયા
જીતા રહાન કાંઇ હરઇક આકે મર ગયા. ૧૮

---

૧૬. જે ખરા પ્રેમી હતા તે મ્હોત આવતાં પહેલાં મરી ગયા અને પાછો પુનરજન્મ પણ ધારણ કર્યો. મોટા લેખો લખ્યા અને લખાવ્યા. લાખો અને હજારો પુસ્તકો બનાવી એમ કોઇ લખીને મરી ગયા કોઇ લખાવીને મરી ગયા. કોઇ જીવતું ન રહ્યું દરેક આવી આવીને મરી ગયા.

૧૭. પીરો અર્થાત ધર્મ ગુરૂઓ, મુરીદો એટલે શિષ્યો ચેલાઓ, બાદશાહો, ગુલામો મીરો અને વજીરો બધાએ આવીને છેવટે કાલને શરણ થઇ ચાલ્યા ગયા. કંગાલ નિર્ધન, મોટા શ્રીમંતો અને અધિકારીઓ આ દુનિયામાં આવીને કોઇ જીવતા રહ્યા નહિ. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે કોઇ જીવતું ના રહ્યું બધાએ આવી આવીને મરી ગયા.

फकीर–२२

અટમાર અજલકા આ પહુંચા હુક ઇસકો દેખ ડરો બાબા
અબ ઇશ્ક બહાઓ આંખોસેં ઔર આહે સદ ભરો બાબા
દિલ હાથ ઉઠા ઇસ જીનેસે, બેબસ મેં યાર મરો બાબા
જબ બાપકે ખાતિર રોતેથે, અબ અપની ખાતિર રો બાબા
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડે પર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૧

અબ જીનેકો તુમ રૂખસત્ દો, ઔ મરનેકો મેહમાન કરો
ખૈરાત કરો એહેસાન કરો, યા પૂન્ય કરો યા દાન કરો
યા પુરી લડુ બટવાઓ, યા ખાસા હલુવા નાન કરો
કુછ લુત્ફ નહિં અબ જીનેકા, ઇસ જીનેકો મેહમાન કરો

ફકીરી—૨૨.

૧. જ્યારે કાળ નજદીક આવે ત્યારે ભાઇયો તેને જોઇને ડરજો; તે સમયે પરમાત્માની સાથે તમારો ઇશ્ક અર્થાત પ્રેમ લગની બરાબર જોડી હર્ષાશ્રુ પૂર્વક કાલનો આદર કરજો. જીવવા પ્રત્યે જે તમારી તૃષ્ણા હોય તેને દુર કરજો અને મરવા તત્પર થજો. અત્યાર સુધી બાપને ખાતર રોતા હતા હવે તમારે માટે રોજો. શરીર દુર્બળ થઇ ગયું. કાળ નજદીક આવીને ઉભો રહ્યો માટે ઘોડાપર જીન મુકી તૈયાર રહેજો કારણ કે મોતનું નગારૂં વાગી ગયું છે માટે હવે પ્રયાણ કરવાની ચિંતા રાખજો.

તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઈ, ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા.
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા ૨

હિત કુટો અપના જીનેસે, અબ ઔર ગલેકો મત કાટો
અબ ચાટ ફનાકી ટુક ચખ્ખો, ઔ ખૂન કિસિકા મત ચાટો
ધુન છોડો કિસ્સે બખરેકી, ઔ ભાજી અપની તુમ બાંટો
નાહક બછેડે કૂદ ચુકે અબ ઔર દૌલતી મત છાંટો
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડે પર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૩

યહ અસ્પ બહુત કૂદા ઉછલા, અબ કોડા મારો ઝેર કરો
જબ માલ એકઠ્ઠા કરતેથે, અબ તનકા અપને ઢેર કરો

---

૨. જીવવાને જવાદો અને મરવાના મેહેમાન થાઓ, ખેરાત અર્થાત દાન કરો, ઉપકાર કરો, પુન્ય કરો, મેવા મિસરી વેહેંચો, હલવા મિઠાઇ નાનખટાઈ ખવરાવો પણ જીવવામાં સાર નથી કારણ કે શરીર દુર્બળ થયું, કાળ નજીક આવ્યો. હવે ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવાની તૈયારી કરો. મોતના નગારાં વાગી ચુક્યાં છે માટે પ્રવાસની તૈયારી કરો.

૩. જીવતા રહો તો તમારા પોતાના છાતી માથા કુટો પણ બીજાઓના ગળાં રેંસશો નહીં. કોઇનું લોહી પીશો નહીં; ભાગ લાગ અને કીસ્સા બખેડા બધાનો ત્યાગ કરો ? તમારી પોતાની ભાજી વેહેંચો. જે કરવાનું જે મેળવવાનું તે સૌ તમે કર્યું અને મેળવ્યું અને દુનિયામાં કુદવાના જેટલા તેટલા કુદી ચુક્યા હવે શરીર દુર્બળ થયું, ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવાની તૈયારી કરો મોતનું નગારૂ વાગી ચુક્યું છે.

ગઢ ટૂટા લશ્કર ભાગ ચુકા, અબ મ્યાનમેં તુમ સમશેર કરો
તુમ સાફ લડાઈ હારચુકે, અબ ભાગનેમેં મત દેર કરો.
તન સુખા કુબડી પીઠ હુઈ, ઘોડે પર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૪
સરકાંપા ચાંદી બાલ હુયે, મુંહ ફૈલા પલકે આન ઝુંકી
કદ ટેઢા કાન હુયે બહિરે, ઔ આંખેભી ચુંધિ આયગઇ
સુખનિંદગઈ ઔ ભૂખ ઘટી, દીલ સુસ્ત હુઆ આવાઝમહીં
જો હોનીથી સો હો ગુઝરી, અબ ચલનેમેં કુછ દેર નહિં
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૫

---

૪. આ મનરૂપી ઘોડો બહુ કુદ્યો અને ઘણો ઉછળ્યો હવે અંતકાલ આવ્યો સમજી તે મન રૂપી અશ્વને કોયડા મારી બરાબર કાબુ કરો. પેહેલાં તમે પરાયો માલ લાવી લાવીને એકઠો કરતા હતા હવે તમારા પોતાના તનરૂપી માલનો ઢગલો થયો. તમારો દેહ રૂપી ગઢ તુટયો અને બધું લશ્કર નાસી ગયું, જેથી તમારી સમશેર અર્થાત તલવાર મ્યાન કરી ઘો? કારણ કે તમે લઢાઇ હારી ચુક્યા છો. પછી નાસી જવામાં વાર શા માટે કરો છો? હવે શરીર સુકાઇ દુર્બળ થઇ ગયું છે. માટે ઘોડાપર જીન નાંખો અને મોતનું નગારૂં વાગી ચુક્યું જેથી પ્રવાસની તૈયારી કરો.

૫. માથું હાલવા લાગ્યું, વાળ ચાંદી જેવા સફેત થયા, મ્હોં પોહોળું થઇ ગયું, શરીરે વાંકા વળી ગયા, કાન બેહેરા થઈ ગયા, અને આંખોમાં હવે ઝાંખ વળવા લાગી; નીંદ્ર ઓછી થઇ અને

યહ પાંવ ઘસિટ કર ચલનેસે, મત રસ્તેકો હૈરાન કરો
ઔ પોપલે મ્હુંસે રોટીકો, મત મલ મલ કર હલકાનકરો
અબ આપ હુયે તુમ પાનીસે, મત પાનીકા નુકસાન કરો
કુછ લાભ નહિં હૈ જીનેમેં, અબ મરનેસેં પહિચાન કરો
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૬

ગર અચ્છી કરની નેક અમલ તુમ દુનિયાસેં લે જાઓગે
તો ઘરભી અચ્છા પાઓગે, ઔ સુખસે બૈઠકે ખાઓગે
ઔ ઐસી દૌલત છોડ કે તુમ, જો ખાલી હાથોં જાઓગે

ભુખ મરી ગઇ; ચિત આળસુ થઇ ગયું અને અવાજ અર્થાત ઘાંટો પણ મંદ થઇ ગયો. જે થવાનું હતું તે આમ થઇ ગયું અને અવસાનની ઘડી નજીક આવીને ઉભી રહી. માટે ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવા માંડો ? મૌતનું નગારૂ વાગી ચુક્યું છે માટે તે પ્રવાસની ફીકર કરી ને ચાલો ?

૬. પગ ઘસડતે ઘસડતે ચાલીને રસ્તાને હેરાન કરો છો તે ન કરો. અને દાંત પડી ગયા છતાં બોખે મ્હોંડે રોટલો ચાવો છો પણ તેને નકામો મોંમાં મમળાવીને તેને હલકો ન કરી નાંખો. તમે પાણી જેવા થઈ ગયા પછી હવે પાણીનુ નુકશાન કરવું ઘટતું નથી. કારણ કે હવે જીવવામાં લાભ નથી માટે મરવાની ઓળખાણ કરો. શરીર સુકાઇ ગયું અવસાન આવ્યો હવે ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવા માંડો, કારણકે મરણનું નગારૂં વાગી ચુક્યું માટે પ્રવાસનીજ ચિંતા કરી ચાલવા માંડો.

કુચ્છ નહિં બન આવેગી, ઘબરાઓગે પછતાઓગે
તનસૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૭

યહ ઉમ્રજીસે તુમ સમજેહો, યહ હરદમ તનકો ચુન્તી હૈ
જીસ લકડી કે બલ બૈઠેહો, દિન રાત યહ લકડી સુન્તીહૈ
તુમ ગઠરી બાંધો કપડેકી, ઔ દેખ અજલ સર ધુન્તીહૈ
અબ મૌત કફનકે કપડેકા, હ્યાં તાના બાના બુન્તી હૈ
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૮

૭, સારી કરણી પ્રમાણીકતા નીમકહલાલીપણું જો દુનીયામાં આવીને લઇ જશો તો પરમેશ્વરને ત્યાં પણ સારૂં ઠેકાણું મળશે અને સુખેથી બેસીને ખાશો. અને એ દોલત અર્થાત સારી કરણી મુકીને જશો નહીં તો અંતકાલે કશું બનશે નહીં અને ગભરાઇને પસ્તાશો. માટે હવે શરીર દુર્બળ થયુ ઘોડાપર જીન મુકી ચાલવા માંડો કારણ કે મોતનું નગારૂં વાગો ચુકયું છે. ચાલવાની ફીકર કરો.

૮. તમે જેને આયુષ્ય સમજો છો તે હમેશાં શરીરને ખાય છે. અને જે લાકડીના બળના આધારે તમે બેઠા છો તે રાત દીવસ બોલે છે. તમે કપડાની ગાંસડી બાંધો કે જે મરણ જોઇને ધુણ્યા કરે છે. મરણ વખતે કફનના કપડાના તાણા વાણા બધાએ નરમ થઇ ગયા છે કારણકે શરીર સુકાઇ ગયું ઘોડાપર જીન મુકો મોતનું નગારૂ વાગી ચુકયું છે માટે ચાલવાની ફીકર કરો.

ઘરબાર રૂપયે પૈસેમેં મત દિલકો તુમ ખુર્સન્દ કરો
યા ગોર બનાઓ જંગલમેં યા જમુનાપર આનંદ કરો
મૌત આન લુટારેગી આખિર કુછ મક્ર કરો યા ફન્દ કરો
બસ ખુબ તમાશા દેખ ચુકે, અબ આંખે અપની બંદકરો
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઈ ઘોડેપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફિક્ર કરો બાબા. ૯

યહ ઉંટ કડાઇકા યારો સંદુક જનાઝા અર્થી હૈ
જબ ઇસપર હો અસવાર ચલે ફિર ઘોડા હૈ નાહસ્તીહૈ
કિસ નિંદ પડે તુમ સોતે હો, યહ બોજ તુમ્હારા ભારીહૈ
કુછ દેર નહિં અબ આહ નઝીર, તૈયાર ખડી અસવારી હૈ
તન સૂખા કુબડી પીઠ હુઇ, ઘોડાપર ઝીન ધરો બાબા
અબ મૌત નકારા બાજ ચુકા, ચલનેકી ફીક્ર કરો બાબા.૧૦

---

૯. ઘરબાર ધન ધામ ધરા અને દોલતમાં મોહી ન રહેતાં જંગલમાં જઇને બેસો કે જમુના નદીપર પર્ણ કુટી બનાવી તેમાં આનંદ કરો. કારણ કે મૌત એક લુટારારૂપ છે જે આખર હરેક બ્હાને હરેક ફંદે તમને લેઇ તો જશેજ એમાં શક નથી. માટે તમે મનથી એમજ જાણજો આ દુનિયાની ઘણી લીલા જોઇ હવે આંખો બંધ કરી દેવી એજ યોગ્ય છે. શરીર શુષ્ક થયું માટે ઘોડાપર જીન મુકો કારણકે મોતનું નગારૂં વાગી ચુકયું પ્રયાણની તૈયારીની ચીંતા રાખો.

૧૦. જ્યારે કાલ આવ્યો ત્યારે આ મનરૂપી ઉંટ ઉપર અસવાર થઇને ચાલ્યા કે પછી ઘોડા કે હાથીનું કામ નથી. શા માટે

साफ दिल--२३

જીતને તુ દેખતા હૈ યહ ફ્લ ફૂલ પાત બેલ
સબ અપને અપને કામકે હૈ કર રહે ઝમેલ
નાતા હૈ યાં સો નાથ જો રિશ્તા હૈ સો ન કેલ
જો ગમ પડેસો ઉસ્કો તુ અપનેહી તનપે ઝેલ
ગર હૈ ફકીર તો તુ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તૂંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૧

તમે તેથી ઉંત્રમાં ઉંચો છો કારણુ કે ઘોડા ઉપર લઇ જવાય તેટલો બોજો નથી પણુ તેનાથી ભારે છે. માટે મહાત્મા નઝીર કહે છે કે તમારે માટે જોઇતું વાહન તૈયાર છે. કારણુ કે શરીર છેક આવી રહ્યું છે ઘોડાપર જીન મુકો મોતનું નગારૂં વાગી ચુકયું છે ને તેથી કરીને હવે ચાલવાની ફિકર રાખી પ્રયાણુ કરો.

સ્વચ્છ હૃદય—૨૩.

૧. આ જગતમાં તમે જેટલા ફુલ ફળ પાંદડા અને વેલાઓ જુઓ છો તે બધા પોત પોતાના કામમાં જમાવ કરીને રહ્યાં છે. નાતો અર્થાત સબંધ કિંવા રીસ્તો અર્થાત રૂઢી કોઈનો રાખ્યો રેહેતો નથી. પોતાને જેમ ઠીક લાગે તેમ પોતાને સંબંધ અન્યની સાથે પાડવાનો છે. માટે તું જો સાચો ફકીર સાધુ હોય તો કોઇની જોડે મેલ અર્થાત કપટ રાખીશ નહીં. તુમડી કે વેલો કંઇ કામમાં આવનાર નથી. જો પોતાના જોખમ ઉપર બેસીશ.તોજ કામ આવશે.

યહ સુરતેં જો દેખે હે મત ઈનસેં દીલ લગા
બરેં યહ સૂતિયાં ઇન્હેં અયે યાર મત જગા
શજરા કુલાહ ફેંક ઉડાદે ઝકા લગા
આગેકો છોડ નાથ ન પીછે કો રખ પગા
ગર હે ફકીર તો તુ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૨

જબ તૂ હુઆ ફકીરતો નાતા કિસિસે કયા
છોડા કુટુમતો ફિર રહા રિશ્તા કિસિસે કયા
મતલબ ભલા ફકીરકો બાબા કિસિસે કયા
દિલબરકો અપને છોડકે મિલના કિસિસે કયા
ગરહે ફકીર તો તુ ન રખ હ્યાં કિસિસે મેલ
હ્યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૩

---

૨. સંબંધ પ્રિતિ નાતો વીગેરે જેનાથી બાંધવાનું તને મન થાય છે તેથી તારૂ દીલ જોડીશ નહીં. કારણુ કે તેઓની જોડે પ્રીતી કરવાથી કંઇ માલ નથી. એ સંબંધ નાતો વીગેરે બધુ દુર કરી નાંખ અને સર્વ તૃષ્ણા મુકીદે. જો સાચો ફકીર હોય તો કોઇથી કપટ રાખીશ નહીં. તુમડી કે વેલો કોઇ તારનાર નથી.

૩. જો ફકીર કીંવા સાધુ થયા તો પછી કોઇની સાથે સંબંધ શા માટે હોવો જોઇયે. કુટુબંની સાથે મતલબ થી રહી. પછી તો એક પરમાત્મા જે પોતાનો દીલબર સ્નેહી તેના સીવાય બીજાને મળવું પણુ શું કામ જોઇએ. મ કે ફકીર હોય તો મેલ કોઇથી રાખ્યા વગર તારા શીરપર એ બધો ખેલ છે એમ સમજ જે.

તેરી ન યહ ઝમીન હૈ નહિં તેરા આસમાં
તેરા ન ઘર ન બાર ન તેરા યહ જીસ્મો જાં
ઉસકે સિવાકિ જીસપે હુઆ તૂ ફકીર હ્યાં
કોઇ તેરા રફીક ન સાથી ન મહેરબાં
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તૂંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૪

દેતાં હૈ દિલકો અપને તો દે ઉસ કિસિકો હાત
જીસ યારસે કિ હો તેરે જીતે મુયેકા સાત
ઔ યહ જો તુજસે કરતે હૈ મિલમિલકે મીઠી બાત
મારા પડેગા દેખ ન ખા ઇનકી આત ઘાત
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તૂંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૫

---

૪. જો આતારી જમીન નથી અને આ આકાશ પણ તારૂં નથી ઘરબાર તારાં નથી તેમ આ તારા પ્રાણ તે તારા નથી. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે તું ફકિર થયો પણ તે પરમાત્મા સિવાય આ દુનિયામાં તારો સાથી, તારો પ્રેમી, કે કોઇ તારો મેહરબાન નથી. માટે ફકીર થઈ કોઇથી મેલ રાખીશ નહિં. તારા પોતાના ઉપર આધાર રાખજે એ ખેલ તારે માથે છે.

૫. જો કોઇને તું તારૂં મન આપે તો માત્ર તેનેજ તારો હાથ આપ જે યાર તે મિત્ર એવો છે કે તે તારો જીવતા મુવાનો સંગાથી થશે. આ જગતમાં તારી પાસે આવાને જે મીઠી મીઠી વાતો કરનારા છે તેઓથી વધારે છેડછાડ રાખીશ તો માર્યો જઈશ માટે

યહ ઉલ્ફતેંકી સાથ તેરે આઠ પહર હૈ
યહ ઉલ્ફતેં નહિં હૈ મેરે યાર કહર હૈ
જીતને યે શહેર દેખે હૈ જાદુકે શહર હૈ
જીતની મીઠાઇયાં હૈ ભરે ઇસ્મે ઝહર હૈ
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૬

ખુબાં કે યહ જ. ચંદસે મુંહપર ખુલે હૈં બાલ
મારા હૈ તેરે વ ર ો સૈયાદને યહ જાલ
યહ બાલ બાલ અબ હૈં તેરે જાનકા વબાલ
ફંસિયો ખુદાકે વાસ્તે ઇસમેં ન દેખ ભાલ
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કીસીસે સેલ
યા તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ ૭

ફકીર થયા પછી કોઈથી મેલ રાખીશ નહિ એ ખેલ તારા શિરથી તારે ખેડવાનો છે.

૬. જે જે વસ્તુમાં આઠે પોહોર તું પ્રીતી રાખી રહ્યો છે પણ તે પ્રિતિ દુખ છે પ્રિતિ નથી. જેટલા શહેરો તું જુએ છે તે બધા જાદુના શહેરો છે અને જેટલી મીઠાઇઓ તું ખાય છે તે બધી ઝેર જેવી છે. માટે ફકીર થયો તો કોઇથી કપટ મેલ રાખીશ નહિ તું આ ખેલ બધો તારે પોતાના શીરે સમજજે.

૭. જો તારા વાળ ચાંદી જેવા થઇ ગયા છે તેને તારા અંતકાલનું તેડું સમ જે તારા પ્રાણ પરમેશ્વરને ઓળખવા માટે છે જાણી કશામાં ફસાઇશ નહિં. ફકીર થયા પછી કોઇની જોડે

જીસકા હૈ તુ ફકીર ઉસિકો સમજ તુ યાર
માંગે તો માંગ ઉસ્સેહી કયા નકદ કયા ઉધાર
દેવે તો લે વહી જો ન દેવે તો દમ ન માર
ઉસકે સિવા કિસિસે ન રખ અપના કારોબાર
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યાં કિસીસે મેલ
યા તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૮

દુનિયા ઇસે ન જાન યહ દરિયાય લહરદાર
લાખો મેં ઇસ્મેં કોઇ ઉતરકર હુઆ ન પાર
જબ તૂ બહા તો ફિર ન મિલેગા તુજે કિનાર
વલ્લાહ યહાં ન નાવ ન વલ્લી હૈ મેરે યાર
ગર હૈ ફકિર તો તુ ન રખ યાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ ૯

કપટ રાખીશ નહીં. તારી જાતે તારા શીર ઉપર આ સઘળો ખેલ સમજજે.

૮. જે પરમેશ્વરના નામપર તે ફકીરી લીધી તેને જ માત્ર ઓળખજે કાંઈ પણ નગદ કે ઉધાર જે તારે માગવું હોય તે તેની પાસે માગજે. જે જે તે પ્રભુ આપે તે લેજે અને ના આપે તો તારા મનને મારજે પણ પરમાત્મા સિવાય કોઇની સાથે તુ તારો કારો બાર રાખીશ નહિં. માટે જો ફકીર હોય તો અહીં કોઇથી કપટ કે મેલ રાખીશ નહીં. તુંબડી કે કશાનો આધાર રાખીશ નહિ તુ તારી જાત-પર બધા આખેલ છે એમ સમજજે.

૯. હે ભાઇ તુ આને દુનિયા નહીં જાણતાં એક તરંગો આર્ણવ

દુનિયા ન કહુ ઈસ્સે યહ તિલ્સમાત હૈ મ'યા
યહ જાનબેર યહ બાગ યહ ગુલઝાર યહ મકાં
શકલે જો દેખતા હૈ યહ જાદૂકી હૈ અયાં
સબ કુછ તેરે તઈ હૈ યહ ધોખેકી ટટ્ટીયાં
ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યહાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ ૧૦

ક્યાં ફાયદા અગર તુ હુઆ નામકા ફકીર
હોકર ફકીર તો ભી રહા જાલમેં અસીર
ઐસાહી થા તો ફક્કો નાહક કિયા પઝીર
હમ તો ઇસિ સખુન કે હૈ કાયલ મિંયા નઝીર

મોજાંઓથી ભરેલો દરીયો જાણજે લાખો તે દરીયામાં પડ્યા પણ કોઇ પણ પાર ઉતરી શક્યા નહીં. અને તું પણ જો તેમાં પડી તે દરીયાના પ્રવાહમાં વહીશ તો પછી તને પણ કીનારો જડનાર નથી. માટે ફકીર થયો તો મનનો મેલ દુર કરી તુંબડાએ તારનાર નથી કે કોઇ નથી એ બધાં ખેલ તારા શીર ઉપર છે.

૧૦. એને દુનિયા કહીશ નહીં પણ પરમાત્માની જાદુઇ કુદરત છે એમ જાણજે. આ જાનવરો આ બાગ બગીચાઓ અને મકાનો તે બધા જે જે તું તું જુએ છે તે બધાને જાદુરૂપ જાણજે. ઘડીમાં આવી ઘડીમાં બીજુ થઈ જવાનું, અને તું સત્ય માની બેઠો હશે તેનો મનમાં ધોખો પશ્ચાતાપ થવાનો માટે ફકીર થઈ મનનો મેલ દુર કરી તારે પોતેજ બધુ કરવાનુ છે તે નકી જાણજે.

ગર હૈ ફકીર તો તૂ ન રખ યઝાં કિસિસે મેલ
યાં તુંબડી ન બેલ પડા અપને સિરસે ખેલ. ૧૧

सखावत–२४.

ઝરદાર હૈ તો હરગિઝ મત માર અપને મનકો
તનઝેબ તનસુખોંસેં તરસા ન અપને તનકો
જો નર ચલન ચલેં સબ ચલ તૂ ભી ઉસ ચલનકો
મુર્શિદ કા હૈ નુકતા રખ યાદ ઈસ સખુનકો
દિલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હૈ તુ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો ૧

---

૧૧. જો તું નામનો ફકીર થયો તેમાં શું વળ્યું. ફકીર થયો તો પણ ઉપાધીમાં લપટાઇ રહ્યો અને ફીકર ને વૃથા વ્હોરી લીધી. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે હું તો ઉપાધીથી ઘણો કાયર છું ને મને તેનાથી અળગા રહેવું ગમે છે. માટે ફકીર થઇ કપટ રાખ્યા વગર તારા પોતાને શીર આ સઘળો ખેલ સમજજે.

ઉદારતા—૨૪.

૧. જો તુ પૈસાવાળો છે તો તારા મનને મારીશ નહિ. અને તારા તનને તરસાવીશ નહીં. જે નરોનું ચલણ છે તેવું તુ તારૂં ચલણ રાખજે એજ મહાત્માઓના વચનને તુ યાદ રાખજે પોતાના દીલની ખુશીને માટે ગમે તે કરજે અને જો પુરે પુરો મરદ હોય તો તારા કફન માટે એક કોડી પણ પાસે અનામત રાખીશ નહીં.

જા બૈઠ મૈં કદોમેં સબ દર્દો ગમસેં હટકર
ઝમખા ગુલાબી મૈકે પ્યાલે ઉલટ પલટ કર
મહબુબ દિલબરોસેં ખુશ હો લિપટ લિપટ કર
પી દુધ ઔર બતાશે મેવે મિઠાઈ ચટકર
દિલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હૈ તુ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો ૨

યહ ન્યામતેં હૈ જીતની જો કુછ મિલે સો ખાજા
તાશ ઔર બાદલે મેં ઇકબાર જગા મગાજા
પાપી બખીલ મત બન દાતા સખી કહાજા
ઇકદમ તુ અપના ડંકા મનમાનતા બજાજા
દીલકે ખુશીકે ખાતિર ચક ડાલ. માલ ધનકો
અગર મર્દ હૈ તુ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૪

---

૨. બધાં દર્દો અને દીલગીરીથી દુર થઇને પ્રસન્નતા પૂર્વક પ્રભુનુ સ્મરણ કરજે જેથી તારા જીવનરૂપી ગુલાબનો ગુચ્છ અત્યંત સુવાસ પ્રસરાવશે તારા પ્રેમ પાત્ર પુરૂષોને ભાવ પૂર્વક ભેટ અને દુધમાં પતાસાં નાંખીને તથા મેવા મીઠાઇઓ ખૂબ ખા. એ સઘળું પોતાના દીલની ખુશીને માટે કરવાનું છે માટે ખૂબ આનંદ કર જો ખરો મરદ હોય તો તારા કફન માટે એક કોડી પણ રાખીશ નહીં.

૪. આ જગતમાં જેટલી ઉત્તમ વસ્તુઓ છે તે જે મળે તે ખાઇ જા. અને આ જગતમાં એકવાર તું તારો દાતા કહેવરાવી પ્રકાશ આપ? પાપી, કંજુસ થયા વગર દાતાર બનો જગતમાં તારો

સદુંક મેં જો ઝર હય ઉસકો ભી લે ગીન વાદે
મચકી ભડાકે નાલી તબલોંકુ ખડખડાદે
કોઠી મકાં હવેલી સબ ખોદ કર ખીલા દે
કડીયોં તલક જલા દે ઇંટો તલક ઉડા દે
દીલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હે તૂ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૫

જો જો બખીલ કફન ઝર છોડ કર મરેગા
યા ખાયગા ગંવાયગા યા ખાલસા લગેગા
તેરા વોહી હે જો કુછ રાહે ખુદામેં દેગા
ખાના ખિલાના હસના તો ભી સદા રહેગા
દિલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હય તુ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો. ૬

ડંકો વગાડ? કારણ કે જગતમાં દીલની ખુશીને માટે બધો ધન માલનો ઉપયોગ કરવાનો છે અને તું પુરો મર્દ હોય તો તારા કફન માટે પણ એક કોડી રાખીશ નહીં.

૫. પટારામાં જે ધન ભર્યું હોય તે લઇને કોઇને ગણી આપ કોઠી મકાન હવેલી વીગેરે ખોદીને તેનું ધન પેદા થાય તે ખવરાવી દે અને કડીયો સુધા બાળીને તથા ઇંટો સુધી વેચી નાંખી ખવરાવી દે. પોતાના દિલની ખુશીની ખાતર નઝીર કવિ કહે છે કે હે પ્રાણી જો તું ખરેખરો દાતાર હોય તો તારા કફનને માટે એક કોડી પણ પાછળ ન રાખીશ.

૬. જે જે કંજુસ મખીચુસ માણસ છે તે પોતાનું ધન જો-

ગર આ પડેગા તુજપર કુલ હાદસા ખલલકા
આગેસે હૈ દીલાકે તુ હો રહે ઉસ્સે હલકા
માલિક ફિર ઓર કોઇ ઠહરેગા તેરે દીલકા
કર ફિક્ર અપને દીલમે કુછ આજકા ન કલકા
દિલકે ખુશીકી ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હૈ તૂ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો ૭

જીસ્ને યે ઝર દીયા હૈ ફિર વોહી ધન ભી દેગા
માલોં મકાં હવેલી બાગો ચમન ભી દેગા
જીતા રહેગા જબતક ખાનેકો અન્ન ભી દેગા
મર જાવેગા તો વોહી તુજકો કફન ભી દેગા.

ડીને મરવાના પછી તેનું ધન પોતે ખાશે નહીં તો ગુમાવશે વા ખાલસા થઇ જવાનું. તારૂં તેજ રેહશે કે જે પરમેશ્વરનું આપેલું હશે. ખાઇશ ખવરાવીશ અને હસીસ તો તારૂં જન્મનું સાર્થક થયું ગણાશે. માટે દીલની ખુશીની ખાતર તું ખરેખરો દાતાર હોય તો તારા કફનને માટે એક કોડી પણ પાછળ ન રાખીશ.

૭. જો તારા ઉપર ગેબનો અકસ્માત-ગોળો આવશે તે ઘડીએ તે તારૂં ધન કંઇપણ કામ નહીં આવે માટે આગળથી ચેતીને તું આપીને કે અપાવીને ધનથી હલકો થઇને રહે. આજ કે કાલની બીલકુલ ફીકર કરીશ નહિં. પોતાના દીલની ખુશીને માટે બધું ધન ઉડાવી અમન ચમન કર અને તારા કફન સુદ્ધાની પણ દરકાર કરીશ નહિં.

દીલકી ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હય તૂ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો   ૮

જીતને ગડે દબે હૈ સબ ખાલે ઐાં ખિલાલે
રખ ધુન ઉસિકિ દીલમેં અબ ખાલે ઐા ખિલાલે
અપના સમજ ઉસીકો જબ ખાલે ઐા ખિલાલે
અબ તો નઝીર તુ ભી સબ ખાલે ઐા ખિલાલે
દીલકે ખુશીકે ખાતિર ચખ ડાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હૈ તુ આશિક કૌડી ન રખ કફનકો.

---

૮. જેણે આજ ધન આપ્યું છે તે તને કાલે પણ આપશે. માલ મકાન બાગ હવેલી બધુ તને આપશે. જ્યાં સુધી હે પ્રાણી તુ જીવતો રહીશ ત્યાં સુધી તને અનાજ પણ તે આપશે. અને મરી જઈશ તો તને તે પરમાત્મા કફન પણ આપશે. માટે દીલની ખુશીને વાસ્તે તારી પાસેનું ધન ઉડાવી મોજ મજા કરજે અને જો મર્દ હોય તો તારા કફન સુદ્ધાં ને માટે એક કોડી પણ રાખીશ નહિં.

૯. જેટલુ દાટેલું કે દાબી રાખેલું તારી પાસે ધન હોય તે ખાઇ જા કે ખવરાવી દે તે પરમાત્માની ધુન હમેશાં મનમાં રાખજે. જે ખાય કે ખવરાવતો હોય તેને પોતાનો સમજ જે માટે નઝીર પોતાને કહે છે કે હે નઝીર તારી પાસે હોય તે પણ ખાઇ જા કે ખવરાવી દે. દીલની ખુશીની ખાતર માલતાલ ખાજે અને પુરો મર્દ હોય તો કફન સુદ્ધાંને માટે એક કોડી પણ રાખીશ નહિં.

लडकपन—२६.

કયા દીનથે યારો વો ભી જબકે ભોલે ભાલે
નીકલેથે દાઈ લેકર ફિરતે કભી હવાલે
ચોટી કોઇ રખાલે ચડડી કોઇ પેન્હા લે
હંસલી ગલે મેં ડાલી મન્નત કોઇ બઢાલે
મોટે હો યા કિ દુબલે ગોરે હો યા કિ કાલે
કયા એશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે. ૧

દીલમેં કીસીકી હરગિઝ ના શરમ ના હયા હૈ
આગા ભી ખુલ રહા હૈ પીછા ભી ખુલ રહા હૈ
પહેને ફિરે તો કયા હૈ નંગે ફિરે તો કયા હૈ
યહાં યું ભી વાહવા હૈ ઔર વું ભી વાહવા હૈ
કુછ ઇસ તરહસે લે ઔ કુછ ઉસ તરહસે ખાલે
કયા ઐશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે ૨

બાળપણ—૨૫.

૧. એવો પણ વખત હતો કે જ્યારે ભોળી અજ્ઞાત અને નિ-દોષ બાલ્યાવસ્થામાં દીવસો ગુજરતા હતા. દાઇ તેડીને નીકળતી હતી વા દોડતા ફરતા હતા. કોઇ ચોટલી રખાવતું હતું કોઇ ચડ્ડી પેહેરાવતું હતું. કોઇ હાંસડી ગળામાં નાંખતું હતું વા કોઇ માનના માનતું હતું. જાડા કે દુબળા વા ગોરા કે કાળા હતા પણ બાલ્યાવસ્થામાં ભોળા ભલા અમે બાળક હતા ત્યારે આનંદ કરતા હતા.

૨. કોઇની તેમના હૃદયમાં બીકકે શરમ નથી. આગળ પાછળ

મર જાવે કોઇ તોભી કુછ ઉનકો ગમ ન કરના
ના જાને કુછ બીગડના ના જાને કુછ સંવરના
ઉનકી બલાસે ઘરમેં હો કયેદ યા કિ ગીરના
જીસ બાતપર યે મચલે ફ્રિર વોહી કર ગુઝરના
મા ઓઢનેકો ઔ બાબા પગડીકો બેચડાલે
ક્યા ઐશ લૂટતે હે માસૂમ ભોલે ભાલે ૩

જો કોઇ ચીઝ દેવે નિલ હાથ ઓટતેં હય
ગુડ બેર મૂલિ ગાઝર લે મુંમે ઘોંટતે હય
બાબાકી મૂછ માડી ચોટી અસોંટતે હય
ગરદોં મેં એંટ રહે હે ખટકો મેં લોટતે હય
કુછ મીલ ગયા સો પીલે કુછ બન ગયા સો ખાલે
ક્યા ઐશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે ૪

ખુલ્લુ શરીર છે. પેહર્યું તોયે શું અને નાગા ફર્યા તોપણ શું ? એમ પણ વાહ વાહને આમ પણ વાહ વાહછે. આણે આપ્યું તો તેલીધું અને ફ્લાણુંએ ખવરાવ્યું તો તે ખાધુ એવી નીર્દોષ બાલ્યવસ્થા છે.

૩. કોઇ મરી જાય તો જેનો તેમને શોક થતો નથી. શું સુધરે છે તે તેઓ જાણતા નથી. ઘરમાં માબાપે બહાર ન જવા દેતાં કેદ રાખ્યા તો કેદ રહ્યા અને રમતા રમતાં કંઇ પડી ગયા તો તેની પણ જેને હરકત નથી. મા ઓઢવાનુ આપે કે પીતા પોતાની પાઘડી વેચી નાખે તો પણ તેની હરકત નથી એવી નીર્દોષ બાળકોની બાલ્યાવસ્થા છે.

૪. જો કોઇએ ચીજ આપી તો હાથ ઝટ લાંબો કરે છે.

જો ઉનકો દોસો ખાલે ફિકા હો યા સલોના
જીસ જાપે નિંદ આઈ ફીર વહાં હૈ ઉનકા સોના
હય બાદશાહસે બહેતર જબ મીલગયા ખીલોના
પરવા ન કુછ પલંગકી ના ચાહિયે બિછોના
ભું પું કોઈ બજાલે ફિરકી કોઇ ફિરા લે
કયા ઐશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે. ૫

યે બાલેપનકા યારો આલમ અજબ બના હૈ
યે ઉમ્ર વોહિ જીસમેં જો હય સો પાદશાહ હૈ
ઔર સચ અગર્ચે પૂછોતો બાદશાહ ભી કયા હૈ
અબતો નઝીર મેરી સબકો યેહી દુવા હૈ

ગોળ, બોર, મુળા, ગાજર ખાતા ખાતા રમે છે. પીતાની મુછો તાણે છે અને માનો ચોટલો પણ ખેંચે છે. ધુળમાં રમે છે. અને કાદવમાં કુદે છે. જો કંઇ મળે છે તો ખાઇ લે છે ને કાંઇ પીવાનુ મળે તો પી લે છે. મહાત્મા નઝીર કવી કહે છે કે એ પ્રમાણે બાળકો આનંદ કર્યા કરે છે.

૫. બાળકોને જે આપો તે ખાઈ લેશે પછી મીઠાવાળુ હોય કે ફિકું ખાવાનું હોય. જ્યાં નિંદ્રા આવી ત્યાં સુઈ જશે. એવા બાળકોને જો રમવાનું મળી ગયું તો મોટા બાદશાહથી પણ ચઢીયાતા પોતાને માની લેશે. તેમને પલંગની કે બિછાનાની પરવા નથી. જો વગાડવાની પીપુડી આવી તો ભુંપું ભુંપું કરીને તે બજાવવા મંડી પડશે એવા બાળકો દુનિયામાં નિશ્ચિંતપણે સુખ ભોગવે છે.

જીતે રહે સબોંકે આસ ઔ મુરાદ વાલે
કયા ઐશ લૂટતે હૈ માસૂમ ભોલે ભાલે. ૬

હોલી. ૨૭

ફિર આનકે ઇશરતકા મચા ઢંગ ઝમીપર
ઔ ઐશને અરસાહી કિયા તંગ ઝમીપર
હર દિલકો ખુશીકા હુવા ઉમંગ ઝમીપર
હોતા હૈ કહીં રાગ કહીં રંગ ઝમીપર
બજતે હૈ કંઇ નાલ કહીં ચંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૧

---

૬. બાળકોથી ભરેલી દુનિયા કેવી અજબ છે. બાળકોની વય એવી છે કે જેમાં તેઓ બાદશાહ જેવા છે. તેમની નિર્દોષ બાલ્યાવસ્થા આગળ બાદશાહ પણ કોઈ વિસાતમાં નથી. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે મારો બધાને આશીરવાદ છે કે બધાના બાળકો જેમાં જેઓની આશાને ઉમેદ સમાઇ રહેલી છે તે સર્વ જીવતા રહો ?

હોળી. ૨૨

૧. જમીનપર હોળીની ધામધુમ ને રંગ ગુલાલ કેવો છંટાઇ રહ્યો છે. બધાના દીલમાં હોળીના ઉત્સવનો ઉમંગ વધ્યો છે અને કંઇ રાગરંગ થઇ રહ્યો છે. કંઇ તાલ વાગી રહ્યા છે એવો હોળીમાં અજબ રંગ મચી રહ્યો છે.

ઘુઘરૂકી પડી આનકે ફિર કાનમેં ઝનકાર
સારંગી હુઇ બીન તંબુરે કી મદદગાર
તબલોકે ઠેકે તબ લગે સિતારોંકી બજીતાર
રાગોં કે કહીં ગુલ ખિલે નાચો કે બંદ રહેનાર
ઢોલક કહીં ઝંકારિ હૈ મરદંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૨

ઇસ રૂતસેં ચમન પરભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
હર શોખ કે તનપર ભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
ઔર જંગલ દીનપર ભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
આશિ કકે બદનપર ભી અઝબ રંગ ચઢા હૈ
સબ ઐશકે રંગોમેં હૈ હમ રંગ ઝમીપર
હોલીનેં મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૩

---

૨. ઘુઘરાઓના ઝનકાર કાને પડે છે. સારંગી તંબુર વાગી રહ્યા છે. નરઘાં સીતારની ધુમ મચી રહી છે, રાહદારીઓના આલાપ થઇ રહ્યા છે, ઢોલક ખંજરી મૃદંગ ઇત્યાદી સાજો લોકો બજાવી રહ્યા છે એવો હોળીમાં અજબ રંગ મચી રહ્યો છે.

૩. આ વસંતરૂતુમાં બાગ બગીચા પણ ખીલી રહ્યા છે. દરેક વૃક્ષો ઉપર નવા રંગ ચડી રહ્યા છે. આખું વન લીલું છમ જેવું થઇ રહ્યું છે. પ્રેમી પુરૂષોના શરીરમાં પણ ઉમંગ ઉત્સાહની વૃદ્ધિ થઇ રહી છે બધા રંગો કરતાં આ હોળીના રંગ જમીનપર અજબ જામી રહ્યો છે.

મારા હૈ લિપટ હોલીકે રંગોને અજબ જોશ
જો રંગમેં ઇક ખલ્ક બની ફિરતિ હૈ ગુલપોશ
હૈ નાચ કહીં રાગ કહીં રંગ કહીં નોશ
પિતે હૈ નશે ઐશમેં સબ લોટે હૈ મદ હોશ
માજુન કંઈ પીતે હૈ કહીં ભંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૪

મયે ખાનેમેં દેખો તો અઝબ સૈર હૈ યારો
વહાં મસ્ત પડે લોટે ઔર કરતે હૈ હો હો
મસ્તીમેં સિવા ઐશ નહિં હોશ કિસિકો
શીશોમેં પ્યાલોમેં સુરાહીમેં ખુશી હો
ઉછલે હૈ પડે બાદ યે ગુલરંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૫

---

૪. હોળીના રંગોનું એવું જોર છે કે આખી દુનિયા રંગથી રંગાએલી લાલ સુરખ થઇ ફરે છે. કંઇ નાચ છે કંઈ રાગરંગ થાય છે. કંઇ માદક પદાર્થોનું નોશ અર્થાત સેવન થાય છે. કંઈ નશાપતા ઉડાવાય છે. કંઇ માજમ ખવાય છે કંઇ ભાંગ પીવાય છે એવી રીતે હોળીએ જમીનપર અજબ રંગ મચાવી દીધો છે.

૫. દારૂના પીઠામાં જુઓ ત્યાંતો કંઇક પીને પડયા પડયા લોટયા કરે છે. મસ્તિ સીવાય બીજી જેનામાં શક્તિ નથી. સીસા, પ્યાલા, અને સુરાઈ એમાંજ જેઓ લીન બની પડેલા છે અને હોળીના રંગમાં રંગાયા છે એવો હોળીનો જમીનપર રંગ મચાવી દીધો છે.

ગાગાકે પુકારે કહીં રંગોકી છીડક હૈ
મૈના કી ભભક ઔ કહીં સાગરકી ઝીલક હૈ
તબલોંકી સદાયે કહીં નાલોંકી ઝીડક હૈ
તાલીકી બહારે કહીં ઢીલીયાકી ખડક હૈ
બજતા હૈ કહીં ડફ કહીં મેહુચંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૬

મસ્તિમેં ઉડા આનકે જીધર દેખો અહાકા
નાચે હૈ તવાયફ મટકે હૈ ભવઇયા
ચલતે હૈ કહીં જાય કહીં સ્વાંગકા ચરચા
ઔ રંગકો ગલીયોમેં જો દેખા તો હરેકજા
બહુતેં હૈ ઉમંડ કર જમુના ઔં ગંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝગ રંગ ઝમીપર. ૭

---

૬. કેટલીક જગોએ ગાણું ચાલી રહ્યું છે કેટલીક જગોએ રંગોનો છંટયાવ થઈ રહ્યો છે. દારૂની ભભક કંહી ઉડી રહી છે કંઇ નરઘા અને ખંજરીઓ વાગી રહી છે કંઇ ડફ અને મોરચંગ વાગી રહ્યા છે. કંઈ તાલીઓ બજાવી રહ્યા છે એવો હોળીએ રંગ મચાવી દીધો છે. રંગોનો છટકાવ થઇ રહ્યો છે. દારૂની ભભક કંહી ઉડી રહી છે કંઈ ઉડી રહી છે કઇ નરઘા અને ખંજરીઓ વાગી રહી છે કંઇ ડફ અને મોરચંગ વાગી રહ્યા છે કંઇ તાલીઓ બજાવી રહ્યા છે એવો હોલીએ રંગ મચાવી દીધાં છે.

૭. જ્યાં ત્યાં જુઓ ત્યાં મસ્તિમાં હાહા હીહી થઇ રહી છે.

મામૂર હૈ ખુબીસે ગલિ કૂચ ઔં બાઝાર
ઉડતા હૈ અબિર ઔ કહાં પીચકારિકી માર
છાયા હૈ ગુલાલોંકા હરેક જાવે ધુંઆ ધાર
પડતી હૈ જીધર દેખો ઉધર રંગકી બૌછાર
હૈ રંગ છિડકનેસેં હરેક દંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૮

ભાગે હૈ કહી રંગ કિસીપર જો કોઇ ડાલ
વો પોટલી મારે હૈ ઉસ્સે દૌડકે ફિર હાલ
યે ટાંગ ઘસીટે હૈ તો વો ખીંચે પકડ બાલ
વો હાથ મરોડે તો યે તોડે ખડા ગાલ

કંઇ તાયફાઓ નાચી રહ્યા છે કંઇ ભવૈયાઓ લટકા કરી રહ્યા છે. કંઇ દારૂના પ્યાલા ચાલી રહ્યા છે કંઈ સ્વાંગો (વેશ) ની ચરચા થઈ રહી છે. ગલિયોમાં પણ જઇને જોયું તો રંગ બધે છાઇ રહ્યો છે. જમુના ગંગા ઘુઘવાટથી વહી રહી છે એવો હોલીએ રંગ મચાવી દીધો છે.

૮. ગલિઓમાં અને બજારમાં હોળીની ધામ ધુમ મચી રહીછે. અબિલ ગુલાલ અને પીચકારી ભરી રંગની સેરો વીગેરે ઉડી રહ્યાં છે ગુલાલથી દરેક જણના મોઢાં છવાઇ રહ્યા છે અને જ્યાં જુઓ ત્યાં રંગની સેરો પડતી માલમ પડે છે. આ પ્રમાણે દરેક જગોએ રંગનો છંટકાવ થઇ રહ્યો છે તેથી જાણે જમીન ઉપર મોટો દંગો થયો હોય તેવો દેખાવ લાગે છે. એ પ્રમાણે હોલીએ જમીનપર મોટો રંગ મચાવી દીધો છે.

ઇસ ઢબકે હરેક જાપે મચે ઢંગ છમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ ઢંગ ઝમીપર. ૯

હોલીકી નઝીર અબજો બહારે હૈ અહાહા !
મહબુબ રંગીલોકી કતારેં હૈ અહાહા !
કપડોંપે જમે રંગકી ધારેં હૈ અહાહા !
સબ હોલીહી હોલિહી પુકારે હૈં અહાહા !
કયા ઐશ હૈ કયા રંગ હૈ કયા ઢંગ ઝમીપર
હોલીને મચાયા અઝબ રંગ ઝમીપર. ૧૦

---

૯. જો કોઇ બીજાપર રંગ છાંટે છે તો નાસી જાય છે. અને જો રંગ તેના પર પડે છે તો સામા રંગની પોટલી મારવા જાય છે. એક ટાંગ ઘસડે છે તો બીજો વાળ ખેંચે છે. કોઈ હાથ મરોડે છે તો બીજો ગાલ ખેંચી નાંખે છે એ પ્રમાણે હોળીએ દુનિયામાં રંગ મચાવી દીધો છે.

૧૦. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે હોલીની અજબ બહાર જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે જેમાં પ્રેમીઓના ટોળે ટોળાં રંગે રમે છે. તેઓના કપડાં રંગમાં બોળાઇ જાય છે અને જ્યાં જુઓ ત્યાં હોળી જ હોળી એમ લોકો પુકાર્યા કરે છે એવો હોલીએ જમીનપર રંગ મચાવ્યો છે.

आदमी—२८

દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી
ઔ મુફ્લિસો ગદા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
ઝરદાર બેનવા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
ન્યામત જો ખા રહા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
ટુકડે જો ખા રહા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી ૧

ઇબદાલ કુત્બ વ ગૌસ વલી આદમી હુયે
મુન્કીર ભી આદમી હુયે ઔર કુફ્રકે ભરે
કયા કરમ યે કશ્ફ ઔ કરામાતકે કિયે
હતા કી અપને ઝોર વ રિયાઝતકે ઝોરસે
ખાલિકસે જા મિલા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૨

મનુષ્ય.

૧. દુનિયામાં પાદશાહછે તે પણ આદમી છે. ગરીબો, ગુલામો છે તે પણ આદમી છે. પૈસાદાર, શ્રીમંત પણ આદમી છે. ઉત્તમ ચીજો જે ખાય છે તે પણ આદમી છે. ટૂકડા માગીને જે ખાય છે પણ આદમી છે.

૨. ઇબદાલ કુત્બ વીગેરે થયા તે પણ આદમી થયા. મુન્કીર પણ આદમીજ હતા જો કે કપટી હતા. ઇલમ, હુન્નર, જોર, બાહુ—

ફરાઉનને કિયા થા જો દાવા યે ખુદાઇકા
શદ્દાદ ભી બહિશ્ત બના કર હુવા ખુદા
ન મરૂદ ભી ખુદાહી કહલાતા થા બર મલા
યે બાત હૈ સમજનેકી આગે કહું મેં કયા
યહાં તક જો હો ચુકા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૩

યહાં આદમીહી જાર હૈ આર આદમીહી નુર
યહાં આદમીહી પાસ હૈ ઔર આદમીહી દુર
કુલ આદમીકા હુસ્નો કલામેં હી યહાં ઝહુર
શયતાન ભી આદમી હૈ જો કરતા હૈ મકઝુર
ઔ આધી રૈન જાગે સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૪

બળ જેમનામાં હતું તે પણ આદમી હતા અને જે પરમેશ્વરના પદને પામ્યા તે પણ આદમી હતા.

૩. ફરાઉન જેણે ઇશ્વરત્વનો દાવો કર્યો હતો અને શદ્દાદ પણ જે પરમેશ્વરરૂપ ગણાયો તે પણ આદમી હતો. નમરૂદ પણ ખુદા અર્થાત ઇશ્વર કહેવાયો તે પણ આદમી હતો. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે આ વાત સમજવાની છે કે જે ઇશ્વર સમાન બની ગયો છે તે પણ આદમી છે.

૪. આમ જે તે આદમી છે આદમી રૂપજ નુર બધે ઝળકી રહ્યું છે. આદમીજ પાસે છે ને આદમીજ દુર છે એમ આ દુનિયામાં

મસજીદભી આદમીને બનાઇ હૈ યહાં મિંયા
બનતે હૈ આદમી હી અમામ ઔર ખુત્બખાં
પઢતેં હૈ આદમી હી કુરાન વા નીમાઝ યહાં
ઔર આદમી હી ઉનકી ચરાતે હૈ જુતીયાં
જો ઉનકો તાડત હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૫

યહાં આદમી પેં જાંકો દિલ દેહે આદમી
ઔર આદમી હી તેગસે મારે હૈ આદમી
પઘડી ભી આદમી કી ઉતારે હૈ આદમી
અલ્લાકે આદમીકો પુકારે હૈ આદમી
ઔર સુનકે દૌડતા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૬

બધી જાહોજલાલી આદમીથી છે. શેતાન પણ આદમી છે કે બદમાસી કરે છે અને જે આખી રાત સુધી જાગે છે તે પણ આદમી છે.

૫. દુનિયામાં દેવળો, મસ્જીદો, મંદિરો પણ આદમીએ બનાવ્યા છે અને દેવ પણ આદમી છે. કુરાન, પુરાણ પણ આદમી ભણે છે. અને તેમને જોડા પણ આદમીજ પહેરાવે છે. વળી તેઓ ખાયછે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમીનો મેળો છે.

૬. આદમી આદમીને દીલ આપે છે અને આદમી આદમીને સમશેરથી મારે છે. આદમીજ આદમીની પાઘડી ઉતારે છે. પ્રભુના આદમીને બોલાવે છે તે પણ આદમીજ છે. અવાજ સાંભળતામાં

નાચે હૈ આદમી હી બજા તાલીયોં કો ચાર
ઔર આદમી હી ડાલે હૈ અપની ઈઝાર ઉતાર
નંગા ખડા ઉછલતા હૈ હોકર ઝલીલો ખાર
સબ આદમી હી હસતે હૈ દેખ ઉનકો બાર બાર
ઔર વો જો મસખરા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૭

ચલતા હૈ આદમી હી મુસાફર હો લેકે માલ
ઔર આદમી હી મારે હૈ ફાંસી ગલેમેં ડાલ
યહાં આદમી હી સૈદ હૈ ઔર આદમીહી જાલ
સચ્ચા ભી આદમી હી નીકલતા હૈ મેરે લાલ
ઔર જુઠકા ભરા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૮

દોડીને આવે છે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમાનું બોલું છે.

૭. તાળીઓ વગાડીને નાચે છે તે પણ આદમી છે. અને સુરવાળ ઉતારી નાગો ફરે છે તે પણ આદમી છે તેને જોઇને હસનારા પણ આદમી છે. અને પેલો નાગો ફરનારો મસ્કરો છે તે પણ આદમી છે.

૮. મુસાફર થઇને માલ ખાંધે નાખીને જે ચાલે છે તે પણ આદમી છે અને આદમી ગળામાં ફાંસો નાંખી આદમીને મારે છે. એમ આદમી મુક્ત છે અને આદમીજ જાળરૂપ છે. સાચો છે તેપણ આદમી છે અને જુઠાણુથી જે ભરેલો છે તે પણ આદમી છે.

ચહાં આદમી હી શાદ હૈ ઔર આદમી બીયાં
કાઝી વકીલ આદમી ઔ આદમી ગંવાં
તાશે બજાતે હૈ આદમી ચલતે હૈ ખ્વા મુખ્વાહ
દૌડે હય આદમી હી મશલ લે જલાકે વાહ
ઔર બીયાને ચઢા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હ વોભી આદમી. ૯

ચહાં આદમી નકીબ હો બોલે હ બાર બાર
ઔ આદમી પ્યાદે હૈ ઔર આદમી સવાર
હુક્કા સુરાહી જુતિ લે દૌડે બગલમેં ચાર
કાંધે પે રખકે પાલકી હૈ આદમી કહાર
ઔર ઉસમેં જો પડા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૦

---

૯. આદમીજ આનંદરૂપ છે અને આદમીજ શોકરૂપ છે. કાજી વકીલ પણ આદમી છે અને ગમાર પણ આદમીજ છે. નગારા વગાડી ચાલે છે તે પણ આદમી છે. મશાલો લઇને જે દોડે છે તેપણ આદમી પોતેજ છે. અને જે પરણુવા વરરાજા થઇને વરઘોડે ચડયો છે તે પણ આદમી છે.

૧૦. આદમી નકી પુકારે છે અને જેની નકી પુકારવામાં આવે છે તે પણ આદમીજ છે. આદમી પ્યાદા છે અને આદમી ઘોડા ઉપર સ્વાર છે. હોકો, સુરઇ, જોડા વીગેરે બગલમાં ઘાલીને જે સાથે ચાલે છે તે પણ આદમી છે અને કાંધે પાલખી ઉંચકીને ચાલે

બૈઠે હૈ આદમી હી દુકાને લગા લગા
ઔર આદમી હી ફિરતે હૈ રખ સિરપે ખોમચા
કહતા હૈ કોઇ લો કોઈ કહતા હૈ લારે લા
કિસ તરૈયકી બેચે હૈ ચીઝેં બના બના
ઔર મોલ લે રહા હુ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૧

યહાં આદમી હી કહેર સે લડતે હૈ ધૂરધૂર
ઔર આદમી હી દેખ ઉન્હેં ભાગતે હૈ દૂર
ચાકર ગુલામ આદમી ઔર આદમી મઝૂર
જહાંતકકે આદમી હી ઉઠાતે હૈ જા ઝરૂર
ઔર જીસને વો ફિરા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૨

છે તેપણુ આદમી છે. અને જે પાલખીમાં બેઠો છે તેપણુ આદમી છે.

૧૧ દૂકાનો લગાવીને જે બેઠા છે તે પણુ આદમી છે અને માથા પર ખુમચા ઊંચકીને જે ફરે છે તે પણુ આદમી છે. કોઇ લ્યો અને કોઈ લાવો એમ જે કહે છે તે પણુ આદમી છે અને જે વેચાતુ લઇ રહ્યો છે તેપણુ આદમી છે.

૧૨. આદમી કેર કરે છે અને કેર જોઇને નાશી જાય છે તે પણુ આદમી છે. ચાકર, ગુલામ અને મજુરો પણુ આદમી છે અને એટલે સુધી કે જાજરૂને ઉઠાવનારા ભંગી પણુ આદમી છે અને જે

તબલે મજીરે દાયરે સારંગીયાં બજા
ગાતે હૈ આદમી હી તરજ હરેક જા બજા
રંડી ભી આદમી હૈ નચાતી હૈ ગત લગા
વો આદમી હી નાચે હૈ ઔર દેખ ફિર મઝા
જો નાચ દેખતા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૩

યહાં આદમી હી લાલો ઝવાહીર હૈ બે બહા
ઔર આદમી હી ખાકસે બદતર હો ગયા
કાલાભી આદમી હૈ કિ ઉલટા હૈ જ્યું તવા
ગોરાભી આદમી હૈ કિ ટુકડા હૈ ચાંદકા
યે શિકલ બદનુમા સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૪

જાજરૂ જઇ આવ્યો છે તે પણ આદમી છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમી છે.

૧૩. તબલા, મંજીરા અને સારંગી જે બજાવે છે તે પણ આદમી છે અને ગાનારા પણ આદમી છે. ગત ઉપર ધ્યાન લગાવીને જે ગાનારીઓ ગાય છે તે પણ આદમી છે અને તેની મજા લઇ નાચે છે તેપણ આદમી છે અને જે નાચ જુએ છે તેપણ આદમી છે.

૧૪. આ જગતમાં આદમીજ જવાહીર રૂપ છે. અને આદમીજ માટીથી પણ ખરાબ છે. ઊંધા તવાના જેવો કાળો પણ આદમીજ છે અને ચંદ્રમાના ટૂકડા જેવો ગોરો પણ આદમી છે. વળી

એક આદમી હૈ જીનકે યે કુછ ઝર્ક બર્ક હૈ
રૂપેકી ઉનકે પાંવમેં સોને કે ફર્ક હૈ
ઝમકે તમામ ગર્બસેં લેતા બશર્ક હ
કમખ્વાબ તાશ શાલ દુશાલોમેં ગર્ક હૈ
ઔર ચીથરે લગે હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૫

એક ઐસે હૈ કે જીનકે બિછે હ નયે પલંગ
ફુલોંકી સેજ ઉનપે ચમકતે હૈ તાઝા રંગ
સોતે હૈ લિપટ છાતીસે માશુક શોખો સંગ
સૌ સૌ તરેહકે ઐશકે કરતે હૈ વહી ઢંગ
ઔર ખાકમેં પડા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૬

કુરૂપ હોય છે તે પણ આદમીજ છે એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં આદમીનોજ મેળો છે.

૧૫. એક આદમી એવો છે કે જેને હમેશ મોજમજા છે જે સોના રૂપાના ઘરેણાથી શોભી રહ્યો છે અને શાલ દુશાલાથી ભરપૂર છે અને જે ચીથરાં પહેરે છે તે પણ આદમીજ છે.

૧૬. એક તરફ જેના પલંગો નવા બીછાવ્યા છે જેના પર સુવાસિત પુષ્પોની ચાદર અને ગદેલાં બિછાવી દીધેલાં છે. સુંદર નવયૌવનાઓ જે તેના પર પોઢી વિહાર કરે છે અને અનેક પ્રકારે વિષય ભેગોને ભોગવે છે તે પણ આદમી છે અને બીજી તરફ જે રાખમાં લોટયાં કરે છે તે પણ આદમી છે.

મરનેમેં આદમી હી કફન કરતે હય તૈયાર
નીલા ધુલા ઉઠાતે હૈ કાંધેપે કર સવાર
કલમાભી પઢતે જાતે હૈ રોતે હય બારબાર
સબ આદમી હી કરતે હૈ મુરદેકે કારોબાર
ઔર વો જો મર ગયા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૭

અશરાફ ઔ કમીનીસે લે શાહ તા વઝીર
હય આદમીહી આપે ઇઝઝત ભી ઔ ફકીર
યહાં આદમી મુરીદ હૈ ઔ આદમી હી પીર
અચ્છાભી આદમીહી કહલાતા હૈ અયે નઝીર
ઔર સબમેં જો બડા હૈ સો હૈ વોભી આદમી
દુનિયામેં પાદશાહ હૈ સો હૈ વોભી આદમી. ૧૮

---

૧૭. મરેલાને માટે કફન તૈયાર કરે છે તે પણ આદમીજ છે તે શબને નવગાની ધોતરાની કાંધપર ઉઠાવી 'રામ બોલો ભાઈ રામ' એ શબ્દોના ઉચ્ચાર પૂર્વક લઇ જાય છે તે પણ આદમીજ છે અને બીજી તરફ જે મરી ગયો છે તે પણ આદમીજ છે.

૧૮. ગરીબ તવંગરથી માંડીને મોટા વજીર પાદશાહ સુધી સઘળા આદમી છે. આદમી શિષ્ય મુરીદ છે અને આદમી ગુરૂ કે પીર છે. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે સારો પણ આદમી કહેવાય છે અને સહુમાં મોટો છે તે પણ આદમી કહેવાય છે.

शादमानी–२१

દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં
યે બહારે ઇશ્ક યે શોરે જવાની ફિર કહાં
સાકી ઔ મુતરીબ શરાબે અર્ગવાની ફિર કહાં
ઐશ કર ખુબામેં અયે દિલ શાદમાની ફિર કહાં
શાદમાની ગર હુઇ તો ઝીન્દગાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૧

યે જો યહાંકે ગુલબદન મિલતે હૈ સૌ સૌ ઘાતસે
કુછ મઝેહ કુછ લૂટ હઝ ઉન ગુલ રૂખોંકી ઝાતસે
એકદમ હરગીઝ જુદા મતહો તૂ ઉનકે સાથસે
જીસ કદર પીનાહો પીલે પાની ઉનકે હાથસે
અબ જીનતામેં બહોત હોગા પર યેહ પાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૨

આનંદ.

૧. હે મન જરા ગાફેલ થયા વગર જો કે આ બાગરૂપી દુનિયાની બહાર ફરી ફરીને મળવાની નથી. તને આ બહાર, આ પ્રેમ, આ જવાની ફરી ક્યાં મળવાની હતી? વળી વળીને હે મન તને એ આનંદ મળવાનો નથી એ નક્કી જાણી પ્રસન્નતાને જાગવજે.

૨. જે સેંકડો ઉપાયે મળી ન શકે એવા તારા પ્રેમીજનોથી એકદમ છુટો ન થતાં તેમને હાથેથી જેટલું પાણી પી લેવું હોય તેટલું પી લે. કારણ કે તે વિશુદ્ધ પ્રેમ વગરે તને ફરી ફરીને પછી ઇ મળવાનું નથી.

ચે જો કડવે હોકે હમકો અબ ઝીડકતે હય યહાં
ઉનકી તલખીમે હઝારો હય ભરી શિરીનયાં
ઉઠસકે જબતક ઉઠા અયે દિલ તૂ ઉનકી સખ્તીયાં
લઝતે જીન્નતકે મેવાકી બ્હોત હોંગી વહાં
પર યે મીઠી ગાલીયાં ખુબાંકી કહાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૩

ઔર હય અયે દિલ સદા મહબુબ રહતે હય જહાં
કરલે ઉનકી ખિદમતે હરદમ દિલો જાંસે યહાં
જો તુઝે દેવેસો લેલે ઔ ગનીમત ઉસકો જાન
વહાં તો હાં હુરોંકે ગેહેનેકે બૌત હોંગે નિશાન
ઈન પરિઝાદોં કે ચોહલોંકી નિશાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૪

હો સકે જીસ તૌર સુન લે દોસ્તોંકી વાર દાત
ઔ બયાં કર આકે ઉનકે હોજો તુજપર મુશ્કીલાત
જીસ ઘડી આઈ કઝા કોઇ ન ફિર પૂછેગા બાત

---

૩. જે જગતમાં બીજાને ઉપદેશ કરવાને લાયક છે અને તે સહન કરીને જે ચાલનારા છે તેઓનો ઉપદેશ પણ સહન કરવાનું કારણ એટલુંજ કે ફરી ફરીને તે ઉપદેશ મળનાર નથી.

૪. હે મન જ્યાં સંતપુરૂષો રહેતા હોય ત્યાં જઇ તેમની સેવા તનમનથી કરજે જે તને તેઓ આપે તે લઇ લે અને તેને બસ સમજજે કારણુ કે પછી તે દેવાંશી પુરૂષોનો દીદાર પણ થવો તને મુશ્કેલ પડશે.

ઉલ્ફત વા મહેર વા મોહોબત સે હૈ જીતે જીકે સાથ
મહેરબાનહી ઉઠગયે ઔર યે મહેરબાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૫

અબજો આગાઝે જવાની કી બહારે હૈ મિંયાં
ઐશ ઔર ઇશરતમેં ઉડાલે ઝીન્દકી ખુબીયા
નશા પી કર કોઈ કરલે સૈરે બાગ઼ ઔર વીસ્તાં
વાઝ ઓ નાસે બકે તૂ ઉનકે કહનેકો તમાંમ
દમ ગનીમત હૈ મિંયા યે નો જવાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૬

હોકે હરદમ ખુબરૂઓં કી મોહોબતમેં અસીર
લગા નિગાહ વ સુરમાસાકી નાવકોકે દીલમેં તીર
વસ્ફ અબ ઉનકા જો કરના હૈ સો કરલે દિલમે પઝીર
જા પડે ચુપ હોકે જબ શહેરે ખમો શાંમે નઝીર

---

૫. તારાથી જેટલી થઇ શકે તેટલી તારા મિત્રોને મદદ કરવા પ્રવૃતિ કરજે અને તારાપર જો કંઇ મુશકેલી આવી પડી હોય તો તેમને જઇને કહેજે. જવાનીમાં એશ આરામની ખુશીયો કરી લીધી નીશાપતા કરી લીધો પણ તે શાથી તારામાં દમ હતો તો થયું માટે દમ પ્રાણ ફરી ફરીને મળનાર નથી

૫. જે ઘડીએ પછી કોઇ આવીને વાત પૂછશે ને જવાબ દેવાશે નહિ તે વખતે તે તારી પ્રિતિ-સ્નેહ-લગની વીગેરે સમજું જીવના જીવનુંજ સમજી લેજે જ્યાં અંદર અંદરથી તારો આતમારૂપી મહેરબાનજ ઉડી ગયો પછી મહેરબાની ક્યાં રહી.

યે ગઝલ યે રેખતા યે શેરખાની ફિર કહાં
દેખ ટુક ગાફિલ ચમનકો ગુલ્ફશાની ફિર કહાં. ૭

मक्खीयां—२०

થારો મેં ચુપ રહું ભલાતા કયે, મખ્ખીયાં તો હો હુઈ હરપે
પહેલે આતે હય ગૌલપે હરપે સોરહે, ગુલ હે ભિન્નભિન્નાહટ હે
કોઇ થુકે કોઇ કર રહે હે કયે, ઇસ કદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હે ૧
પેહલે મઝદુર કયા હે ખાનેકા ખાકે ફિર ઝિકર કિયા પચાનેકા
કોઈ પીનેકો ઔર ન ખાનેકા યે બુરા હાલ હય ઝમાનેકા
સખ્ત મુશ્કીલ બડી ખરાબી હૈ ઇસ કદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હે. ૨

---

૭. હમેશાં પ્રેમી થવું, પ્રેમ પ્રત્યેક પ્રતિ રાખવો. મહાત્મા નઝીર કહે છે કે, જે પ્રેમી છે તેનું હું શું શું વર્ણન કરૂં. જો કે મેં આ રેખતા ગજલમાં કર્યું છે કે જે ગજલ રેખતા અને શરખાની ફરી ફરી તે મળનાર નથી.

માખો.

૧. મહાત્મા નઝીર કવિના આસન ઉપર માખોનુ જોર થયું. એટલે કે તેઓ એક દીવસ કહેવા લાગ્યા કે હે મિત્રો હું શું ચુપ-રહુ કારણ કે માખો તો હવે ઘરમાં વધી ગઇ છે. તેમણે ગણગણાટ કરી મુકયો છે. જ્યાં કોઇ થુકે છે કે ઉલટી કરે છે ને કેરી તેના ઉપર માખીયો બેસે છે તેની માખો થઇ ગઇ છે.

૨. પ્રથમ ખાવું અને પછી પચાવું. ખાવાનુ અને પીવાનું

હો ચનોસે જો મું ચલાતા હૈ ઉસમે સૌ મખ્ખીયાં વો ખાતાહૈ
દાલ રોટીપે કહેર આતા હૈ ઔર જો મીઠી ચિઝ ખાતાહૈ
ઉસને અહ્લા જાને ખાયે કયે ઈસ કદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હૈ ૩

કપડે ઉજલે હૈ યાકી મેલે હય સબમે ગુ મખ્ખીયોંકે પહેલેહૈ
સરસે તાપા સડી કુચેલી હય આદમી કયા કિ ગુડકી ભેલીહૈ
લદ ગયે તાર તાર સબ રગ ઔા પયે ઈસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહૈ ૪

દીલબરોંકી યે કયામત આઇ હૈ આંખ મખ્ખીને કાટ ખાઇહૈ
ઠોડી ભૌં આંખ સબ સુઝાઇ હૈ હુસ્નકી ભી યે બદનુમાઇહૈ
ગુ ગયે રૂપ રંગકે સબ રેય ઈસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહૈ ૫

રંડીયા કસબી અબજો ગાતીહૈ મખ્ખીયાં મુમે બૈઠ જાતીહૈ
દમ બદમ થુકનેકો જાતી હય ખાસ ખંખાર સિર હિલાતીહૈ

જ્યાં સુધી માખીયો થઇ હોય છે ત્યાં સુધી રૂચતુ નથી. તેનો આ બુરા જમાનાના હાલ થઇ ગયા છે.

૩. જે ચણો બે લઇને ચાવે છે તેમાં સો માખો ખાઇ જાય છે દાળ અને રોટલા પર પણ વમન થાય છે અને જે મીઠી ચીજો ખાય છે તે પર પણ માખો ઉભરાઇ જાય છે એવી મા મો એ ધુંન મચાવી છે.

૪. કપડા ઉજળા કે મેલાં હોય તોપણુ માખોની અખાર તેના પર આવે છે માખો કોઇને છોડતી નથી જ્યાં જુઓ ત્યાં માખોએ ધુન મચાવી છે.

૫. સુંદર નવ યોવના હોય તો પણુ માખી જો આંખે તેને કરડી તો તે આંખ સુઝીને દડો થઇ જશે અો તેનુ સુંદર રૂપ છતાં કરૂપ બનાવી દેશે એવી એ માખીયો છે.

તોભી બંધતી નહીં હૈં ઉનકી હેય ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે. ૬
કપડા જીનકા ફટા પુરાના હય વો તો ફુલ મખ્ખીયોંને સનાહે
પયજામા તમામ છાના હય બાકી અંદરકા બૈઠ જાના હે
વોભી મંઝીલ અબ વો કર લેંગી તયે, ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે ૭
દૂધમેં મખ્ખીયાંભી હાબી હય ખાનેમેં મખ્ખીયાંભી ચાબીહે
પાનીમેં તો યે યુગેં આબી હય, અલગરઝ જો બડે શરાબીહે
વોભી સબ ઉડાતે હય પીકર મંય ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકીહે ૮
કોઉ ઉકે હે રોટીયોં ખાકર કોઇ ડાલે હય પાની મિતલાકર
કોઇ ખાંસેહે ખાલી ઉલકાકર સહ લોબાહી કહે સખ્ત ગભરાકર
કુઝે મેં ભી કરતેહે આલત કયે, ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકી હય ૯

---

૬. જે નૃત્ય અને સંગિત કરનારી નાયકા છે તેના મ્હોડાપર પણ વખતે માખો આવીને બેસે છે વારે વારે પાન ચાવેલું તે થુકવાને જાય છે ખાંસી ખાય છે, ખોંખારા કરે છે અને માથું હલાવે છે તો પણ માંખો મટતી નથી એવી માખો ઉભરાઇ જાય છે.

૭. જેનું કપડું તેટલું ફાટેલું અને જીનું છે તેના પર માખોની બધાર ભરેલી છે એમ બદનમાં સુરવાળમાં આગળ પાછળ જ્યાં જુઓ ત્યાં માખો સીવાય બીજું કશુંજ જણાતું નથી એવી માખોએ ધુમ મચાવી છે.

૮. દુધમાં પણ માખો પડે છે ખાવામાં પણ માખો પડે છે. પાણીમાં પણ માખો પડે છે અને જે મધનું સેવન કરનારા છે તેના મધમાં અને તેમના મ્હોપર માખો દેખાય છે એવી માખોએ ધુમ મચાવી મુકીછે.

૯ કોઇ ખાઇને વમન કરે છે. કોઇ પાણી પેટમાં નાખી વલો-

અયે નઝીર અબતો શામે મખ્ખી ઘરકે હરકે મકાંમે મખ્ખી
શહેરકી હરદુકામેં મખ્ખી ભરગઇ સબ જહાંમે મખ્ખી
કોઈ ખાલી નહી ગર્ઝ અબશેય ઇસકદર ધુમ મખ્ખીયોંકી ૧૦

कृष्णरास—२१

ક્યા આજ રાત ફરહત વ ઇશરત આસાસ હૈ
હરગુલ બદનકા રંગીન ઔ ઝરી લિબાસ હૈ
મહબુબ દીલબરોંકા હજુમ આસપાસ હૈ
બઝમ તરબ હૈ ઐશકી કુલોકી બાસ હૈ
હર આન ગોપીયોંકા યહી સુખ બિલાસ હૈ
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હૈ ૧

વીને બહાર કાઢે છે કોઈ ઉલકારા કરીને ઉધરસ ખાય છે એટલે માખો ઉભરાય છે ને તોબા તોબા પોકરાવે છે એવી માખો એ ધુમ મચાવી મુકી છે.

૧૦. મહાત્મા નઝીર કવિ કહે છે કે જ્યાં જુઓ ત્યાં માખોછે. ઘરના તમામ ઓરડામાં માખો છે શહેરની હરેક દુકાનમાં માખો છે એટલે આખી દુનિયામાં માખો જ્યાં ત્યાં ભરેલી જણાય છે કોઈ જગા માખો વીનાની ખાલી નથી આ પ્રમાણે માખોએ ધુમ મચાવી મુકીછે.

કૃષ્ણરાસ.

૧. આજે કેવો આનંદ અને એશઆરામ છે કે જે રાસ મંડળમાં હરેક ગોપીઓએ સુંદર વસ્ત્ર અને ઝરીના પોશાક પેહેરેલા છે હરેક ગોપીએ જોડે તેમના પ્રેમી કૃષ્ણ પણ આસપાસ છે. સુવાસીત પુષ્પોની સુગંધ જ્યાં ફેલાય રહી છે એવો આજ કૃષ્ણકનૈયાનો રાસછે.

બીખરી પડી હૈ ફર્શપે મુકૈશ ઔર ઝરિ
બજતે હૈ તાલ ઘુઘરૂ મરદંગ વા ખંજરી
સખીયા ફિરે હૈ ઐસે કે જો હુર ઔર પરી
સુન સુનકે ઉસ હજુમમેં મોહનકી બાંસુરી
હરઆન ગોપીયોંકા યહી મુખ બિલાસ હૈ
દેખો બહારે આજ કનૈયા કી રાસ હૈ ૨

આઈ હૈ ધુમસે જો તમાશેકો ગુલબદન
ગોયાકી ખીલ રંહેહૈ ગુલોકે ચમનચમન
કરતે હૈ નીરત કુંજ બિહારી બસદ હરન
ઘુઘરૂઓકી સુનકે સદાયે ઝનનઝનન
હરઆન ગોપીયોંકા યહી મુખ બિલાસ હૈ
દેખો બહારે આજ કનૈયા કી રાસ હૈ ૩

હલકા બનાકે કૃષ્ણ જો નાચે હૈ હાથ જોડ
ફીરતે હય ઇસ મઝેહસે કિ લેતે હૈ દિલ મરોડ

---

૨. જમીનપર જરીયાનની ભૂકી નાચવાથી વીખરાયલી પડી છે. તાલ મરદંગ અને ખંજરી વાગી રહ્યા છે. મોહન અર્થાત કૃષ્ણની બંસીને મારી અપ્સરાઓને પણ લોભાવી નાંખે તેવી વાગી રહી છે. એવી રીતે દરેક ગોપીયોનો આ મુખવિલાસ છે કૃષ્ણકનૈયાનો રાસ છે.

૩. સર્વે ગોપીયો આવી ધામધુમથી રાસમાં ભાગ લેવા આવેલી છે. જાણે કે ગુલ રૂપી પુષ્પોની કળીઓ વિકાસિત થઇ રહેલી હોય. તેની અંદર કુંજવિહારી શ્રીકૃષ્ણ ઘુઘરૂઓના તાલ અને રમક ઝમક પ્રમાણે બાબ બનાવે છે. એ પ્રમાણે કૃષ્ણકનૈયાજીનો રાસ રમાય છે.

અગર કિસિકો પકડે હય દેહે કિસિકો છોડ
યે દેખ દેખ કૃષ્ણકા આપસમેં તોડ જોડ
હરઆન ગોપીયોંકા યહી સુખ બિલાસ હય
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય. ૪

નાચે હે ઇસ બહારસેં બનઠનકે નંદલાલ
સિરપર મુકુટ બિરાજે હય પોશાક તનમેં લાલ
હસતે હે છેડતે હે હરઇકકો દિખા જમાલ
સખીયોંકે સાથ દેખકે યે કહાનજીકા હાલ
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હય
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય. ૫

હયરૂપ કૃષ્ણજીકા જો દેખો અજબ અનુપ
ઔ ઉનકે સાથ ચમકે હય સબ ગોપિયોંકા રૂપ
મહેતાબીયા છોટે હય ગોયા ખિલ રહી હૈ ધુપ
ઉસ રોશનીમેં દેખકે વો રૂપ ઔર સરૂપ
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હય

---

૪. કૃષ્ણ પોતે હાથ જોડી નાચી રહ્યા છે. કોઇને પકડે છે કોઇને છોડે છે. આ પ્રમાણે કૃષ્ણ અને ગોપીઓનો પરસ્પરનો તોડ જોડ થયાં કરે છે તેવાં આજ કનૈયાનો રાસ છે.

૫. આ પ્રમાણે બની ઠનીને ગોપીઓમાં નંદલાલ નાચે છે જેના માથાપર મુકટ બીરાજે છે અને શરીરે પરી જેણે લાલ પોશાક ધારણ કરેલો છે દરેકને હસે છે છંડે છે અને પોતાની વરણાગી બતાવીને શોભાવે છે. આ પ્રમાણે કહાનજીનો ગોપીઓ સાથેનો હાલ છે એવો કનયાનો રાસ છે.

દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય ૬

હસતી હુઇ જો ફિરતિ હય સાથ ઉનકે ગોપીયાં
હે ઉનમેં રાધા એસી કિ તારોંમેં ચંદ્રમા
કરતે હે કૃષ્ણજીસે હરેક આં આં બાન
આપસમેં ઉકે રમ્ઝવા ઇશારાત કરકે ધ્યાન
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હે
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હે. ૭

ઇસ શહેરમેં નઝીર જો બેકસ ગરીબ હે
રેહેતા હય મસ્ત હાલમેં અપને બગૈર મયે
સબકો કયા થા રાસમેં કુછ કરકે રાહતે
જાકર જો દેખતા હય તો હાં સચ હે કહકે જય
હરઆન ગોપીયોકા યહી સુખ બિલાસ હય
દેખો બહારે આજ કનૈયાકી રાસ હય ૮

સમાપ્ત.

---

૬. આજે આ રાસમંડળમાં કૃષ્ણજીનુ રૂપ અનુપમ બની ગયેલુ છે અને તેની સાથે બધી ગોપીયોનુ રૂપ ચમકે છે એવો આને કનૈયાનો રાસ છે.

૭. કૃષ્ણની સાથે હસતી ગોપીયો ફર્યા કરે છે જેની અંદર રાધાજી એવા શોભે છે કે તારાઓમાં જાણે ચંદ્રમા શોભતો હોય કૃષ્ણ દરેક ગોપીયો જોડે સુરતા લગાવી નૃત્ય કરે છે એવો આજ કનૈયાનો રાસ છે.

૮. મહાત્મા કવિ નઝીર કહે છે કે આ શેહરમાં જે ગરીબ છે તેમણુ કનૈયાનો રાસ જોઇને એમ કહેશે કે સત્ય છે શ્રી કૃષ્ણનો જય હો. શ્રી લક્ષ્મીપતિનો જય થાઓ.

[illegible] આપણોની [illegible] [illegible] સાથે [illegible]

મળી શકતાં ઉત્તમ પુસ્તકો [illegible]

ચરિત્ર.	કિંમત.
[illegible]	
ઉત્તરચરિત્ર, [illegible]	૧–૮–૦
[illegible]	૦–૩–૦
[illegible]	૦–૫–૦
[illegible]	૩–૦–૦
[illegible]	૧–૦–૦
[illegible]	૧–૮–૦

ઉત્તમ નોવેલો.

[illegible]	૦–૧૨–૦
[illegible] (માર્ગદર્શક પ્ર.)	૧–૦–૦
[illegible]	૦–૪–૦
[illegible]	૦–૧૨–૦
[illegible]	૦–૮–૦
[illegible] (ઉ૦ [illegible])	૧–૪–૦

ધાર્મિક પુસ્તકો.

[illegible]	૦–૬–૦
[illegible]	૦–૧–૦
[illegible]	૦–૫–૦
[illegible] ([illegible])	૦–૪–૦
[illegible]	૦–૧–૦
વિચાર [illegible]	૦–૪–૦
[illegible]	૦–૧–૦

સ્ત્રીઓને ઉપયોગી પુસ્તકો.

[illegible]	૦–૫–૦
[illegible]	૦–૩–૦
[illegible]	૦–૪–૦
[illegible]	૦–૪–૦
[illegible]	૦–૧–૦
[illegible]	૦–૪–૦
[illegible]	૦–૮–૦
[illegible]	૦–૨–૦
[illegible]	૧–૦–૦
[illegible]	૦–૪–૦

[illegible] અમારી [illegible]

[illegible] પુસ્તકો [illegible]

[illegible]

[illegible]—અમદાવાદ.